T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BALKANLARDAKİ BEKTAŞİ TEKKELERİNİN ENERJİ VERİMLİLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ : HARABATİ BABA DERGÂHI ÖRNEĞİ

Tuba HATİPLER ÇİBİK

Yüksek Lisans Tezi

MİMARLIK ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Filiz UMAROĞULLARI

EDİRNE-2014

BALKANLARDAKİ BEKTAŞİ TEKKELERİNİN ENERJİ VERİMLİLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: HARABATİ BABA DERGÂHI ÖRNEĞİ

Tuba HATİPLER ÇİBİK

Yüksek Lisans Tezi

MİMARLIK ANABİLİM DALI

2014

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü onayı

Prof.Dr. Mustafa ÖZCAN
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof.Dr. Hamide Burcu ÖZGÜVEN
Anabilim Dalı Başkanı

Bu tez tarafımca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd.Doç.Dr. Filiz UMAROĞULLARI
Tez Danışmanı

Bu tez, tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından Mimarlık Anabilim Dalında bir Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	İmza
Yrd.Doç.Dr. Filiz UMAROĞULLARI	
Yrd.Doç.Dr. Pınar KISA OVALI	
Prof.Dr. Mümin ŞAHİN	

Tarih: 01/10/2014

T.Ü. FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞRULUK BEYANI

İlgili tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını ve kullanılan tüm literatür bilgilerinin kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını beyan ederim.

01/10/2014

Mimar Tuba HATİPLER ÇİBİK

Yüksek Lisans Tezi
Balkanlarda Bektaşi Tekkelerinin Enerji Verimliliği Açısından Değerlendirilmesi
-Harabâti Baba Dergâhı Örneği-
T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

ÖZET

Gelişen teknoloji ve artan enerji ihtiyacı ile ters orantılı olarak azalan enerji kaynakları göz önünde bulundurulduğunda yapılarda sağlanacak enerji verimliliği elde edilmesi her geçen gün önem kazanmaktadır. Sürdürülebilirlik bağlamında insan hayatının devamlılığının vazgeçilmez bir unsuru olan çevreye karşı daha duyarlı olabilmek ve en az enerji tüketimi yapan yapılar elde edebilmek için enerji verimliliğinin yapılarda temel tasarım girdisi kabul edilmiş olması gerekmektedir. Tarihî yapıların da bu kapsamda değerlendirilmesi ve elde edilen verilerin geleceğe taşınması, bu alanda bir farkındalık oluşturacaktır.

Hacı Bektaş Veli ile başlayarak onun yön verdiği dervişler eliyle Anadolu'dan çıkmış ve Balkanlara hatta Balkan coğrafyasının en ücra noktalarına ulaşmış olan Bektaşilik, bu coğrafyada yaşayan toplumların hayat çizgileri üzerinde belirleyici bir etki bırakmıştır. Bu tasavvufi hareketten günümüze kalan tarikat yapıları olarak kabul edebileceğimiz Bektaşi tekkeleri, Balkan coğrafyasının birçok noktasında varlığını sürdürmüş ve insanların gündelik hayatlarının da içinde yer alan yapılar hâline gelmişlerdir.

Bu çalışmada Balkanlardaki Bektaşi tekkeleri tespit edilerek seçilen bir tekkenin enerji verimliliği bağlamında değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın amacı, kapsam ve yönteminden bahsedilerek kısa bir literatür özetine yer verilmiştir.

2. bölümde, ulusal ve uluslararası birçok kaynaktan tarama yapılarak Balkan coğrafyasında var olan, Bektaşi tekkeleri ulaşılabilen bilgi ve fotoğraflara yer verilerek anlatılmıştır.

3. bölümde, değerlendirme çalışmasına ışık tutması amacıyla farklı tez ve makalelerden, alanında yapılmış yayınlardan faydalanarak enerji verimliliği ve enerji verimliliği kriterleri açıklanmıştır.

4. bölümde, alan çalışması kapsamında Harabâti Baba Dergâhı enerji verimliliği kriterleri içinde analiz edilmektedir. Dergâhın tarihsel geçmişine değinildikten sonra dergâh yapıları fotoğraf ve çizimlerle desteklenen analiz tabloları içinde tek tek ele alınmaktadır. Çalışma, Sonuç ve Öneriler bölümüyle tamamlanmıştır.

Yıl: 2014
Sayfa sayısı: 97
Anahtar kelimeler: Bektaşilik, Tekke, Enerji Verimliliği, İklim, Farkındalık.

Master's Thesis
Evaluation of Bektashi Dervish Lodges in Balkans in Terms of Energy Efficiency
-Harabati Baba Lodge Example -
T.Ü. Institute of Science
Department of Architecture

ABSTRACT

Starting with Hacı Bektaş Veli, Bektashism, which came from Anatolia in the hands of Dervishes, who were oriented by him, has reached Balkans and even to the most remote points of the Balkan region and has left a decisive influence on the life of the communities living in this region. Bektashi lodges which can be regarded as surviving sect structures of this Sufism movement has existed in many places in the Balkans and have become structures which involved in the daily lives of people.

Considering the emerging technologies and increasing energy needs inversely proportional to the reduced energy sources, achieving energy efficiency in buildings become more important every day. In regard to sustainability, to be more sensitive to the environment, which is an indispensable element of continuity of human life and to obtain structures with the lowest energy consumption, energy efficiency must be adopted as the basic design entries of the structures. Evaluation of the historic structures in this context and the transfer of the data obtained to the future will create awareness in this area.

In this study Bektashi lodges in the Balkans have been identified and a selected lodge has been evaluated in the context of the energy efficiency.

In the introduction to the study, the aim, scope and method of the study are mentioned and a brief summary of the literature is given.

Section 2 is described by including information and photos about the Bektashi dervish lodges existing in the Balkans and are accessible, through searching many national and international from sources.

In the Section 3, also in order to shed light on the evaluation studies, energy efficiency and energy efficiency criteria are described by taking the advantages of different theses, articles and publications in this field.

In Section 4 Harabati Baba Lodge is discussed within the scope of application studies. In this section, firstly the history of the Harabati of Baba Lodge is explained, then supported by detailed photographs and drawings, the lodge structure was evaluated in terms of energy efficiency. The study was completed with the Conclusions and Recommendations section.

Year: 2014
Number of Pages: 97
Keywords: Bektashism, Lodge, Energy Efficiency, Climate, Awareness.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitiminin başından itibaren danışman hocam olan ve tez danışmanlığı sayesinde mesleki ve akademik olarak oldukça eğitici ve bir o kadar da keyifli bir süreç geçirmemin yegâne sebebi olan Yrd. Doç. Dr. Filiz Umaroğulları'na bu süreçte benden esirgemediği hoşgörüsü, bilgi ve tecrübesi için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yine bu süreçte beraber çalışma şansına eriştiğim hocalarım Yrd. Doç. Dr. Esma Mıhlayanlar ve Yrd. Doç. Dr. Semiha Kartal başta olmak üzere yüksek lisans eğitimi sırasında bilgilerinden yaralandığım hocalarım Yrd. Doç. Dr. Pınar Kısa Ovalı ve Yrd. Doç. Dr. Sennur Akansel'e teşekkür ederim.

Hayatımın her anında ve bu çalışma sırasında yardımı, bilgisi ve sonsuz sevgisiyle hep yanımda olan babam Yrd. Doç. Dr. Mustafa Hatipler'e, bu süreçte küçük kızımın her türlü bakım ve ihtiyaçlarını büyük bir özveri ve sabırla karşılayan çok değerli annem Canan Hatipler'e, sadece varlığı için kardeşim Tarık Hatipler'e ve bu tez çalışmasının en önemli ayağı olan Harabâti Baba Tekkesi ziyaretinde bana eşlik eden ve yardımcı olan sevgili geniş aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Bu süreçte mesleki tecrübelerini ve özellikle alan çalışmasında yardımlarını benden esirgemeyerek bu yoğun dönemde bana sonsuz bir anlayış gösteren, her konuda bana destek olan kıymetli eşim Mimar Osman Çibik'e ve bensiz geçirdiği zamanlardaki sabrı için kızıma ayrıca teşekkür ederim.

Çalışmamın son aşamasında engin bilgi ve tecrübesiyle çalışmamı titiz bir şekilde redakte eden Uzm. Edebiyat Öğretmeni Arzu Ulaşdır'a teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitiminin bir sonucu olan ve akademik hayatımın bir başlangıcı olmasını umduğum bu tez çalışmasını tam da bu süreçte hayatıma dâhil olan en kıymetli varlığım kızım Elif Mihrimah'a ithaf ederim.

Mimar Tuba HATİPLER ÇİBİK

İÇİNDEKİLER

ÖZET i

ABSTRACT iii

TEŞEKKÜR v

ŞEKİLLER DİZİNİ ix

TABLOLAR DİZİNİ x

BÖLÜM 1:GİRİŞ 1

1.1.Araştırmanın Amacı 2

1.2.Araştırmanın Önemi 3

1.3.Araştırmanın Kapsam ve Yöntemi 3

1.4.Literatür Taraması 4

BÖLÜM 2: BALKANLARDA BEKTAŞİLİK VE BEKTAŞİ TEKKELERİ 7

2.1.Bektaşilik 7

2.2.Balkanlarda Bektaşilik 8

2.3.Bektaşi Tekkeleri ve Özellikleri 10

2.3.1.Tekkelerin Genel Özellikleri 11

2.3.2.Tekkelerin İşlevi ve İşleyişi 11

2.3.3.Tekkelerin Ana Mimari Öğeleri 12

2.3.3.1.Tevhidhane 12

2.3.3.2.Meşruthane 13

2.3.3.3.Türbe 13

2.3.3.4.Tekkelerin Diğer Mimari Öğeleri 13

2.4.Balkanlarda Bektaşi Tekkeleri 13

2.4.1.Arnavutluk'ta Bektaşi Tekkeleri 15

2.4.1.1.Berat (Arnavud Belgradı) Baba Aliço Tekkesi 16

2.4.1.2.Berat Glava Bölgesi İsmail Baba Tekkesi 16

2.4.1.3.Berat (Arnavud Belgradı) Prista Köyü Bektaşi Tekkesi 16

2.4.1.4.Elbasan (İlbasan) Cefâî Baba Tekkesi 17

2.4.1.5.Elbasan (İlbasan) Bölgesi Martanes Bektaşi Tekkesi 17

2.4.1.6.Frasırî Nasîbi Tâhir Baba Tekkesi 17

2.4.1.7.Gjirokaster (Ergiri) Âsım Baba Bektaşi Tekkesi 17

2.4.1.8.Gjirokaster (Ergiri) Baba Musa Bektaşi Tekkesi 17

2.4.1.9.Korça (Göriçe) Melçan Bektaşi Tekkesi (Büyük Tekke) 18

2.4.1.10.Kolonya'nın Kesandre Köyü Hacı Baba Horasânî Tekkesi 18

2.4.1.11.Korça (Göriçe) Turan Bektaşi Tekkesi 18

2.4.1.12.Kruya (Akçahisar) Hacı Yahya Baba Tekkesi 19
2.4.1.13.Leskovik Baba Âbidin Tekkesi 20
2.4.1.14. Saru Saltuk Tekkesi (Dergâhı) 20
2.4.1.15.Semberdheny Bektaşi Tekkesi 20
2.4.1.16.Tiran Bektaşi Tekkesi 20
2.4.2.Bosna-Hersek'te Bektaşi Tekkeleri 21
2.4.2.1.Blagay Bektaşi Tekkesi 21
2.4.2.2.Bosna Hersek'te Bulunan Diğer Tekkeler 22
2.4.3.Bulgaristan'da Bektaşi Tekkeleri 23
2.4.3.1.Akyazılı Sultan Bektaşi Tekkesi 23
2.4.3.2.Demir Baba Tekkesi 24
2.4.3.3.Hasköy (Haskova) Otman Baba Tekkesi 25
2.4.3.4.Kıdemli Baba Tekkesi 26
2.4.3.5.Kızana Tekkesi 27
2.4.3.6.Niğbolu Ali Koç Baba Tekkesi 27
2.4.3.7.Şumnu (Şumen) Musa Baba Tekkesi 28
2.4.3.8.Voden Hüseyin Baba Tekkesi 28
2.4.4.Kosova'da Bektaşi Tekkeleri 28
2.4.5.Macaristan'da Bektaşi Tekkeleri 30
2.4.5.1.Gül Baba Tekkesi 30
2.4.6.Makedonya'da Bektaşi Tekkeleri 32
2.4.6.1.Hâce Baba Bektaşi Tekkesi 32
2.4.6.2.Hamza Baba Bektaşi Tekkesi 33
2.4.6.3.Harabâti Baba Dergâhı 33
2.4.6.4.Hüseyin Baba Tekkesi 35
2.4.6.5.Üsküp Bektaşi Tekkeleri ve Diğer Bektaşi Tekkeleri 35
2.4.7.Romanya'da Bektaşi Tekkeleri 35
2.4.7.1.Babadağ Sarı Saltuk Türbesi ve Tekkesi 36
2.4.8.Sırbistan'da Bektaşi Tekkeleri 36
2.4.9.Yunanistan'da Bektaşi Tekkeleri 37
2.4.9.1.Alasonya (Salih Baba) Bektaşi Tekkesi 37
2.4.9.2.Dimetoka Mürsel Baba Tekkesi 37
2.4.9.3.Hasan Baba Tekkesi 37
2.4.9.4.Horasanizade Mevlana Derviş Ali Bektaşi Tekkesi (Dergâhı) 38
2.4.9.5.İskeçe Bektaşi Tekkesi 38
2.4.9.6.Katarin Bektaşi Tekkesi 39
2.4.9.7.Kesriye Bektaşi Tekkesi 39
2.4.9.8.Reni Bektaşi Tekkesi 40
2.4.9.9.Sarıgöl (Kozana) Bektaşi Tekkeleri 40
2.4.9.10.Selanik Bektaşi Tekkesi 40
2.4.9.11.Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli Sultan) Tekkesi 41
2.4.9.12.Vudurina Köyü Tekkesi 42
2.4.9.13.Yunanistan'da Diğer Bektaşi Tekkeleri 42

BÖLÜM 3: BİNALARDA ENERJİ VERİMLİLİĞİ ETKENLERİ 45

3.1.Enerji Verimliliği 45

3.2.Binalarda Enerji Verimliliği İlkeleri 46

3.2.1.Çevresel Veriler 46

3.2.1.1.İklimsel Veriler 46

3.2.1.2.Topoğrafik Veriler 52

3.2.2.Binalara İlişkin Veriler 53

3.2.2.1.Binanın Konumu 53

3.2.2.2.Binanın Yönlendirilişi 54

3.2.2.3.Binanın Geometrisi 55

3.2.2.4.Binada Malzeme Seçimi 56

3.2.2.5.Binada Doğal Aydınlatma ve Havalandırma 57

BÖLÜM 4: UYGULAMA ÇALIŞMASI: HARABÂTİ BABA DERGÂHI 60

4.1.Harabâti Baba Dergâhı'nın Tarihçesi 61

4.2.Harabâti Baba Dergahı'nin İklimsel Özellikleri 63

4.3.Harabâti Baba Dergâhı'nın Mekânsal Kurgusu ve Yapısal Özellikleri 66

4.4.Harabâti Baba Dergâhının Mimari Yapılarının Enerji Verimliliği Açısından Analizi 83

BÖLÜM 5: SONUÇ VE ÖNERİLER 87

EK 89

KAYNAKLAR 91

ÖZGEÇMİŞ 97

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2. 1.Balkanlarda Bektaşi Tekkeleri 15
Şekil 2. 2.Korça (Göriçe) Melçan Bektaşi tekkesi (Büyük Tekke) [39] 18
Şekil 2. 3.Korça (Göriçe) Turan Bektaşi Tekkesi [40]. 19
Şekil 2. 4.Kruya Hacı Yahya Baba Tekkesi [40] 19
Şekil 2. 5.Blagay Bektaşi Tekkesi [43] 22
Şekil 2. 6.Akyazılı Sultan Bektaşi Tekkesi [40] 24
Şekil 2. 7.Demir Baba Tekkesi [40] 24
Şekil 2. 8.Demir Baba Tekkesi [40] 25
Şekil 2. 9.Hasköy (Haskova) Otman Baba Tekkesi [40]. 26
Şekil 2. 10.Kıdemli Baba Tekkesi [48]. 26
Şekil 2. 11.Niğbolu Ali Koç Baba Tekkesi [40]. 27
Şekil 2. 13.Yakova Tekkesi [55]. 29
Şekil 2. 14. İdris Baba Türbesi [57] 30
Şekil 2. 15. Gül Baba Tekkesi [58] 31
Şekil 2. 16. Gül Baba Tekkesi [59] 32
Şekil 2. 17. Harabâti Baba Dergâhı 33
Şekil 2. 18. Harabâti Baba Dergâhı 34
Şekil 2. 19. Harabâti Baba Dergâhı 34
Şekil 2. 20. Babadağ Sarı Saltuk Makamı [64] 36
Şekil 2. 21. Hasan Baba Tekkesi [66] 38
Şekil 2. 22. İskeçe Bektaşi Tekkesi [67] 39
Şekil 2. 23. Katarin Bektaşi Tekkesi [67]. 39
Şekil 2. 24. Seyyid Ali Sultan Tekkesi [40] 41
Şekil 3. 1. İklim Sistemlerinin Temel Elementleri [68]. 47
Şekil 3. 2. Yapı Kabuğuna Etki Eden Çevresel Etkenler [71]. 49
Şekil 3. 3. Güneş Işınımı 50
Şekil 3. 4. Farklı topoğrafik yerleşimlerinden kaynaklanan ısı kayıpları ve sıcaklık değişiklikleri [78]. 53
Şekil 3. 5. İklim Özelliklerine Uygun Topoğrafik Konumlar [9]. 54
Şekil 3. 6. İklim Bölgelerine Göre Optimum Bina Formları [77]. 56
Şekil 3. 7. Yapılarda Doğal Havalandırma [82]. 59
Şekil 4. 1. Kalkandelen Hava Fotoğrafı 61
Şekil 4. 2. Kalkandelen'in Topoğrafik Haritası [88]. 63
Şekil 4. 3. Kalkandelen Yıllık Ortalama Sıcaklık Grafiği [89]. 64
Şekil 4. 4. Kalkandelen Güneş Hareketleri [90]. 64
Şekil 4. 5. Kalkandelen Güneş Yörünge Diyagramı [90]. 65
Şekil 4. 6. Kalkandelen Yüzey Meteorolojisi [90]. 65
Şekil 4. 7. Kalkandelen (Tetovo) Yıllık Rüzgâr Yönü Dağılımı[91]. 66

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 3. 1. İç mekân için önerilen sıcaklık değeri [69]. 48
Tablo 4. 1. Askerihane Analiz Tablosu 68
Tablo 4. 2. Ahır Analiz Tablosu 70
Tablo 4. 3. Aşevi Analiz Tablosu 71
Tablo 4. 4. Kışevi Analiz Tablosu 73
Tablo 4. 5. Türbeler Analiz Tablosu 75
Tablo 4. 6. Fatmaevi Analiz Tablosu 76
Tablo 4. 7. Meydanevi Analiz Tablosu 78
Tablo 4. 8. Ambarevi (Konak) Analiz Tablosu 80
Tablo 4. 9. Şadırvan Analiz Tablosu 82

.

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Tasavvufun her toplumda, özellikle de Müslüman toplumlarda, hayatı ve yaşamı çok büyük önemde etkilediği bilinmektedir. Tasavvufun bu etkileme gücü, dinsel güç sadece inanışı değil onunla beraber yaşamın gereksinimlerini de, yaşam gücünü de, yaşamın kolaylaştırıcı enstrümanlarını da etkilemektedir. Bu etkileme gücü bir yanıyla dinî bir yaklaşım içeriyorsa da diğer yanıyla ekonomik, sosyo-ekonomik bir yaklaşım içermektedir. Başka bir ifadeyle tasavvufi hareketler, insanların yaşam şeklini topyekün olarak değiştirmekte ve insanların evrilmesini sağlamaktadır. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri olarak Ahi Evran'ı ve onun vasıtasıyla kentlerde ortaya çıkan tabaklık mesleğini göstermek mümkündür.

Bektaşilik de sahip olduğu bu tasavvufi güçle birlikte, var olduğu her yerde yaşam ve yaşam tarzını etkilemiştir. Bu etkilenmenin ilk noktasında Bektaşiliğe ait yapılar yani tarikat yapıları yer almaktadır. Bektaşiliğin temel mekânları olarak da ifade edebileceğimiz bu mekânlar, fiziki mekânlar olmakla beraber simgesel yapılar olma özelliğine de sahiptir. Fiziksel ve simgesel olan bu tür yapıların ortak yönü, yaşam şeklinin günlük ihtiyaçlarına cevap vermek durumunda olmalarıdır. Eğer bu yapılar bir derbentte ise güvenlik, büyük bir yerleşim bölgesinde ise genişlik, yol üstü bir geçiş noktasında ise konaklama işlevi ön plana çıkmıştır.

Balkanları etkisi altına alan bir tasavvufi hareket olarak Bektaşiliğin, bölgenin en işlek yerinden en ücra yerine kadar, dağ başından su kaynaklarının başına kadar her noktada bir yapı veya yapılar grubu kurmuş olduğu görülmektedir. Günün yirmi dört saatinin, farklı insanlar marifetiyle bazen de aynı insanlar tarafından geçirildiği bu mekânların iç mekan konforu ile ilişkili olarak enerji verimliliği ile doğrudan bir temasının olmaması mümkün değildir. Bu temas da yön, güneş ışınımı ve rüzgâr alma durumu gibi parametreler ve yapıya ilişkin değişkenler çerçevesinde şekillenmektedir.

Bu çalışmada hem Balkanlardaki Bektaşi tekkelerinin varlığı ele alınmış hem de enerji verimliliği kriterleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ana problemi olarak büyük bir Bektaşi dergâhı olan Kalkandelen Harabâti Baba Dergâhı, hem kaynaklarda taranarak incelenmiş hem de yerinde gözlem çalışması yapılmıştır. Bu bağlamda tekke yapıları enerji verimliliği açısından tek tek değerlendirilmiştir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Tasavvufi hareketler, insan hayatı üzerindeki yadsınamaz etkisiyle beraber içerisinde günün yirmi dört saatinin de yaşamsal faaliyetlerle geçtiği tarikat yapılarının yapısal arşivimizde yer almasını sağlamıştır. Belirli bir coğrafyadaki hayatı, yaşama biçimini, insanların dünya görüşünü dahi etkileyen Bektaşilik hareketi; Balkanlardaki somut mekânlarıyla hâlâ etkisini sürdürmeye devam etmektedir. Bu etkinin somut yapılarını tespit etmek ve sıralamak, yakın tarihe dair bir kayıt oluşturmak adına oldukça önemlidir.

Azalan kaynaklar sebebiyle her geçen gün önemi artan enerji verimliliğinin aslında yeni bir buluş olmadığını, doğal malzeme ve çevresel faktörlerin belirleyici olduğu tasarımlarda enerji verimliliği elde etmenin zor olmadığını söylemek mümkündür. Bu savı kanıtlamak için 400 yıl önce inşa edilen bir yapı seçilerek bu farkındalığın gelişen teknolojinin bize getirdiği bir durum olmadığı ortaya konmuştur. Harabâti Baba Dergâhı uygulama örneği seçilmiş ve enerji verimliliği bağlamında değerlendirilmiştir.

Çalışmanın literatür tarama sürecinde bu alanda çok fazla çalışma yapılmadığına tanık olmak, çalışmanın amacını daha da önemli hale getirmiştir. Bu amaç üzerinden tarih boyunca Bektaşi tekkelerinin belirli bir coğrafya üzerinde sahip olduğu etkinin fotoğrafını çıkarmak ve o fotoğrafta ortaya çıkan gizli gerçekleri dünden bugüne taşımak mümkün olmuştur. Konumu ve yapısal özellikleri ile bölge için önem taşıyan Harabâti Baba Tekkesi'nin enerji verimliliği kriterleri bağlamında durumunu kayıt altına almak ve sunulan çözüm ve öneriler ile tarihî yapıya ve kültüre katkı sağlamak da bu çalışmanın oldukça önemli amaçları arasındadır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Balkan coğrafyasının sosyo-politik durumu ele alındığında bu coğrafyadaki tarihsel gelişim süreci üzerinde Bektaşiliğin ve Bektaşi tekkelerinin bıraktığı etki, azımsanamayacak kadar önemlidir. Balkanlardaki dinî ve kültürel birikim, Bektaşilik hareketi üzerinden okunabilir ve tekkelerin hâlen varlığını devam ettirmeleri bu dini içerikli etkinin derinliğine bir gösterge olarak kabul edilebilir.

İnsanın yaşamsal faaliyetleri için vazgeçilmez bir unsur olan enerjinin verimli kullanılması, gelecek toplumlara aktarılacak yaşam kalitesi açısından oldukça önemlidir. Bu verimliliği elde edebileceğimiz kriterleri tespit etmek, bu kriterler doğrultusunda tasarımlar yapmak günümüz insanının geleceğe aktarabileceği en önemli olgudur.

Uzun yıllar öncesinde inşa edilmiş ve varlığını hâlen sürdüren Harabâti Baba Tekkesi, enerji verimliliği açısından bir farkındalık oluşturarak sürdürülebilirlik bağlamında dünü bugüne, bugünü de yarına taşıyacaktır.

1.3. Araştırmanın Kapsam ve Yöntemi

Araştırmanın kapsamı çerçevesinde konu genelden özele gidecek şekilde yani tasavvufi hareketlerin tamamı değil de sadece Bektaşilik, tüm İslam coğrafyasındaki gelişme ve yapısı değil de sadece Balkanlarda ele alınmıştır. Bu yapılar içinden de Harabâti Baba Tekkesi incelenmiştir. Araştırmada yerinde tespit, deneysel yöntem takip edilmiş aynı zamanda gözlem yöntemine başvurulmuştur.

Uygulama çalışmasında konu olan Harabâti Baba Tekkesi hakkında kaynaklar tarandığında bu kaynakların yetersiz olması ve mimari açıdan hiçbir belge içermemesi sebebiyle Mayıs 2014 tarihinde Harabâti Baba Tekkesi'ne teknik bir gezi gerçekleştirilmiştir. Böylelikle yapıyla ilgili gereken ölçü ve fotoğraflar elde edilmiştir. Bu teknik gezide tekke birimlerine ait plan şemaları ve krokiler çıkartılarak tekke yetkililerinden önemli bilgiler alınmıştır. Bu veriler, bilimsel bir süzgeçten geçirilerek tez çalışmasının 4. bölümünde sunulmuştur.

1.4. Literatür Taraması

Ayverdi [1], 3 cilt hâlinde hazırladığı kitabında Balkan coğrafyasında yer alan Osmanlı İmparatorluğu'na ait eserleri kayıt altına almıştır. Bu eserleri kayda geçerken ilk önce Balkan topraklarını – o günkü – siyasi sınırlara göre tasnif etmiştir. Daha sonrasında her ülkeye ait eserleri sıralamış, eserler hakkında çeşitli fotoğraf ve çizimlerle desteklenen bilgilere yer vermiştir. Bu eserleri sıralarken tekkelere de yer vermiş ve tekkelerin hangi tarikatın yapısı olduğunu da belirtmiştir.

Hasluck [2], Bektaşilik üzerine yaptığı incelemelerde Balkanlarda bulunan Bektaşi tekkelerini sıralarken aynı zamanda İstanbul, Irak ve Mısır'ı da incelemesine dahil etmiştir. Bir doğu bilimcisi kabul edilen Hasluck, Bektaşiliğe dair bu incelemeyi yaparken ele aldığı topraklar üzerindeki toplumların sosyo-politik yapılarına dair de ipuçları elde etmeye çalışmış ve bu inanç sistemine ait değer ve ritüeller üzerinde de durmuştur. Çalışma, harita ve görsellerle güçlendirilmiştir.

Melikoff [3], geniş bir literatür taraması ve saha araştırmalarıyla zenginleştirdiği kitabında, Bektaşiliğin kökeni olarak Yeseviliğe işaret etmiş ve Hacı Bektaş'ın Hoca Ahmet Yesevi'den el aldığını belirtmiştir. Melikoff kitabında, Bektaşiliği İslam dini çerçevesi için bir daire olarak görmemekte, adeta ayrı bir din olarak görmekte ve göstermektedir.

Kısa Ovalı [4], çalışmasında enerji verimliliği kriterlerini oldukça detaylı açıklayarak bu alanda tasarım yapmak isteyen tasarımcılara ışık tutacak bir rehber sunmuştur. İlk olarak ekolojik mimarlık ve tasarım kavramlarına açıklık getiren Kısa Ovalı, iklim ve mimarlık arasındaki ilişkiyi konfor koşullarını göz önünde bulundurarak düzenlemiş ve enerji verimliliği sağlayan yapılar için Türkiye özelinde bir tasarım sistematiği oluşturmuştur. Bu sistematiği ortaya koyarken enerji verimliliği kriterlerini ilk önce fiziksel çevre etmenleri ve yapılı çevreye ilişkin tasarım ölçütleri olarak ayırmıştır. Daha sonra bu başlıkları alt başlıklar altında inceleyerek topoğrafik ve iklimsel etmenleri açıklamıştır. Yapılı çevreye ilişkin tasarım ölçütleri başlığı altında ise binaya ilişkin verilecek kararların iklim ve topoğrafya bağlamında nasıl olması gerektiğine açıklık getirmiştir. Enerji kazancına da değinilen çalışmada pasif, aktif ve karma yöntemler ısıtma ve soğutma koşuları için ele alınmış ve konu alt başlıklar hâlinde açıklanmıştır.

Yılmaz [5], çalışmasında enerji etkin akıllı binalarda tasarım kriterlerinin payını ele alarak güneş enerjisinin etkin kullanımı için bu kriterlerin doğru değerlerinin belirlenmesinde izlenmesi gereken yöntemlere değinmiştir. Ülkemizde yer alan akıllı binalardan biri olan İş Kuleleri'nin enerji verimliliğine dair yapılmış bir çalışmanın sonuçlarından örneklerle konuyu açıklamıştır.

Gazioğlu [6], çalışmasında enerji etkin bina tasarımı ve tasarım değişkenlerini açıklayarak enerji etkin bina tasarımında iyileştirmenin önemine değinmiştir. Konuyla ilgili ulusal ve uluslararası alanda yapılan çalışmalardan, yasal düzenlemelerden ve gönüllü yeşil bina değerlendirme sistemlerinden bahsetmiştir. Uygulama bölümünde yönetmeliğe uygun tasarlanmış bir bina incelenerek bina üzerinde uygulanan iyileştirme alternatiflerinin sonuçları oluşturulan bir puan sistemi ile ortaya konmuş ve sayısal veriler elde edilmesi sağlanmıştır.

Tekin [7], çalışmasında sürekli gelişmekte olan yapı üretiminde tükenen enerji kaynaklarını daha verimli kullanırken bununla beraber yenilenebilir enerji kaynağına sahip yapılarda kullanılan geleneksel ya da gelişmiş teknoloji ürünü olan malzemeleri örneklerle açıklamıştır. Çalışmanın sonucunda enerji etkin malzemenin kullanıldığı yapılara sağladığı faydalara yer vermiştir.

Kartal [8], Trombe duvar, kış bahçesi ve saydam yalıtım uygulamalarının enerji kazancına olan etkilerini irdelediği çalışmasında bu uygulamaları açıklamakla birlikte bina kabuğunu oluşturan opak ve saydam yüzeylerin optik ve termofiziksel özellikleri ile güneş enerjisinden edilgen anlamda kazanç sağlamadaki etkilerinden söz etmiştir. Türkiye'deki farklı derece gün bölgelerinden pilot iller seçilerek bu illerin iklimsel özellikleri açıklanmış ve güneş mimarisi elemanlarıyla yapılan uygulamalar sonucunda bu uygulamaların enerji kazancına olan katkısı irdelenmiştir.

Demirtaş [9], çalışmasında iklim ve iklimle uyumlu bina tasarımı hakkında bilgilere yer vermiştir. Türkiye'de bulunan 5 iklim bölgesinden 5 il seçilerek bu illerin iklimsel özellikleri açıklanmıştır. Bu pilot illerde inşa edilecek yapılara yönelik yıllık ısıtma ve soğutma yükü elde edilecek yöntem için kullanılan yaklaşım açıklanmıştır. Bu verilerin elde edilebilmesi için kullanılan simülasyon ve program tanıtılmıştır. Çalışma, elde edilen verilerin değerlendirilmesiyle tamamlanmıştır.

Soysal [10]; çalışmasında ekoloji, ekolojik tasarım kavramlarına değinerek bunların tarihsel sürecinden bahsetmiştir. Enerji verimliliği elde edilebilecek tasarım stratejilerini

3 alt başlıkta sunan Soysal; bu etmenleri doğal ve yapma çevreyle uyum, yapıya ait değişkenler, ısıtma düzeni ve kullanıcı etkisi ve ısıtma enerjisini etkileyen diğer faktörler olarak sınıflamıştır. Uygulama bölümünün de yer aldığı çalışmada seçilen binalar enerji etkin tasarım stratejileri bağlamında değerlendirilmiştir.

.

BÖLÜM 2

BALKANLARDA BEKTAŞİLİK VE BEKTAŞİ TEKKELERİ

Bektaşilik, Balkanların Müslümanlaşmasında son derece önemli bir yere sahip tasavvufî harekettir. Bilinen yalın gerçek, Osmanlı Devleti'nin coğrafi olarak Balkanlar adı verilen topraklarda Bektaşi dergâhları ve tekkeleri aracılığıyla o topraklarda yaşayan gayrimüslim halkı etkilediği ve bir anlamda silahlı güç olarak Osmanlı ordusunun fethinden önce gönülleri fethettiğidir. Şüphesiz Bektaşi zaviye şeyhlerinin ortaya koyduğu hoşgörülü tutum ve davranışlar, Hıristiyan olan tebanın Müslümanlaşmasını kolaylaştırmıştır. Bektaşiler her zaman serbest görüşlü ve kural dış insanlar olarak tanınmışlardır [3].

1826 yılı, Yeniçeri Ordusu'nun kaldırılması ile Bektaşiliğin dönüm noktası olmuştur. Bu noktada bir yandan gelişme dururken diğer yandan birçok Bektaşi tekkesi tahribata maruz kalmıştır. 1826 sonrası yoğun baskı ve yıkımlara rağmen Yunanistan'dan Macaristan'a, Bulgaristan'dan Arnavutluk ve Makedonya'ya kadar bütün Balkan coğrafyasında pek çok Bektaşi tekkesi günümüze kadar ulaşmıştır.

2.1. Bektaşilik

Hacı Bektaş Veli, İbrahim Sani ve Hatem Hatun'un oğlu Bektaş olarak Horasan bölgesinde Nişabur şehrinde 1209'da doğmuştur. Küçük yaşlarında Hoca Ahmed Yesevi'nin müridi Lokman Perende'nin öğrencisi olmuştur. Soyağacı, Hz. Muhammed kızı Fatıma ve İmam Ali oğlu İmam Hüseyin oğlu, Zeynelabidin oğlu Muhammed Bakır oğlu Cafer Sadık oğlu Musa Kazım oğlu Seyyid İbrahim el Mucab oğlu Musa Sani oğlu İbrahim Sani oğlu Hacı Bektaş Veli şeklindedir.

Hacı Bektaş Veli, Horasan'dan gelip Anadolu'ya yerleşmiş ve İslam'ı Türklere sevdirmiş büyük bir mutasavvıftır. Bektaşi tarikatının kurucusudur. Onun öğretileriyle Anadolu aydınlanmış ve oradan çıkan ışık, Mısır'a ve Balkan coğrafyasına yayılmıştır.

Hacı Bektaş Veli'nin ve dolayısıyla Bektaşiliğin ana felsefesi, "edeb ve güzel ahlak"tır. Bektaşilikte, erdemli ve kâmil insan olmak esas alınmış ve bunun için de edeb elbisesinin ölünceye kadar çıkartılmaması tavsiye edilmiştir. Bunun yanında Hacı Bektaş Veli; masivadan, dünyadan vazgeçmek ve gönül yoluna girmek gerektiğini söylerken erdemli olmak için ısrarla eline, beline, diline sahip olunması gerektiğinin altını çizmiştir.

Hacı Bektaş Veli'ye göre herkesin tefekkürü gönlünde gizlidir, sözle hakikat beyan olmaz. Gönülde gizli olanı tek Allah bilir. Sevgiyle yoğrulmuş ve içimize kudretle kutsal ruhtan üfürülmüş olduğu için gerçek oralarda bir yerlerde değil, bizde yani içimizde ve etrafımızdadır. O bunu, "Hararet nârdadır, sacda değil / Keramet sendedir, tâc'da değil / Her ne arar isen kendinde ara, / Kudüs'te, Mekke'de, Hâc'da değil" dizeleriyle dile getirmiştir [11].

2.2. Balkanlarda Bektaşilik

Bektaşilik, Balkanlarda özellikle XVIII. ve XIX. yüzyılda oldukça etkili bir tasavvuf akımı olmuştur. Balkan coğrafyası, Bektaşilik açısından birinci derecede önem taşımıştır. Bektaşilik, dün olduğu gibi bugün de Balkanlarda yaşayan halkların kültürel, sosyal ve siyâsal yaşantısında özel bir konuma sahiptir. Özellikle Balkanlardaki Müslümanlar arasında en fazla nüfusa sahip olan Arnavutlar üzerinde Bektaşiliğin etkisi büyük olmuştur.

Bektaşilik, Balkanlara iki şekilde yerleşmiştir. Birincisi, XIII. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti bu bölgelere henüz gelmeden gezici dervişler eliyle olmuştur. Bu yerleşmede boş ve tenhâ araziler tercih edilmiş, oralara tekke ve zâviyeler kurulmuştur. Bu yerleşmenin gerçek kahramanı Sarı Saltuk'tur. Onun gerçek bir şahsiyet olmayıp bölgede iki asır boyunca faaliyet göstermiş bütün sûfilerin tecrübelerinin toplamı olduğu söylense de Kaleshi [12] ve Kiel [13] onun Balkan coğrafyasında varlığının ve faaliyetlerinin olduğunu ifade etmektedir.

Balkanlarda Bektaşilik her ne kadar Osmanlı'nın Rumeli'ye geçişi ile başlıyor olsa da bunun öncesinde Anadolu Selçuklu Devleti'nin son dönemlerinde de önemli adımlar atılmıştır. Bu adımlar, Hacı Bektaş Veli'nin emri üzerine Sarı Saltuk tarafından gerçekleştirilmiştir. Konuyla ilgili farklı kaynaklarda farklı bilgiler olmakla beraber Hamzaoğlu [14] bu olayı şu şekilde ortaya koymaktadır: "Osmanlı'dan önceki dönemde

Balkan Yarımadası'nın İslamlaşmasında Sarı Saltuk'un da rolü çok büyüktür. Sarı Saltuk, 1261 yılında Anadolu'dan 10 bin aileyi kapsayan 40 Türkmen kabilesi ile Dobruca'ya iskân etmiştir. Bu yıllardan itibaren Dobruca her şeyi ile tamamen Müslüman bir bölge olmuştur." Sarı Saltuk, Balkan Yarımadası'nda İslam'ı yayan bir misyoner olarak gösterilmektedir. Sarı Saltuk'un Osmanlı Devleti'nin kurulduğu yıllarda dini faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir.

Bektaşiliğin Balkanlarda yayılmasındaki ikinci şekil ise Osmanlı Devleti'nin fetih ve iskan politikalarıyla ilgilidir. İkinci yerleşme, fetihlerden sonra buralara gelen Bektaşi babalarının aracılığıyla gerçekleşmiştir. Şüphe yok ki ikinci şekilde olan yerleşmenin en önemli ismi, Seyyid Ali Sultan'dır. Seyyid Ali Sultan; Doğu Yunanistan, Doğu Bulgaristan ve Güney Romanya'da vaaz ederek insanlara İslam'ı ve Bektaşiliği anlatmıştır.

Seyyid Ali Sultan, Yunanistan'ın Dimetoka şehrine yerleşmiş olan ilk kolonizatör Türk dervişlerindendir. Bugün Didymoteithon veya Dimetoka adıyla anılmakta olup Türkiye sınırına yakın, Edirne'nin 40 km güneyinde ve Uzunköprü'nün 20 km batısında bulunan Dimetoka; Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki önemli merkezlerinden biridir. Osmanlı Dönemi Dimetoka'sında kurulan ilk sosyal ve dinî kurum, Abdal Cüneyd Zâviyesi ve Dimetoka'nın 32 km batısında Bektaşiliğin ikinci Pîri olan Balım Sulltan'ın yetiştiği tekke olarak bilinen Seyyid Ali Sulltan (Kızıl Deli) Tekkesi'dir [15].

Birge'ye [15] göre Kızıl Deli adıyla da bilinen Seyyid Ali Sultan (Vilâyetnâme'de), kendilerine rüyâlarında Hz. Muhammed tarafından kılıç kuşandıracak olan Hacı Bektâş Veli'ye gitmeleri söylenen "Kırk Kahraman"dan biridir. Seyyid Ali Sulltan'ın Dimetoka'da kurmuş olduğu tekkede daha sonraki zaman içinde Bektaşiliği bütün Balkanlara yayan Balım Sultan, Vahdetî Dede, Sadık Abdullah Baba gibi Bektaşi büyükleri yetişmiştir.

Bektaşiliğin Balkan topraklarında ikinci yön olarak yayılmasında bir diğer etken de yeniçerî-Bektaşi birlikteliği olmuştur. Bu birliktelikten dolayı yeniçerilerin gittiği her yere Bektaşilik de gitmiş ve buralarda faaliyet göstermiştir.

Bektaşilik, Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinde de etkili bir tasavvufi akım olmuştur. Hacı Bektaş Veli, bir kısım halifelerini belli bir plan ve stratejiye göre Rumeli'ye göndermiştir [16]. Bu etkinlik, Osmanlı fetihlerinin Balkanlarda hızlı

yayılmasında da devam etmiştir [17]. Öte yandan Balkanlar da Bektaşiliğin yeniden yapılanmasında önemli olmuştur. Öyle ki Bektaşiliğin Hacı Bektaş Veli'den sonra gelen ismi olan ve Bektaşiliği 1501 yılında yeniden düzenleyen Balım Sultan, Rumeli'dendir. Balım Sultan; Edirne yakınlarında, Dimetoka'da, XVI. yüzyılda Seyyid Ali Sultan tarafından kurulmuş olan ve 1826 yılına kadar faaliyet gösteren ve bugün de ayakta duran Kızıl Deli Tekkesi'ne mensuptur [18].

Bektaşilik, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu aşamasında, özellikle Balkanlara yayılışında etkili olmuş ve 1826 yılına kadar bu etkinlik devam etmiştir. Bu zaman içinde Balkan coğrafyasının hemen hemen her yerinde Bektaşi tekke ve zaviyeleri kurulmuştur.

Bu çalışmada hem Seyyid Ali Sultan ile hem de yeniçerilerle başlayan yerleşim faaliyetleri esas olarak ele alınmıştır. Çünkü Balkanlarda bugün, Sarı Saltuk hareketinden geriye sadece makamlar ve türbeler kalmıştır.

2.3. Bektaşi Tekkeleri ve Özellikleri

Öz itibariyle Sünnî bir yapıya sahip olan Bektaşi geleneği, Bektaşiliğin Hacı Bektaş Veli'den sonra gelen ismi olan Balım Sultan'ın Dimetoka'dan Kırşehir'e geçmesiyle bu yapıdan ayrılmıştır. 1826 yılına kadar süren bu yeni yapı ve form, özellikle Yeniçeri Ocağı'nın sorun hâline gelmesiyle II. Mahmut tarafından adına "Vaka-yi Hayriyye" denilmek suretiyle kapatılmak kaderini yaşamıştır. Bu karardan sonra kuruluşta gayret ve desteği görülen bu yapının Anadolu'da ve Balkanlardaki varlıklarının eritilmesi süreci başlamıştır [19]. Bu sürece rağmen Bektaşi tekkeleri, özellikle Balkanlarda, günümüze kadar faaliyetlerini devam ettirmeyi başarmıştır.

Tekke kelimesi, Farsça "tekye" kelimesinden gelmektedir. Tekyenin anlamı dayanma, dayanacak yer, bir tasavvufi akım (tarikat)a bağlı kişiler (dervişler)in oturup kalktıkları, ibadet ettikleri yer demektir. Bu bağlamda; Tekke bir tarikat hareketinin devamlılığı için gerekli olan barınma, ibadet, eğitim gibi fonksiyonların bulunduğu yapı ya da yapılar topluluğunu ifade eder.

İslam tarihinde ilk tekke; Remle'de Hâce Abdullah Ensarî tarafından kurulmuştur [20]. Akdağ [21], tekkelerin Anadolu'nun ve Balkanların Müslümanlaştırılmasında büyük rolü olduğunu ifade etmektedir.

2.3.1. Tekkelerin Genel Özellikleri

Genel olarak dervişlerin bir şeyhin önderliğinde ve toplu olarak zikir, ayin, ibadet ve nefis terbiyesi eğitimi gördükleri mekânlara "tekke" denir. Tekkeler; tasavvuf düşüncesinin uygulamalı olarak anlatıldığı, yaşandığı ve yaşatıldığı mekânlardır. Tekkeler amaçlarına, büyüklüklerine, konumlarına ve özelliklerine göre farklı isimlendirilirler. Bu isimleri şöyle sıralayabiliriz: hankah, dergâh, asitane, zaviye, ribat. Çok ayırıcı olmasa da tekke, ribat, zâviye, hankah, âsitane ve dergâh arasında yapısal bazı farklılıklar vardır. Ribatlar, serhat boylarında kurulmuş olan hem güvenlik hem de dinî faaliyet gösteren kale tipi yapılardır. Zaviyeler; şehir ve kasabaların daha çok kenar bölgelerinde ve yol kenarlarında kurulan, tekkeden biraz daha küçük olan yapılardır. Zaviyelerin daha çok geçiş yolu üzerinde kurulmasının nedeni; gelip geçenlerin, tüccarların dinlenmesini sağlamaktır. Zaviyeler, misafirlerin konaklama yapabildiği yerlerdir [22]. Hankah; dervişlerin sohbet ve zikir için toplandıkları, bir süre ikamet ettikleri, bazen inzivaya çekildikleri mekânlardır. Hanikah olarak da isimlendirilir. Dergâhlar, içinde tarikat şeyhinin ikâmetgâhı olan yapılardır. Bu bakımdan dergâhlar; tekke, ribat ve zaviyelerden daha büyük ve kapsamlıdır. Bu tez çalışmasında uygulama olarak ele alınan Harabâti Baba Dergâhı halk dilinde Harabâti Baba Tekkesi olarak geçmekte ancak yapısal özellikleri açısından dergâh niteliğini taşımaktadır. Asitaneler ise dergâhtan daha büyük ve daha fonksiyonlu yapılardır. Bazı farklılıklar taşısa da yapı itibariyle bu mekânların hepsi aynı işlevi görmek içindir. Arşiv vesikalarında, aralarında hemen hemen hiçbir ayrım gözetilmeksizin "tekye, zaviye, hankâh ve dergâh" birbirlerinin yerine kullanılmaktadır [23, 24].

2.3.2. Tekkelerin İşlevi ve İşleyişi

Balkanlarda ulaşım bakımından ve ticâret için müsâit verimli arâzîlerde kurulan tekkelerin çevresinde aileler ve aşîretler yerleştirilmiş, yeni köylerle şehirler oluşturulmuştur. Tekkelerde din, renk, düşünce, ırk ayırımı yapılmaksızın tüm insanlara sevgiyle yaklaşılmış; bu durum yayılmanın itici gücü olmuştur.

Osmanlı Devleti, Balkan coğrafyasında şehir yapılaşmasını hem sivil toplum örgütü olarak tekkelerle hem de devlet idaresinin yerleşmesiyle kurulan diğer dinî ve dünyevî yapılarla; mescitlerle, câmilerle, hamamlarla, imâret ve bezistanlarla gerçekleştirmiştir. Tekkeler, bulundukları yerlerde sosyal, ticari, dinî, askerî ve sportif

fonksiyonlar icra etmiştir. Ayrıca yolculuk ve ulaşım için sorunlu olan yerlere kurularak bir nevi karakol görevi de taşımıştır. Bir kültür ve sanat merkezi olarak da faaliyet gösteren tekkeler, aynı zamanda ruh ve sinir hastalıkları için tedavi merkezi olarak da görev yapmıştır.

Tekkelerin gelirleri genellikle vakıflar tarafından sağlanmıştır. Bunun yanında kendilerine bağlı vakıf arazilerinden gelir elde eden tekkeler de bulunmaktadır.

Tekkeler, halka açık yönüyle anlam ifade ettikleri gibi içe dönük olarak da hizmet vermiştir. Bir yandan dervişlerin devamlı olarak ikamet ettikleri bir mekân olma özelliğine sahip iken diğer yandan tarikata intisâb edenlerin, zikir ve merasimi toplu olarak yaptıkları yerler olmuşlardır.

Tekkeler; tevhidhanelerinde zikrin yapıldığı, gerektiğinde vakit namazı kılındığı, meşruthanelerinde şeyh ve ailesinin günlük yaşamını sürdürdüğü, selamlık kısımlarında şeyh başta olmak üzere diğer tekke görevlilerinin ayrı odalarının bulunduğu, türbe ve hazirelerinde ölen şeyh ve yakınlarının gömülü olduğu, ibadetin yanı sıra eğitim, barınma, temizlenme, iaşe gibi sosyal ihtiyaçların giderildiği, musiki meşki yapıldığı, sohbetlerin edildiği, gerektiğinde fakir çevre halkının doyurulduğu bir imaret gibi hizmet veren ve uzaktan gelen konukların da konaklandırıldığı, bu hizmetleri verebilmek için birçok değişik mimari bölümlerden meydana gelen ve bu mimari bölümlerin birbirleriyle olan ilişkisini sağlayan bir mimari programı içeren yapı ya da yapılar bütünüdür [25].

2.3.3. Tekkelerin Ana Mimari Öğeleri

Birçok farklı fonksiyonu bir arada bulunduran veya belli konularda özelleşmiş olan tekkelerin mimarisi hizmet ettikleri amaçlara göre şekillenmiştir. Genel fonksiyonlara ayrılmış birimlerin dışında özelleşmiş alanların da bulunduğu tekkeler farklı mimari programlara sahiptir.

2.3.3.1. Tevhidhane

Tarikat ayinlerinin yapıldığı, eğitim faaliyetlerinin gerçekleştiği, namaz kılınan, çeşitli cemiyetlerin yapıldığı, Bektaşilikte meydan, Mevlevîlikte semahane olan, diğer farklı tarikat hareketlerinde ise tevhidhane olarak adlandırılmış, bir tekkenin ibadet-ayin birimi diyebileceğimiz en geniş mekânıdır.

2.3.3.2. Meşruthane

Haremlik ve selamlık olarak adlandırılan iki bölümden oluşan, tekke şeyhinin ailesi ile yaşadığı ancak tekkeden bağımsız olmadığı için sıradan bir evden farklı bölümler içeren evdir.

2.3.3.3. Türbe

Tekkelerin mimari öğelerinden biri olan türbelerde şeyhler ve aileleri gömülüdür. Türbe kimi örneklerde bağımsız bir yapı, kimi örneklerde tevhidhaneden görülebilecek şekilde ve tevhidhane ile bütünleşik bir yapı iken bazılarında tevhidhanenin içinde bir bölümde bulunur.

2.3.3.4.Tekkelerin Diğer Mimari Öğeleri

Genel olarak tekkelerin mimari yapısında var olan unsurları; mescid, semâhane, çilehane, türbe, derviş odaları, selâmlık, harem, şeyh evi, kütüphane, mutfak ve kiler, kahve ocağı, avlu, ahır, mezarlık olarak saymak mümkündür [26]. Tekkelerde farklı ihtiyaçlar için ortaya çıkmış diğer öğeleri de kısaca sayarsak:

Çilehane: Tekkelerde dervişlerin çile doldurdukları ve derecelerini artırdıkları yerdir.

Matrab: Mevlevi tekkelerinde kudüm çalınan ve naat okunan yüksekçe bölüme denir.

Halvet: Tekkelerde ibadet amacıyla kullanılan tek kişilik odalardır.

Hücre: Tekke ve medreselerdeki küçük odalara denir.

Kafes: Tekkelerde kadınlar için ayrılmış, çevresi kafesle çevrilmiş olan alana denir.

Su Yapıları: Tekkelerde bulunan su yapılarını şu şekilde sıralayabiliriz: sebiller, çeşmeler, şadırvanlar, abdest ve şerbet tekneleri, kuyular, sarnıçlar, havuzlar ve akarcalar [27].

2.4. Balkanlarda Bektaşi Tekkeleri

Anadolu'nun ve Balkanların Türk vatanı hâline gelmesinde Türkistan'dan gelen Ahmet Yesevî dervişlerinin büyük bir payı ve gayreti olmuştur. Önce Anadolu'ya gelen Ahmet Yesevî dervişleri; kimseye el açmayan, elinin emeği ile geçinen, toprağa, vatana, devlete ve dine bağlı, prensipli, disiplinli ve örnek insanlar olarak kısa zamanda

sevilmişlerdir. Bu insanlar, çok kısa süre içinde Anadolu'dan Balkanlara geçmişler ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda aktif görev almışlardır [28].

Osmanlı Devleti'nin kurulmasında ve gelişmesinde Gaziyânı Rum (Anadolu Gazileri, Alperenler), Abdalanı Rum (Anadolu Abdalları, Horasan Erenleri), Ahiyanı Rum (Anadolu Ahileri) ve Baciyanı Rum (Anadolu Bacıları) olarak örgütlenen bu insanlar, Balkan coğrafyasına yerleştirilmiş ve burada hem yeni topraklar fethetmiş hem de köylere, boş ve tenha yerlere yerleşip ziraat ve hayvancılıkla uğraşmışlar, toplumsal hayatın her aşamasında etkin rol oynamışlardır. Bu uğraşı esnasında Balkan coğrafyasında tekkeler kurmuşlardır. Tekkeler, Balkan coğrafyasında özellikle ilim, kültür, sanat, edebiyat, musiki, mimari, süsleme, askerî, ziraat, toplumsal dayanışma gibi pek çok alanda hizmetler yapmış kurumlardır. Bu durumu Ömer Lütfi Barkan [29]; *Kolonizatör Türk Dervişleri* adlı eserinde şu şekilde ortaya koymaktadır: "Bittabi (doğal olarak) Osmanlı İmparatorluğu teşekkül edeceği devirlerde Anadolu'ya doğru yapılmış olduğunu gördüğümüz bu derviş akını ve bu dervişlerin köylerde yerleşerek toprak işleri ve din propagandası ile meşgul olmaları hareketi ve zamanın beylerinin bu gibi kolonizatör dervişlere birtakım muâfiyetler, haklar ve topraklar bahşetmek suretiyle onların kendi memleketlerine yerleşmelerini temine çalışmaları, Anadolu istilâ ve iskânları kadar eskidir ve bu istilâların mütenasib bir şekilde (orantılı olarak) kuvvet ve ehemmiyet kazanmakta bulunmuştur..."

Balkan topraklarında tasavvufi çalışmalar Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun öncesine dayanmaktadır. Bir misyon uğruna Balkan coğrafyasının çeşitli bölgelerine gönüllü olarak giden dervişler; gittikleri bölgelerde sayısız tekke, ribat, zaviye, hankâh ve dergâh açmışlardır. Barkan [30]; bu yapıların daha çok su kaynakları kenarında kurulduğunu, yanlarında da değirmenlerin açıldığından bahisle bu şekilde bölge insanına ulaşıldığını yazmaktadır. Bu yaklaşımla Balkanlardaki askerî ilerlemeye paralel olarak tekkelerin de sayısı çoğalmıştır. Balkan coğrafyasında Mevlevi ve Halveti tarikatına ait tekkeler çoğalmış olsa da özellikle Bektaşi tekkelerinin sayısı çok daha fazla olmuştur. Malkara, Gelibolu ve Dimetoka'da kurulan zaviyeler, Yenice Zağra'da kurulmuş olan Kılıç Baba Zaviyesi, Çirmen'de kurulmuş olan Musa Baba Zaviyesi, Dimetoka'da kurulmuş olan Kızıl Sultan (Kızıl Delü) Zaviyesi, Şumnu'da kurulmuş olan Hüseyin Dede Zaviyesi, Hoca Ahmet Yesevi'den icazet alıp 370 kadar fukara ile Diyar-ı Rum'a gelen, Hacı Bektaş'tan izin alıp Varna'ya ait olan Kaligra Kalesi ve çevresine

yerleşen Sarı Saltuk Baba Tekke ve Zaviyesi bu kuruluşlara örnek olarak gösterilebilir [31].

Şekil 2. 1.Balkanlarda Bektaşi Tekkeleri

Osmanlı Devleti'nin fetih ve iskân politikalarıyla ilişkili olarak fetihlerden sonra Balkanlara gelen Bektaşi babalarının aracılığıyla Balkanlarda yayılan bu tasavvufi hareketin bir sonucu olarak Balkan coğrafyasında bugün tamamı ayakta olmasa da oldukça fazla sayıda Bektaşi tekkesinin varlığı ve etkisi devam etmektedir. Şekil. 2.1'de Balkanlardaki Bektaşi tekkelerinin dağılımı görülmektedir.

2.4.1. Arnavutluk'ta Bektaşi Tekkeleri

Arnavutluk topraklarında Bektaşiliğin oldukça karmaşık bir geçmişi vardır. Özellikle XIX. yüzyılda, Arnavut milliyetçileri Bektaşi tekkelerinin etrafında toplanmışlardır. Bu toplanma; Yanya Vâlisi Tepedelenli Mehmet Ali Paşa'nın (Ö.1822) Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsız "Paşalığı"nı ilan etmesine kadar etkili olmuştur. Bu derin yapının altında 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması, Bektaşi tekkelerinin kapatılması ve birçok Bektaşi babasının Arnavutluk'a yerleşmesi yatmaktadır [32].

Bektaşiliğin Arnavutluk'ta yaygın olmasının bir diğer nedeni olarak Bektaşiliğin Arnavutların daha önceki din anlayışlarından çok uzak olmayan bir yapıya sahip olması iddia edilmiş olsa da asıl nedeninin siyasal olduğu ortadadır. Kaldı ki son yıllarda Arnavutluk'ta Bektaşiliğin %15'lerde olması, bunun en keskin ifadesidir [33].

Evliyâ [34] Arnavutluk'ta Bektaşi tekkelerinin, Pogradets ve Elbasan'da olduğunu söyler. Arnavutluk'ta Bektaşiliğin kalıcı yapılanması 1790-1822 yılları arasında olmuştur. O yıllarda daha çok Güney Arnavutluk'ta Tepedelenli Mehmet Ali Paşa'nın yönetimi bu yapılanmaya zemin hazırlamıştır. Tepedelenli Mehmet Ali Paşa da Bektaşi'dir. Bu dönemde Bektaşilik, özellikle Güney Arnavutluk'ta genişlemiştir. Özellikle yeni Müslüman olmuş birçok Himara köylerinde Bektaşi tekkeleri açılmıştır [35]. İşkodra bölgesinde ise Busatlı Mustafa Paşa, kendi bölgesindeki Bektaşileri Tepedelenli Mehmet Ali Paşa için çalıştıklarından dolayı sürdürmüşse de hareketin genişlemesine engel olamamıştır [36]. Bütün bu karışık duruma rağmen Arnavutluk'ta gelişen Bektaşiliğin XVIII. yüzyıl sonları ile XIX. yüzyılda faâliyet gösterdiği Bektaşi tekkelerini şu şekilde saymak mümkündür:

2.4.1.1. Berat (Arnavud Belgradı) Baba Aliço Tekkesi

Berat'ta bulunan Bektaşi Tekkesi, 1826 yılında Baba Aliço tarafından kurulmuştur. Tekke, günümüzde ayaktadır ve Baba Aliço'nun türbesi, tekkenin hazîresindedir [37].

2.4.1.2. Berat Glava Bölgesi İsmail Baba Tekkesi

İsmail Baba Tekkesi, Berat Glava bölgesinde 1883 yılında İsmail Baba tarafından kurulmuştur.

2.4.1.3. Berat (Arnavud Belgradı) Prista Köyü Bektaşi Tekkesi

Berat (Arnavud Belgradı) Prista Köyü Bektaşi Tekkesi, 1810 yılında Baba Tâhir tarafından kurulmuştur [2].

2.4.1.4. Elbasan (İlbasan) Cefâî Baba Tekkesi

Elbasan Cefai Baba Tekkesi, İbrâhim Semîmi Baba'nın müridi olan Cefaî Baba tarafından 1800 yılında kurulmuştur.

2.4.1.5. Elbasan (İlbasan) Bölgesi Martanes Bektaşi Tekkesi

Elbasan Bölgesinde bulunan Martanes Bektaşi Tekkesi, 1898 yılında Hüseyin Baba tarafından kurulmuştur. Tekkenin son babası Baba Faya Martanesi, II. Dünyâ Savaşı sıralarında Enver Hoca yönetimindeki Komünist Parti'ye katılmış bir isimdir [37].

2.4.1.6. Frasırî Nasîbi Tâhir Baba Tekkesi

Frasıri Nasibi Baba Tekkesi, 1825 yılında Frasır'da Nasîbi Tâhir Baba tarafından kurulmuştur. Şemseddin Sami, Kâmusu'l-Alâm'da [38], Nasîbi Tâhir Baba hakkında şöyle demektedir: "Nâsîbi Tahir Baba şuârâdan ve Tarîkat-ı Bektaşiyye dedegânından olup Arnavutluk'ta muharrir-i fakîrin meskat-ı re'si olan Frasır karyelidir. Arnavud lisânında birçok es'ârı olduktan başka Türkçe ve Fârisî dahi bir hayli gazeliyâtı vardır. Vatanına avdeti esnâsında Leskovik kasabasına uğradığında ora mesâyihi kendisini imtihana çekmek istediklerinde bir kasîde söylemiştir."

2.4.1.7. Gjirokaster (Ergiri) Âsım Baba Bektaşi Tekkesi

Gjirokaster (Ergiri) Asım Baba Tekkesi, 1780 yılında Anadolu'dan, Sulucakarahöyük'ten Arnavutluk'un Gjirokastra (Ergiri) kasabasına gelen Üsküdarlı Muhammed Âsım Baba tarafından kurulmuştur. Âsım Baba, 1796 yılında Ergiri'de vefat etmiştir. Türbesi, tekkesinin haziresindedir [37].

Ergiri'de Asım Baba tekkesinden başka XIX. yüzyılda bir tekke daha kurulmuştur. Tekkenin kurucusu Haydariyye isminde Baba Haydar Plaku'dur [33].

2.4.1.8. Gjirokaster (Ergiri) Baba Musa Bektaşi Tekkesi

Ergiri'nin Maricaj köyünde de Baba Mûsâ tarafından 1880 yılında bir Bektaşi tekkesi kurulmuştur. Tekke, Güney Arnavutluk'un Yunanlılar tarafından işgalinde

yıkılmış ve kurucusu olan Baba Musa öldürülmüştür. Tekke, 1900'lü yıllarda yeniden inşâ edilmiştir [2].

2.4.1.9. Korça (Göriçe) Melçan Bektaşi Tekkesi (Büyük Tekke)

1815 yılında Baba Hüseyin tarafından kurulan, Korça (Göriçe) Melçan Bektaşi Tekkesi, aynı zamanda Büyük Tekke olarak da bilinir. Tekke, "Teqeja e Madhe" ismiyle anılmaktadır.

Şekil 2. 2.Korça (Göriçe) Melçan Bektaşi tekkesi (Büyük Tekke) [39]

2.4.1.10. Kolonya'nın Kesandre Köyü Hacı Baba Horasânî Tekkesi

Kolonya'nın Kesandre köyünde Hacı Baba Horasânî Tekkesi,1850 yılında hâlen türbesi tekkenin avlusunda bulunan Baba Horasânî tarafından kurulmuştur [37].

2.4.1.11. Korça (Göriçe) Turan Bektaşi Tekkesi

Korça (Göriçe) Turan Bektaşi Tekkesi, 1827 yılında İlbasanlı Sâlih Baba tarafından kurulmuştur [37]. Tekke hakkında başka veriye rastlanmamıştır.

Şekil 2. 3.Korça (Göriçe) Turan Bektaşi Tekkesi [40].

2.4.1.12. Kruya (Akçahisar) Hacı Yahya Baba Tekkesi

Bugün Akçahisar, Arnavutluk'un orta ve batısında yer alan bir yerleşim olan Kruya'daki Bektaşi Tekkesi, XIX. yüzyılın sonlarında Hacı Yahyâ Baba tarafından kurulmuştur. Kruya'da daha önceden de bir Bektaşi tekkesi olduğu, bunun ispatı olarak da 1717-1718 ve 1728-1729 yıllarına ait Bektaşi sembolleri ile süslü mezar taşlarının gösterildiği bilinmektedir [32].

Şekil 2. 4.Kruya Hacı Yahya Baba Tekkesi [40]

Semîmî Baba, Makedonya'nın Köprülü (Veles) Bektaşi dergâhında yetişmiş; daha sonra Kruya (Akçahisâr)'ya gelmiş ve burada bir tekke kurmuştur. Semîmî Baba, Arnavutluk'ta Bektaşiliğin yaygınlaşmasında en çok emeği geçen isimlerden biridir.

Semîmî Baba daha sonra Arnavutluk'ta, Korça (Göriçe)'nın Melçan köyünde, Elbasan (İlbasan)' da ve Tepedelen'in Kostan köyünde birer Bektaşi tekkesi kurmuştur.

2.4.1.13. Leskovik Baba Âbidin Tekkesi

Leskovik Baba Abidin Tekkesi, XIX. yüzyılın ünlü Arnavut şâirlerinden olan Baba Âbidin tarafından 1887 yılında kurulmuştur.

2.4.1.14. Saru Saltuk Tekkesi (Dergâhı)

Arnavutluk Kruja'da bulunmaktadır. Ayrıca sadece Müslüman Kruja halkı değil Hıristiyanlar ve diğer Bektaşiler de Sarı Saltuk'a hürmet ederler [36].

2.4.1.15. Semberdheny Bektaşi Tekkesi

Semberdheny Bektaşi Tekkesi, 1863 yılında Baba Mustafa tarafından kurulmuştur. Tekkenin en faal babalarından biri, Baba Melek Semberdhenyi'dir. Baba Melek, Kahire Kaygusuz Abdal Tekkesi'nden Semberdheny Tekkesi'ne gelmiş ancak kısa bir süre sonra 1900'lü yıllarda yeniden Kahire'ye iâde edilmiştir. Baba Melek'in şiir ve nefesleri, Arnavut Bektaşileri tarafından bugün dahi okunmaktadır [37].

2.4.1.16. Tiran Bektaşi Tekkesi

Arnavutluk'un başkenti Tiran'dadır. Bektaşiliğin merkezi sayılır. Tekkenin son postnişini Salih Niyazi Dedebaba'dır. Ondan sonra Mücerred Ali Rıza Baba, 1942 yılında Tiran Dergâhı'ndaki posta oturmuştur [18]. 1929 yılından itibaren ruhani özerklik kazanan Bektaşiler, Arnavutluk Müslümanlarının lideri konumuna gelmişlerdir. Tarikatın teşkilatı, merkezi Tiran şehrinde bulunan "Büyük Dede"de ve bunun altında bulunan merkezleri Gjirokaster, Fracheri, Priehte, Korça ve Elbasan'da bulunan beş dededen ve çeşitli tekkelerin babalarından, dervişlerden, muhiblerden ve aşıklardan meydana gelmektedir [41].

2.4.2. Bosna-Hersek'te Bektaşi Tekkeleri

Bektaşiliğin Bosna-Hersek'e ne zaman girdiği konusunda kesin bir bilgi yoktur. Evliyâ Çelebi, 1660 yılında Bosna'yı ziyâretinde sâdece Çayniçe şehrinde bir Bektaşi tekkesine rastladığını yazmaktadır [42].

Evliyâ Çelebi [42], bu ziyaret ve tekke ile ilgili olarak şunları kaydeder: "Şehrin kıblesinde Taşlıca'dan gelirken Çayniçe'ye yarım saat yol üzerinde Sinan Paşa çeşmesinden tâ Çayniçe'ye gelinceye kadar caddenin sağ ve solu yüksek kiraz ağaçları ile süslüdür. Caddenin ötesinde kıble tarafına bin adım yakın Gâzi Murad Baba mesîresi ve Bektaşi âsitânesi vardır. Bütün Çayniçe şehri buradan görünür. Yüksek ağaçları güneşin ışığını geçirmez. Binlerce hoş sesli kuşların sesleri ruhlara can verir. Birçok akarsu üzerinde kebap dolapları döner…"

Evliyâ Çelebi'nin anlattığı bu tekke, Bayram Ağa'nın oğlu Sinan Bey'in Çayniçe'de (Cemâziyel-evvel 990) Haziran 1582 târihinde yazdırdığı Vakfiye'de de zikredilmiştir. Vakfiye'ye göre Bayram Ağa'nın oğlu Sinan Bey, Çayniçe kasabasında yolculara konak, sakat ve fakirlere imâret olarak hizmet etsin diye bir zâviye inşâ etmiştir. Zâviyenin iki matbahı, ahırı, imâreti, kileri, fırını, ambarı, semâhânesi ve mescidi vardır. Tekkede her gün çorba pişirilir, her gece de pirinç pilavı ile çorba dağıtılır. Öğle yemeğine yetişemeyen yolculara ikindide bal dağıtıldığı ifade edilmiştir.

Çayniçe'de bulunan bu tekke, I. Dünya Savaşı sıralarında yıkılmıştır. Savaştan sonra bir hanım tarafından yeniden yaptırılmış, II. Dünya Savaşı sırasında yeniden yıkılmıştır. İlk dönemde Bektaşi tekkesi olarak faaliyet gösteren bu tekke, XIX. yüzyılda Nakşibendî tekkesi olarak da hizmet vermiştir.

Saraybosna'da bulunan bir başka Bektaşi tekkesi de Golobrda Mahallesi'nde Milyacka üzerindeki Kömür Köprü'nün yanında bulunmaktadır.

2.4.2.1. Blagay Bektaşi Tekkesi

Evliya Çelebi'nin Seyahatname 'sinde de yer alan tekke, Bosna-Hersek'in Blagay kasabasında yer almaktadır. Buna Nehri'nin kaynadığı noktada inşa edilmiş olan tekke, zaman içerisinde çeşitli tamiratlar görmüş olsa da günümüzde hâlen ayaktadır. Balkanların birçok yerinde etkisi yoğun olarak hissedilen Sarı Saltuk isimli evliya, Blagay Tekkesi'nin kuruluşunda da karşımıza çıkmaktadır. Rivayet odur ki paşanın kızını kurtaran Sarı Saltuk'a dervişleriyle ibadet edip Bektaşiliğe hizmet etmesi için

dönemin paşası tarafından buraya tekkesini kurma izni verilir. Tekke, kârgir zemin kat ile ahşap birinci kattan ve araziden dolayı kendiliğinden ortaya çıkan bir bodrum kattan mürekkeptir [1]. Tekkenin her katında 4 oda, bir hela, bir hamam ve sobalar vardır. Ayrıca ilk katta içerisinde 2 adet sanduka olan türbe yer almaktadır [1]. Blagay Tekkesi, Bektaşi tekkesi olarak da Halveti tekkesi olarak da bilinir. Sarı Saltuk'la ilişkilendirildiğinde Bektaşi tekkesi olma ihtimali daha yüksektir.

Şekil 2. 5.Blagay Bektaşi Tekkesi [43]

2.4.2.2. Bosna Hersek'te Bulunan Diğer Tekkeler

Bosna Hersek'te bulunan ancak hakkında detaylı bilgiye ulaşılamamış diğer Bektaşi tekkelerini şu şekilde saymak mümkündür:

- Gradiška Bektaşi Tekkesi: Gradiška,
- İzvornik Bektaşi Tekkesi: İzvornik,
- Konjiç Bektaşi Tekkesi: Konjiç (Konyiç),
- Saraybosna Bektaşi Tekkesi: Sarajevo (Saraybosna),
- Tuzla Bektaşi Tekkesi: Tuzla [44].

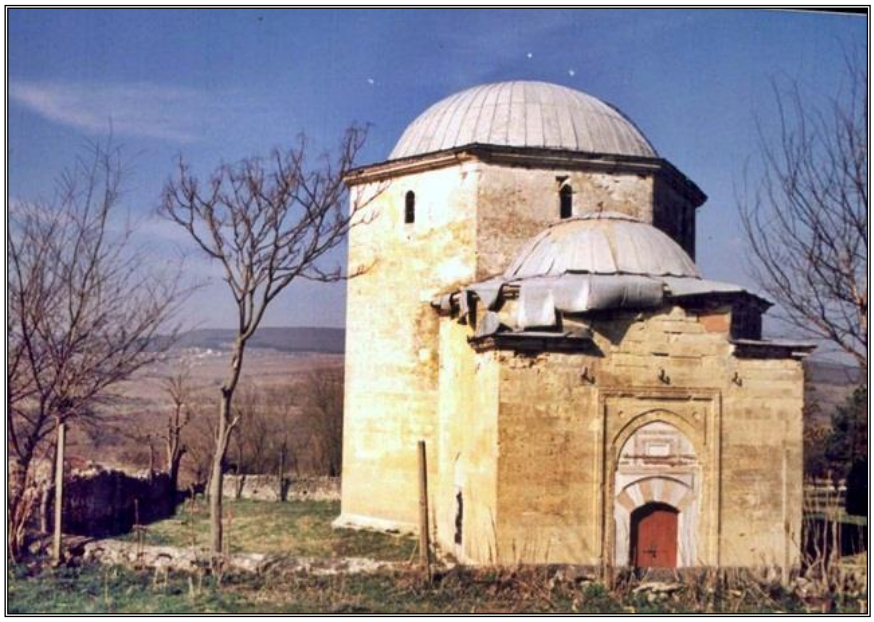
2.4.3. Bulgaristan'da Bektaşi Tekkeleri

Bulgaristan'da Bektaşi tekkeleri bakımından oldukça zengin bir yapı vardır. Burada bulunan tekkeleri şu başlıklar altında ele almak mümkündür:

2.4.3.1. Akyazılı Sultan Bektaşi Tekkesi

Bulgaristan'daki en önemli Bektaşi tekkelerinden biridir. Balçık-Varna arasındadır. Tekke içinde Hafız Halil Baba olarak da bilinen Akyazılı Sultan Baba'nın türbesi vardır. Bu türbe Hıristiyanlar tarafından Aya Atanaş olarak da kabul edilmektedir [45]. Akyazılı Sultan Tekkesi, Tekkeköy (Obroçişte)'de XVI.yüzyılda Akyazılı Sultan tarafından kurulmuştur.

Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde, Akyazılı Sultan'ın şahsı ve Akyazılı Sultan Tekkesi hakkında açıklamalar yapmakta ve Akyazılı Sultan'ın Hoca Ahmed Yesevi'nin halifelerinden olduğunu söylemektedir [46]. Çelebi, Akyazılı Sultan Tekkesi ve tekkenin bugün meydanevi olarak bilinen bölümü ile ilgili ayrıntılı açıklamalar yaparak yedi köşeli bu yapının mimarî açıdan bir şaheser olan yüksek kubbesinden, süslemeli iç tavanından, tavana asılı devasa büyüklükteki avizesinden, meydanevinin görülmemiş büyüklükteki ocağından, meydanın ortasındaki şadırvandan, meydandaki şamdanlardan ve meydanın çevresinde, tekkede kesilen kurbanların postlarının serili olduğundan söz etmekte; ayrıca birçok dervişin yaşadığı, her gün yüzlerce mihmanın (misafir) ağırlandığı Akyazılı Sultan Tekkesi'nin büyüklüğünde bir tekke daha görmediğini aktarmaktadır [46]. Bugün için Akyazılı Sultan Tekkesi'nde ayakta kalan bölüm, sadece Akyazılı Sultan Türbesi'dir. Akyazılı Sultan Türbesi, yedi köşeli bir yapı olup iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm olan giriş kısmından bir kapı ile ayrılan ana mekânda Akyazılı Sultan'ın kabri bulunmaktadır.

Şekil 2. 6.Akyazılı Sultan Bektaşi Tekkesi [40]

2.4.3.2. Demir Baba Tekkesi

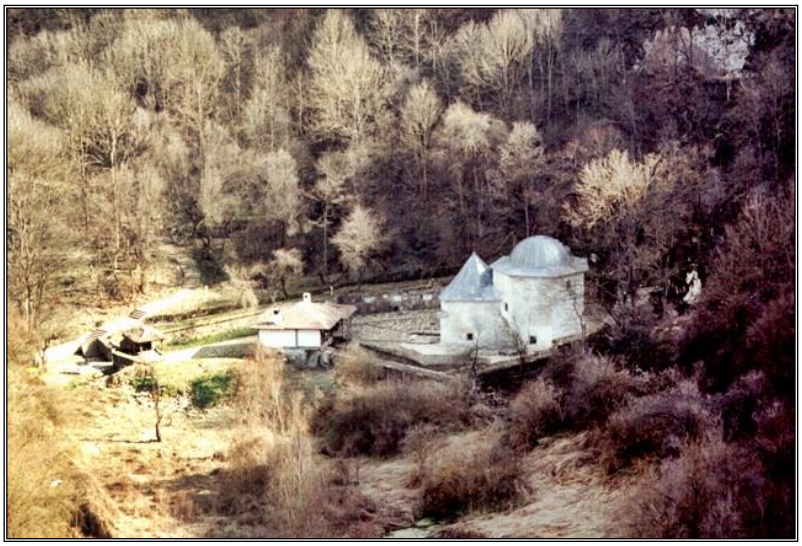
Hasan Demir Baba Tekkesi, Deli Orman Bektaşi Tekkesi, Timur Baba Tekkesi, Pehlivan Baba Tekkesi olarak da anılan Demir Baba Tekkesi; Razgrad ili Kemaller (İsperih) kasabasının 6 km batısında Mumcular köyü yakınlarında, XVI. yüzyılda Demir Baba tarafından kurulmuştur [47].

Şekil 2. 7.Demir Baba Tekkesi [40]

Demir Baba Tekkesi, derin bir vadi içinde yer almaktadır. Tekke ve hazirede yer alan Demir Baba Türbesi, yüksek bir kaya kütlesinin önündedir. Tekke çevresinde su,

taş ve ağaç kültü ile ilgili unsurlar mevcuttur. Türbenin bulunduğu avlu kapının ön tarafında "Beşparmak Kaynağı" olarak adlandırılan ve kutsal kabul edilen bir su kaynağı vardır.

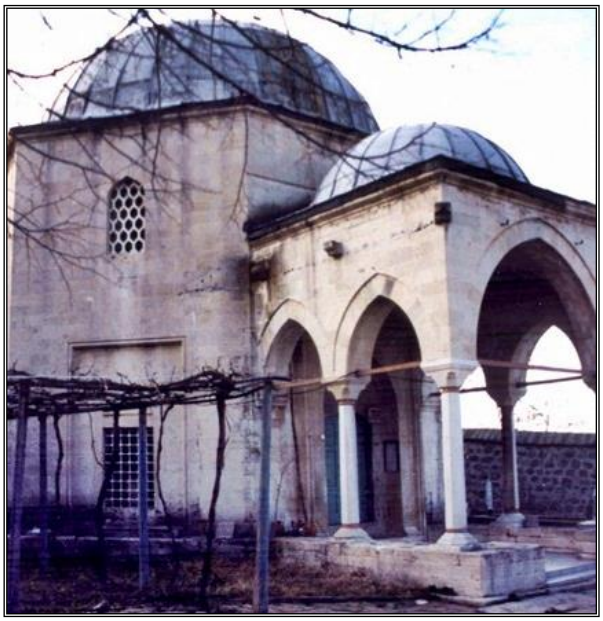
Şekil 2. 8.Demir Baba Tekkesi [40]

Bugün, sadece türbe ve türbenin bulunduğu avluda türbedar evi olarak bilinen ahşap bir yapı mevcuttur. Daha önceleri tekkede meydanevi, aşevi, kurban kesim yerleri, mihman evleri ve ahırların bulunduğu; 1970'lerden sonra bu yapıların yıkıldığı bilinmektedir.

2.4.3.3. Hasköy (Haskova) Otman Baba Tekkesi

Otman Baba Tekkesi, Hasköy merkeze bağlı Tekkeköyü'nde Otman Baba tarafından XV. yüzyılda kurulmuştur. Bugün tekke içinde yedi köşeli Otman Baba türbesinin yanı sıra meydanevi, misafirhane, aşevi ve kurban kesimevi gibi yapı unsurları da bulunmaktadır.

XV. yüzyılda yaşamış olan Otman Baba'nın biri Bulgaristan'ın güneyindeki Haskova'da diğeri de Varna'da bulunan iki tekkesi vardır. Otman Baba, Anadolu ve Balkanlarda etkin zümre olan Babailer ile ilişkiler kurmuş ve aynı çevrelerde etkin bir rol oynamıştır [18].

Şekil 2. 9.Hasköy (Haskova) Otman Baba Tekkesi [40].

2.4.3.4. Kıdemli Baba Tekkesi

Kıdemli Baba Tekkesi de XVI. yüzyıl Bektaşi dervişlerinden olan Kıdemli Baba tarafından Sliven (İslimiye) ilinin Nova Zagora (Yeni Zağra) ilçesine bağlı Grafitovo köyünde kurulmuştur. Bugün tekke haziresinde medfun[1] olan Kıdemli Baba'nın yedi köşeli [2]türbesi ayaktadır.

Şekil 2. 10.Kıdemli Baba Tekkesi [48].

[1] Medfun: Defnedilmiş, gömülmüş.

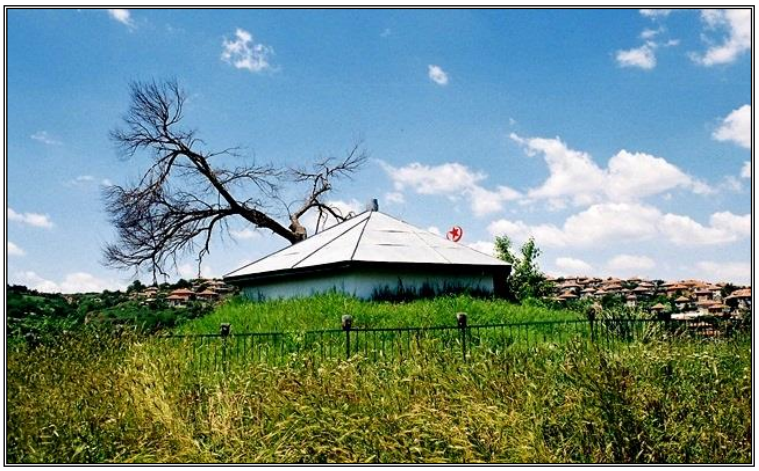
[2] Türbelerin yedi köşeli olarak inşa edilmesini, türbede yatan erenin soyunun on iki imamdan yedinci imam olan İmam Musa Kayın'a çıkmasına bağlayanlar vardır. Bulgaristan'da bulunan Otman Baba, Akyazılı Sultan, Demir Baba'nın da türbeleri yedi köşelidir. Ayrıca yedi rakamı Hurufilikle de bağlantılıdır. Hurufilikte yedi rakamı öğretinin temel noktası olarak bilinir. Hurufiler yedi sayısı üzerinden insan ve kozmik âlem ile ilgili çıkarımlarda bulunur. Harf ve sayılara sembolik anlamlar yükleyerek buradan birtakım ezoterik sonuçlar çıkaran Hurufiliğin tarihte Balkanlarda güçlü şekilde örgütlendiği bilinmektedir[32].

2.4.3.5. Kızana Tekkesi

Kızana Tekkesi, XVI. yüzyılda Kızana isimli bir Bektaşi şeyhi tarafından Eskicuma (Tırgovişte) şehrinin Kızana (Momino) köyünde kurulmuştur [47]. Bugün içinde sadece türbesi bulunan mekân, hâlen önemli bir adak merkezi konumundadır. Bu yapısıyla tekke, farklı yapı birimlerinden oluşmaktadır. Bu birimleri kurban kesimevi, lokma pişirme ocakları ve erzak depoları olarak saymak mümkündür.

2.4.3.6. Niğbolu Ali Koç Baba Tekkesi

Niğbolu Ali Koç Baba Tekkesi, XIV. yüzyılda Yıldırım Bayezid döneminde bölgede faaliyet gösteren Ali Koç Baba tarafından Niğbolu'da kurulmuştur. Ali Koç Baba'nın türbesi de tekkenin haziresindedir. Bugün sadece türbe ayakta kalmıştır. Ali Koç Baba, Balkan Bektaşilik tarihinde önemli bir eren olarak kabul edilir [49].

Şekil 2. 11.Niğbolu Ali Koç Baba Tekkesi [40].

Ali Koç Baba Türbesi'nin dış beden duvarında Ali Koç Baba'nın, Niğbolu'nun büyük evliyası olduğunu; Koyun Baba'nın müridi kabul edildiğini ve Hacı Bektaş Veli'nin torunu olduğunu belirten bir levha asılıdır. Altı köşeli bir yapı olan türbenin içerisine girildiğinde merkadın başındaki bir mezar taşı dikkati çekmektedir. Bu mezar taşında "Ali Koç Baba Rumeli fatihi Ali Resul Hacı Bektaş torunu Rumeli fatihi Seyyid Ali oğlu Ali Koç Baba Paşa" yazılıdır.

2.4.3.7. Şumnu (Şumen) Musa Baba Tekkesi

Şumnu (Şumen) Musa Baba Tekkesi, Musa Baba tarafından XVI. yüzyılda Şumnu ilinin Yenipazar ilçesinin Tekkekozluca (İzbul) mevkiinde kurulmuştur. Bugün sadece tekkenin haziresinde olan Musa Baba Türbesi mevcuttur.

2.4.3.8. Voden Hüseyin Baba Tekkesi

XVI. yüzyılda kurulmuş olan Voden Hüseyin Baba Tekkesi, Deliorman Adaköy (Ostrovo)'ün yakınında Voden Park'ın içindedir. Türbesinde Hüseyin Baba medfundur. Hüseyin Baba da Bulgaristan Bektaşiliğinin önemli isimlerinden biridir [50].

Bu tekkelerin dışında Bulgaristan'daki Bektaşi tekkeleri bölgeleriyle beraber şu şekildedir: Abdullah Dede Tekkesi, Ali Koca Baba Zaviyesi, Melek Baba Tekkesi, Hakir Ali Baba Zaviyesi, Kamber Baba Tekkesi, Horasani Ali Baba Zaviyesi: Rusçuk, Genç Baba Tekkesi: Miralar köyü yakınlarında, Haydar Baba, Hekim Ali Baba Tekkesi: Tutrakan (Denziler köyü), Hüsam Dede Tekkesi: Sofya/Dobeşince, Hüseyin Baba Tekkesi: Duraç köyü yakınlarında, Koca Doğan Zaviyesi, Hüseyin Baba Zaviyesi, Timur Baba Zaviyesi: Silistre, Mustafa Baba Tekkesi: Silistre ve Rusçuk arasında, Kurt Baba Tekkesi: Belören (Belveren), Musa Baba Zaviyesi: Kozluca, Mustafa Baba Tekkesi: Hasköy/Filibe, Bali Tekkesi: Razgrad yakınlarında, Üç Gaziler: Hloi (Hebilköy) yakınlarında [44], Aziz İsmail Baba Tekke ve Türbesi: İstrumnitsa'da, Tırnova Bektaşi Tekkesi: Tırnova'da, Koşukavak Evhad Baba Tekkesi: Koşukavak ilçesinin kuzeyinde [45].

2.4.4.Kosova'da Bektaşi Tekkeleri

Kosova'da Bektaşilik ve Bektaşi tekkeleri hakkında en eski kaynak XVII. yüzyılda Kosova'yı ziyâret eden Evliya Çelebi'dir. Çelebi [51]; Mitroviçe, Dubniça ve Kaçanik'te Bektaşi tekkelerinin mevcut olduğunu belirtmiştir. Evliya Çelebi'nin belirttiği bu tekkelerin hiçbiri bugün mevcut değildir. Aynı kaynak; Mitroviçe'de Mustafa Baba Tekkesi'nin bulunduğunu, tekke haziresinde yer alan Mustafa Baba Türbesi'nin çok ziyâret edildiğini yazmaktadır [51].

Kaçanik şehrinde de bir Bektaşi tekkesi olduğunu yazan Çelebi, buradaki tekke hakkında fazla bilgi vermemiş; Dubniça şehrinde ise mevcut iki tekkeden birinin Bektaşi tekkesi olduğunu ifade etmiştir [52].

Bunlardan başka XVIII. yüzyılın sonlarında Priştine'de Baba Recep isimli bir Bektaşi babası tarafından Priştine Pîri Nâzır Câmii'nin avlusunda bir Bektaşi tekkesi yaptırılmıştır. Tekke, XIX. yüzyılda hem tekke hem medrese olarak çalışmış; XX. yüzyıldan itibaren ise sadece cami olarak çalışmaktadır [53].

Hafız [54]; Kosova'nın Prizren şehrinde de 1890 yılında Hacı Adem Vechi Baba isimli bir Bektaşi önderi tarafından bir Bektaşi tekkesi kurulduğunu, Hacı Adem Vechi Baba 1927 yılında Yakova'da vefat edince tekkenin faaliyetine son verilip dervişlerin Yakova Bektaşi Tekkesi'ne gittiğini yazmaktadır. Günümüzde tekke binâsı mevcuttur ve özel ev olarak kullanılmaktadır.

Kosova'da hâlen aktif olan Bektaşi tekkesi, Yakova Bektaşi Tekkesi'dir. Tekke, XIX. yüzyılın ortalarında aslen Yakovalı Şeyh Semsettin Baba (Ö.1884) tarafından kurulmuştur. Yakova Tekkesi; semâhâne, derviş ve şeyh odası, kahve ocağı, kütüphâne ve misâfirhâne olarak kullanılan bölümlerden oluşmaktadır. 1945-1960 yılları arasında Dünya Bektaşilerinin liderliğini üstlenen Baba Kâzım Bakali'nin türbesi de tekkenin avlusunda bulunmaktadır.

Şekil 2. 12.Yakova Tekkesi [55].

Kosova’da yukarıda sayılanlar dışında Vulçitrin Mehmet Baba, İstimliye Hasan Baba, Zveçan Haydar Baba Tekkelerinden söz edilse de elde kaynak bulunmamaktadır [56].

2.4.5. Macaristan’da Bektaşi Tekkeleri

Macaristan, Budin Beylerbeyiliği olarak yüz elli yıldan fazla Osmanlı hâkimiyeti yaşamıştır. Dolayısıyla orada da Osmanlı tekke ve zaviyelerinin olması muhtemeldir. Ancak bu konuda bilgi ve belge hususunda derin sıkıntılar mevcuttur.

XVIII. yüzyılda Macaristan Budin’de 7, Eger’de 7, Pécs’te 6, Székesfehérvár’da 5 tekkeden söz edilmekle birlikte bunların ne kadarının Bektaşi tekkesi olduğu bilinmemektedir. Özellikle Budin Gül Baba Tekkesi bu ayırımın dışındadır. Ondan başka Budin’de Hızır Baba Tekkesi, Baba Miftah Tekkesi, Gazi Gürz İlyas Tekkesi, Muhtar Baba Tekkesi, Hindi Baba Tekkesi, Eger (Eğri)’de, Dede Sultan Tekkesi (ki tekke içinde Dede Sultan kabri vardır), Yağmur Baba Tekkesi, Pécs (İbrahim Peçevi'nin şehridir)’de İdris Baba Tekkesi, Macaristan’daki Bektaşi tekkeleri arasında sayılabilir.

Şekil 2. 13. İdris Baba Türbesi [57]

2.4.5.1. Gül Baba Tekkesi

Macaristan Gül Baba Tekkesi, Gül Baba tarafından kendisinin 1531 yılında Sultan Süleyman'ın daveti üzerine Budin'e gelmesiyle Budin (Budapeşte)’de kurulmuştur. Budapeşte’nin Budin tarafında Veli Bey Kaplıcası’nın güneydoğusunda

yer alır. Tekke, 1686 yılında yıkılmış; Gül Baba'nın sekizgen formundaki türbesi, 1543-1548 yılları arasında Budin Beylerbeyi olan Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Şekil 2. 14. Gül Baba Tekkesi [58]

Osmanlı'nın elinden çıkan topraklar arasına katıldıktan sonra bir süre şapel (küçük kilise) olarak kullanılan türbe, daha sonra Sultan Abdülaziz'in 1867 yılındaki Avrupa ziyaretinden sonra tekrar eski formuna kavuşturulmuştur. Türbe, 1885 yılında Mimar Lajos Grill tarafından onarılmış ve türbeye dönüştürülmüştür. II. Dünya Savaşı sırasında ağır hasara uğrayan türbe, 1963'te Macar hükûmeti tarafından eski durumuna getirilmiştir.

Şekil 2. 15. Gül Baba Tekkesi [59]

2.4.6.Makedonya'da Bektaşi Tekkeleri

Makedonya'da Bektaşilik XVII. yüzyıldan, özellikle de 1750'lerden, sonra büyük bir yayılma göstermiştir. Bu nedenle Bektaşi tekkelerinin kuruluşu, daha çok XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonraya rastlamaktadır. Özellikle XVIII. ve XIX. yüzyılda Arnavutluk ve Makedonya'da görev yapan birçok paşanın Bektaşi tarîkatına mensup olması, Bektaşilerin bu bölgelerde rahatça faaliyet göstermelerine neden olurken paşaların desteğiyle tekkeler ve zâviyeler de inşa edilmiştir [32].

Bu bölgede Bektaşi tekkelerinin çoğalmasının bir diğer nedeni de XVIII. yüzyıl sonlarında zayıflayan devlet otoritesi ve buna bağlı olarak yeniçerilerin bu tekkeleri isyan etmek gibi amaçları uğruna kullanma istekleridir. Bunun en çarpıcı örneği Kalkandelen Harabâti Baba Dergâhı'dır. Tekke, Kalkandelen Paşası Recep Paşa'nın başlattığı isyan hareketinde üs olarak kullanılmıştır. Bu durum, Abdurrahman Paşa (Ö.1838) zamanında da devam etmiştir [32].

Makedonya'daki en büyük Bektaşi dergâhı olan Kalkandelen'deki Harabâti Baba Bektaşi Dergâhı, çalışmanın diğer bölümlerinde detaylı olarak anlatılacaktır.

2.4.6.1. Hâce Baba Bektaşi Tekkesi

Köprülü'de Hâce Baba Bektaşi Tekkesi, XIX. yüzyılın başlarında kurulmuştur. Köprülü çevresinde ayrıca Kırçova'da Muharrem Baba Bektaşi Tekkesi, Makedonski Brod'da Hıdır Baba Bektaşi Tekkesi, Debre'de Ali Paşa Bektaşi Tekkesi vardır. Ayrıca

Pirlepe'nin Kanatlar köyünde, XIX. yüzyılda Dikmen Baba tarafından kurulmuş olan Dikmen Baba Bektaşi Tekkesi bulunmaktadır.

2.4.6.2. Hamza Baba Bektaşi Tekkesi

İştip'te Hamza Baba Tekkesi, XIX. yüzyılın sonlarında kurulmuştur ve "Kır Tekke", "Yusuf Baba" adlarıyla anılmaktadır. Tekke, 1929-30 yıllarında yıkılmıştır [37].

2.4.6.3. Harabâti Baba Dergâhı

Kalkandelen (Tetova) Harabâti Baba Dergâhı, vezirlik makamında iken Sultan Süleyman'dan izin isteyerek dergâha çekileceğini bildiren, bunun üzerine Padişah'ın kendisine, "Sen sersem mi oldun? Vezirlik bırakılır da orada dervîşlik mi yapılır?" demesi üzerine "Kabûlümdür Sultânım, varsın bundan sonra bana Sersem Alî desinler." deyip vezirliği bırakarak Şar Dağları'nın eteklerine gelen Sersem Ali Baba tarafından kurulmuştur. Daha sonraki yüzyıllarda Recep Paşa ve oğlu Abdurrahman Paşa, bu şekilde kurulan Kalkandelen (Tetova) Harabâti Baba Dergâhı'na, Harabâti Baba tarafından inşa edilen Sersem Ali Baba Türbesi'nin etrafında bir külliye yaptırmıştır. Bu külliye içinde türbeler, mescit, semâhâne gibi dinî yapılar ve misâfirhâne, şadırvan, çeşme, derviş evi, fatmaevi, aşevi barındırmaktadır.

Şekil 2. 16. Harabâti Baba Dergâhı Genel Görünümü

Şekil 2. 17. Harabâti Baba Dergâhı Yapıları

Harabâti Baba Dergâhı, aynı zamanda Sersem Ali Baba Dergâhı olarak da bilinmektedir. Makedonya'nın en önemli ve merkezî Bektaşi dergâhıdır.

İmparatorluğun diğer bölgelerindeki Bektaşi tekkeleri ile Harabatî Baba Dergâhı da kapatılmış ve 40-50 yıl kapalı kalmıştır. 1870 yılında Dimetoka Seyyid Ali Sultan Tekkesi postnişini Yusuf Baba, İstip ve Köprülü'ye gelmiş; tekkenin eski aşçısı Emin Baba'yı Harabâti Baba Dergâhı'nın postnişinliğine tâyin ederek dergâhı aktif hâle dönüştürmüştür.

Şekil 2. 18. Harabâti Baba Dergâhı

Harabâti Baba türbesinin duvarında Hz. Hüseyin hakkında yazılmış bir nefes ve mescidin girişinde kapının üstünde bulunan bir kitâbe mevcuttur.

Makedonya'da Bektaşilerin merkezi olan Harabâti Baba Dergâhı, 1912 yılında kapatılmış ve kısa aralar hâriç tutulursa 80 yıl kapalı kalmıştır [60].

Kalkandelen'de Harabâti Baba Dergâhı'ndan başka Poroy köyünde Yaver Baba ve Sipkovitsa köyünde de Koyun Baba isimli iki Bektaşi tekkesi daha faaliyet göstermiştir [61].

2.4.6.4. Hüseyin Baba Tekkesi

Kim tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen Manastır (Bitola) Hüseyin Baba Tekkesi, II. Dünya Savaşı'na kadar faaliyet göstermiştir. Günümüzde faal değildir.

2.4.6.5. Üsküp Bektaşi Tekkeleri ve Diğer Bektaşi Tekkeleri

Üsküp'te iki Bektaşi tekkesi vardır. Bunlardan ilki olan Mustafa Baba Tekkesi, XIX. yüzyılın başlarında Mustafa Baba tarafından kurulmuştur. Tekke içinde halen Mustafa Baba'nın türbesi mevcuttur.

Diğeri ise Süleyman Baba Tekkesi'dir. Tekke, 1850 yılında Süleyman Baba tarafından kurulmuştur. Süleyman Baba Tekkesi'nin önünde yer alan türbede Üsküplü bir asker olan Süleyman Baba medfun iken türbe II. Dünya Savaşı esnasında yıkılmıştır [54]. Hakkında yeterli bilgiye rastlanamayan Makedonya'daki diğer Bektaşi tekkelerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Ali Baba Tekkesi: Debar (Debre)
- Hıdır Baba Tekkesi: Kicevo (Kırcova)
- Kanatlar Tekkesi: Kanatlar (Kırçova yakınlarında),
- Karaca Ahmet Tekkesi,
- Mustafa Baba Tekkesi,
- Kumanovo (KaracaAhmet) Bektaşi Tekkesi: Kumanova,
- İsmail Baba Tekkesi: Usturumca [62].

2.4.7.Romanya'da Bektaşi Tekkeleri

Romanya'nın bugünkü sınırları içerisinde sayıca fazla miktarda Bektaşi tekkesinden söz etmek mümkün değildir. Kaynak olarak da Evliya Çelebi'den başka kaynak yoktur. Sadece üç Bektaşi tekkesinden söz edilebilir ki bunlar da bugün ayakta

değildir. Romanya'daki Bektaşi tekkelerini; Baba-dağ'da Sarı Saltuk'un mezarının bulunduğu Bektaşi tekkesi, Kilyakara (Kaligra) Karadeniz sahilinde bulunan Bektaşi tekkesi ve Balçık yakınında türbesinde Hafız Halil Baba isimli şeyhin medfun olduğu Balkanların en büyük tekkelerinden biri olan Büyük Bektaşi Tekkesi [51] şeklinde saymak mümkündür.

2.4.7.1. Babadağ Sarı Saltuk Türbesi ve Tekkesi

Evliya Çelebi, *Seyahatname*'sinde: "Tekiyye-i Kaligra Sultan olarak yazılmış olan Sarı Saltuk Tekkesi ve Türbesi Romanya'nın Dobruca bölgesinde Babadağ'da bulunmaktadır. Sarı Saltuk hakkında çok şey söylenmekte ve Balkanların pek çok şehrinde Sarı Saltuk adıyla ziyaretgâh bulunmaktadır. Arnavutluk, Makedonya, Hersek'te dahi türbeleri bulunmaktadır [63]. Sarı Saltuk'un bir diğer adı da Kaligra Sultan'dır. Rivayete göre kendisi Hacı Bektaşi Veli'nin arkadaşlarından birisidir.

Şekil 2. 19. Babadağ Sarı Saltuk Makamı [64]

2.4.8. Sırbistan'da Bektaşi Tekkeleri

Sırbistan'da Bektaşilik, diğer tarîkatlar kadar yaygınlaşmamıştır. Bununla beraber yok denecek kadar da az değildir.

Sırbistan'daki ilk Bektaşi tekkesi, Belgrad'tadır ve XVI. yüzyılda Mehmet Paşa Yahyapasiç tarafından kurulmuştur [65]. Belgrad'ın güneydoğu bölümünde bulunan bu tekke, Evliyâ Çelebi tarafından da zikredilmiştir. Mehmet Paşa Yahyapasiç Tekkesi, 1863 yılında çizilen Belgrad şehir planında da gösterilmiştir [51].

Sırbistan'da Belgrad'dan başka Niş şehrinde de Köprübaşı Tekkesi isimli bir Bektaşi tekkesi bulunmaktadır. Çelebi [51], bu tekkenin haziresinde Sefer Baba isimli bir zatın türbesinin olduğunu zikretmektedir.

2.4.9.Yunanistan'da Bektaşi Tekkeleri

Hasluck[2]'a göre Yunanistan'daki en eski Bektaşi tekkelerinden biri olarak Yunanistan'ın Thesalia (Farsalla) bölgesinde kalan Durballı (Türbe-i Ali) Tekkesi'ni saymak mümkündür. Tekke, özellikle Arnavut Bektaşilerinin çok önem verdiği ve XIX. yüzyılda Arnavutluk'ta faaliyet gösteren birçok baba ve dervişin yetiştiği bir tekkedir. Durballı Tekkesi'ni Seyyid Ali Sultan'ın müritlerinden olan Durballı Sultan, 1480 yılında kurmuştur [2].

Yunanistan'da bulunan tekkelerin hemen hemen tamamı Bektaşi tekkesidir. Bununla beraber bu tekkeleri şu başlıklar altında ele almak mümkündür:

2.4.9.1. Alasonya (Salih Baba) Bektaşi Tekkesi

Tekke, Alasonya'da şehrin dış kenarında Serfiçe yolunun bir tarafındadır. Salih Baba'nın kabri haziresindedir. XVIII. yüzyılda yapıldığı söylenmektedir.

2.4.9.2. Dimetoka Mürsel Baba Tekkesi

Seyyid Ali Sultan'la aynı tarihlerde Balım Sultan'ın babası Mürsel Baba tarafından Dimetoka'da kurulmuştur. Bugün eser yoktur.

2.4.9.3. Hasan Baba Tekkesi

Teselya'da Yenişehir ile Ampelaika arasında Tempe (Tempi) Vadisi'nde, Yenişehir'in 20 km kadar uzağında bulunmaktadır. XV. yüzyılda Hasan Baba tarafından kurulmuş olan bir Bektaşi tekkesidir.

Hasan Baba Tekkesi ile Türbe aynı yapıdır. Eski resimlerinde görüldüğü gibi bir düzlükte kurulan yapılar; kubbeli, 5.90m x 5.80m ölçülerinde, kubbeyle örtülü türbe ile ona bitişik, dikdörtgen planlı tekke binasından oluşmaktadır.

Şekil 2. 20. Hasan Baba Tekkesi [66]

2.4.9.4. Horasanizade Mevlana Derviş Ali Bektaşi Tekkesi (Dergâhı)

Yunanistan'da Girit'tedir. Tekke, Horasanizade Mevlana Derviş Ali komutasında Bektaşilerin Girit Savaşı'na katılarak büyük bir fayda sağlamış olmalarından dolayı Serdar Gazi Deli Hüseyin Paşa hayratı olarak İnadiye Kalesi eteklerinde 1650'li yıllarda yapılmıştır. 1811 yılında Horasan'dan gelen aynı ismi taşıyan Derviş Ali Baba, burayı tamir etmiştir. Müslümanların Girit'i mecburen terk etmelerinden sonra bu yapının yıkıldığı bilinmektedir [43].

2.4.9.5. İskeçe Bektaşi Tekkesi

İskeçe Bektaşi Tekkesi, Hacı Hasip Baba Tekkesi olarak da bilinmektedir. Hacı Hasip Baba ve İbrahim Baba tarafından 1800'lü yılların sonlarında kurulmuştur. Tekkenin giriş kapısının üzerinde bir kitabesi mevcuttur.

Şekil 2. 21. İskeçe Bektaşi Tekkesi [67]

2.4.9.6. Katarin Bektaşi Tekkesi

Katarin'de şehrin girişinde olan Bektaşi tekkesi hakkında bugün herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Şekil 2. 22. Katarin Bektaşi Tekkesi [67].

2.4.9.7. Kesriye Bektaşi Tekkesi

Kesriye Bektaşi Tekkesi, Kesriye şehrinin girişinde ve Florina yolu üzerinde bulunmaktadır. Bugün hâlen ayaktadır. Ne zaman kurulduğu bilinmemekle beraber

1826 yılında zarar görmüştür. Haziresinde medfun olan Aziz Kasım Baba'ya istinaden ilk dönem tekkeleri arasında sayılabilir.

Kesriye'de ayrıca Topluca'da (Kışlalar yanında) ikinci bir tekke daha vardır. Bu tekkenin haziresinde Sancaktar Ali Baba'nın türbe ve mezarı kalmıştır. Kesriye'deki diğer tekke de kenar mahallelerde kalan Aydın Baba Tekkesi'dir.

2.4.9.8. Reni Bektaşi Tekkesi

Reni Bektaşi Tekkesi, Teselya bölgesinde kalmış olan tek Bektaşi tekkesidir. Velestin ile Fersala arasında bulunan Reni'dedir. İlk dönem tekkeleri içinde sayılabilir. Haziresinde hepsi Türk fetihleri devrinin ünlü alperenlerinden olan Torbalı Sultan Cafer ve Mustafa Babalar medfundur. Latin Manastırı üzerine bina edildiği söylenmektedir. Türbelerin mimarisi XVII. yüzyıl mimarisidir ve mimari açısından dikkat çekicidir.

Bölgede şu an mevcut olmayan ancak daha önce faal olan diğer Bektaşi tekkeleri şunlardır: Tatar yakınlarında Ballı Baba Tekkesi, Köpekli köyü civarında Şahin Baba Tekkesi, Tempe Boğazı girişinde Hasan Baba Tekkesi, Tırhâlâ Tırıkkale'de Ali Baba Tekkesi, Yenişehir Larissa'da Kırk Azizler Tekkesi ve Kupekli Şahin Baba Tekkesi.

2.4.9.9. Sarıgöl (Kozana) Bektaşi Tekkeleri

Sarıgöl'de dört Bektaşi tekkesi vardır. Birincisi Cuma Bektaşi Tekkesi, Bağçe-Topçular Bektaşi Tekkesi, Bucak-Köşeler ile Sofiler köyleri arasında bulunan Memi Bey Sultan Tekkesi ve Sarıgöl ile Kayalar arasında yer alan, içinde şeyhi Gazi Baba'nın da medfun olduğu Aynalı'da Gazi Baba Tekkesi'dir.

2.4.9.10. Selanik Bektaşi Tekkesi

Makedonya bölgesi Bektaşi tekkelerinden olan ve Selânik'in batı yakasında bulunan Bektaşi Tekkesi, Balkan Savaşı'nda tahrip edilmiştir. Tekke hakkında bilgi yoktur.

2.4.9.11. Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli Sultan) Tekkesi

Yunanistan'daki önemli bir Bektaşi tekkesi de Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki ilk tekkesi olan Seyyid Ali Sultan Bektaşi Tekkesi'dir. Tanrıdağ Bektaşi Tekkesi olarak da bilinen Kızıl Deli Sultan Dergâhı, Yunanistan'ın Dimetoka şehrinde bulunmaktadır. Tekke, Edirne'nin fethini müteakip 1397 yılında Seyyid Deli Sultan tarafından kurulmuştur.

Seyyid Ali Sultan Tekkesi, Bektaşilikte bir halifelik makamıdır ve Bektaşiliğin sayılı dergâhları arasında yer almaktadır. Dimetoka'da Ruşenler ve Babalar köyü arasındadır. Burası hem Balkanlardaki ilk tekke hem de Balkanlardaki ilk toprak sahibi kılınmış tekke olma özelliğine sahiptir. Günümüzde tekke ve türbe ayaktadır. Seyyid Ali Sultan Tekkesi, Bektaşiliğin ikinci piri sayılan Balım Sultan'ın yetiştiği tekkedir. Kızıl Deli Sultan Dergâhı 1826 yılında II. Mahmud tarafından başlatılan Yeniçeri-Bektaşi katliamlarından dolayı zarar görmüştür. Dergâhta son postnişin olan Cefai Baba hayatını kaybetmiştir [18].

Şekil 2. 23. Seyyid Ali Sultan Tekkesi [40]

Tekke bugün türbe, misafirhane, salhane, üç aşhane, üç çeşmelik, bir abdesthane, mescid ve mezarlığıyla ayaktadır. Hâlen bölgede Hıdrellez şenlikleri tekkede kutlanmaktadır.

2.4.9.12. Vudurina Köyü Tekkesi

Vudurina Bektaşi Tekkesi (Emine Baba Tekkesi), Kesriye'nin ve Anakilitsa panayır yerinin batısında Vudurina köyü içindeki evlerden biridir. Hâlen faaldir ve haziresinde şeyhlerinin mezarı bulunmaktadır.

2.4.9.13. Yunanistan'da Diğer Bektaşi Tekkeleri

Yunanistan'da ayrıca Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli Sultan) Dergâhı ve Horasanizade Mevlana Derviş Ali Bektaşi Dergâhı dışında Yanya Bektaşi Dergâhı, Mağaralı Köy Bektaşi Dergâhı, İbrahim Baba Dergâhı, Resmo Bektaşi Tekkesi, Abdullah Paşa Bektaşi Tekkesi, İneova Tekkesi, Hasan Baba Dergâhı, Salih Dede Bektaşi Dergâhı, İstanköy Adası Dergâhı adında pek çok Bektaşi dergâh ve tekkesi bulunduğu bilinmektedir [18]. Yunanistan'da bulunan Bektaşi tekkelerini bölgeleriyle beraber şu şekilde saymak mümkündür:

a) Batı Trakya Evros Bölgesindeki Tekkeler:

Bu bölgede Dimetoka ve Ferecik önemli Bektaşi merkezleri olarak sayılabilir. Dimetoka'da faaliyet göstermiş diğer Bektaşi Tekkeleri şunlardır: Gazi Ferhat Baba, Öksüz Baba, Abdal Cüneyd, Ahi Denek, Çakmak Dede, Develi Dede, Karagöz Bey, Yağmur Baba, Nasuh Bey, Timurhan Şeyh, Hasan Baba, Şahin Baba–Şahin Sufi Sultan, Şeyh Musluhiddin Baba, Timur Baba, Demirhan Baba, Şeyh Dede Baba Bektaşi Tekkesi.

Bölgede Bektaşiliğin yoğun olduğu ikinci nokta Ferecik'tir. Ferecik'in yukarı bölgesinde İbrahim Baba Tekkesi vardır. Tekke bugün yıkıntı hâlindedir ve haziresinde beş dervişin mezarı vardır. Yine Ferecik'e 5 mil uzaklıkta da Nefes Baba Tekkesi ve türbesi vardır. Ferecik'e 6-7 mil uzaklıkta Rüstem Baba Tekkesi vardır. Rüstem Baba'nın mezarı hâlâ bu tekke yıkıntısının bahçesindedir. Ferecik'te diğer Bektaşi tekkeleri şunlardır: Ahi Horasan, Ahi Baba, Ahi Turan Şah, Cuyi Dede, Veli Dede, Şeyh Siyah Taccüddin, Göbekli Saraç Baba, Ferecik Tekkesi, Gaziler Tekkesi.

Bölgede faaliyet göstermiş diğer Bektaşi tekkeleri şunlardır: Ali Baba Zaviyesi, Binbiroklu Ahmet Baba Zaviyesi, Elmalı Baba Zaviyesi, Eski Baba Zaviyesi, Mümin

Baba Zaviyesi, Timur Baba Zaviyesi, Yaran Baba Zaviyesi, Mürsel Baba Zaviyesi: Tsermen (Çirmen), Aşağı Tekke: Mikroderio (Küçük Derbent) köyü, Gazi Hasan Baba: Sidiro (Demirören) köyü, Çilingir Baba: Haldini (Ilanlı/Yılanlı), Işıklar Nefes Baba: Loutros (Ilıca) köyü, Sancaktar Baba, Hızır Baba Tekkesi: Makri (Miri) köyü.

Bu tekkelerin Balkanlara ilk Türk fatihleriyle gelmiş olan dervişler tarafından kurulduğu söylenir. Nefes Baba'nın Fas Meliki'nin oğlu olduğu rivayeti de vardır.

b) Rodopi İdare Bölümündeki Bektaşi Tekkeleri:

Bu bölgedeki Bektaşi tekkeleri şunlardır: Kara Ahmed, Pospos (Puşpuş), Süpüren Mahmut Dede: Komotini (Gümülcüne), Ak Baba, Taşlık: Petrota (Taşlık) köyü, Kamber Baba: Anokambi (Yukarı Kamberler) ve Kato Kambi (Aşağı Kamberler) köyü. Ayrıca Raşiye: Mega Evmiro (Büyük Mursalı), Ahmet oğlu Ahmet Baba: Genisia (Yenice Karasu) köyü tekkesini saymak gerekir.

c) Epir Bölgesi Bektaşi Tekkeleri:

Epir bölgesi de Yunanistan topraklarındaki Bektaşiliğin en önemli merkezlerinden biridir. Yanya ile Miçova arasındaki yol üzerinde bir tekke hâlâ ayaktadır. Bu bölgedeki Bektaşi tekkeleri yoğun olarak Ergiri'dedir. Burada Hacı Süleyman Baba Tekkesi vardır. Ayrıca Tepedelen ve civarında Düka, Turan'da (Aziz Ali Baba), Veli köyde ve Nevaliya'da Bektaşi tekkeleri faaliyet göstermişlerdir. Ayrıca Lîk (Leak) Tepedelen Nehri'ni geçen Tre-buşik Tepesi'nin yamaçları üzerinde de bir Bektaşi tekkesi vardır [45].

d) Girit Bölgesi Bektaşi Tekkeleri:

Girit'te Bektaşi tekkeleri, Girit'in Kandiye, Resmo ve Hanya şehirlerindedir. Horasanlı Ali Dede Tekkesi, Kandiye'de; Hasan Baba Tekkesi, Resmo'dadır.

e) Makedonya Bölgesi Bektaşi Tekkeleri:

Bu bölge Bektaşi tekkeleri bakımından oldukça zengindir. Bölgedeki tekkeler şunlardır: Gazi Baba Türbesi: İneli, Kesriye Topluca Bektaşi Tekkesi: Kışlalar

yanındadır (bahçesinde Sancaktar Ali Baba'nın türbe ve mezarı vardır), Kesriye Aydın Baba Tekke ve Türbesi: Kesriye'nin kenar mahallelerindedir (içinde Aydın Baba'nın türbesi vardır.) Odra Bektaşi Tekkesi: Kesriye'nin batısında, Anakilitsa panayır yerinin batısında Pindos Sıradağları'ndan birinin yamacı üzerinde.

Bakırcı ve Türkan [44] ayrıca Alikulu Tekkesi: Aydınlı/Agia, Kesrin Dergâhı, Katerini Bektaşi Tekkesi: Katerini, Kasım Baba Tekkesi ve Sancaktar Ali Baba Türbesi: Kastoria'yı Yunanistan'daki Bektaşi tekkeleri arasında saymıştır.

Bektaşi tekkelerinin Balkanlardaki varlığı, bu coğrafyaya ait dini ve kültürel birikimin kodlarını elde edebileceğimiz en önemli unsurlardan biridir. Balkanlardaki Bektaşi tekkelerinin tespitinden sonra enerji verimliliği kriterleri sunularak bu tarikat yapılarından merkezi ve kapsamlı bir yapı grubundan oluşması sebebiyle Harabâti Baba Dergâhı uygulama alanı olarak seçilmiş ve enerji verimliliği kriterleri bağlamında analiz edilmiştir.

BÖLÜM 3

BİNALARDA ENERJİ VERİMLİLİĞİ ETKENLERİ

3.1. Enerji Verimliliği

Hayatımızı her yönüyle etkileyen enerji; ısınma, aydınlanma, üretim, sanayi, endüstri gibi insan yaşamının söz konusu olduğu hemen her alanda doğrudan veya dolaylı olarak etkindir ve vazgeçilmezdir. Yenilenemeyen enerji kaynaklarının sonlu olduğunu ve bilinçsiz tüketimin çevreye geri dönülemez zararlar vereceği düşünüldüğünde enerji verimliliğinin insan hayatı ve doğa için büyük önem arz ettiği görülecektir.

Enerji verimliliği, enerji tüketiminin insanın ihtiyacı olan konfor koşullarından taviz vermeden en aza indirilmesidir. Tüketimi en aza indirirken enerji kayıplarını azaltmak önemli hedeflerden biridir. Mevcut enerji kaybını mümkün olan en az seviyede tutarak tüketilen enerjinin sürdürülebilir hâle getirilmesi durumunda faydalı bir enerji verimliliğinden söz edilebilir. Hayat kalitesinden belli bir oranda ödün vermek enerji tasarrufu iken kaliteden ödün vermeden minimum enerjiyle maksimum fayda sağlamak enerji verimliliğidir.

İnsanoğlu yaşamını sürdürebilmek için şüphesiz doğaya ve çevreye muhtaçtır. Yaşanabilir doğa koşulları için çevreye duyarlı olmak zorundadır. Binalarda mevcut verilerden yararlanarak ve ekolojik tasarımlar yaparak çevreye karşı duyarlı davranabiliriz. Enerji, yaşamımızın her alanında bize lazım olan, yenilenebilir kaynaklardan elde edilmezse tükenen ve tükenirken de çevreye zarar veren bir sistemdir. İnsan için maksimum faydayı minimum girdilerle elde edersek enerji verimliliği sağlamış oluruz. Böylece daha az enerji harcayıp uzun vadede daha çok kazanç sağlarız. Enerji verimliliği sağlanan binalarda yaşamak sadece birinci dereceden

yaşayanlara fayda sağlamakla kalmaz. Daha temiz su kaynakları, daha temiz bir hava, korunmuş yeşil alanlar ile gelecek nesillere de kazanç sağlamış oluruz.

3.2. Binalarda Enerji Verimliliği İlkeleri

Günümüzde tasarruf, verimlilik ve performans kavramlarının önemi anlaşılmış ve yönetmeliklerle birlikte sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Binalarda enerji verimliliği, konfor şartlarının daha az enerji tüketerek, daha az çevre kirliliği oluşturarak ve daha düşük maliyetle sağlanmasıdır.

Binalarda enerji verimliliğini sağlamak için birtakım verilere ihtiyaç duyarız. Bunları genel başlık olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki, doğanın bize sunduğu ve müdahale şansımızın olmadığı çevresel verilerdir. İkincisi ise tasarım ve inşa aşamasında vereceğimiz karar ve yaklaşımların belirlediği binaya ilişkin birtakım yapısal verilerdir.

3.2.1. Çevresel Veriler

Çevresel veriler, bizim müdahale şansımızın olmadığı birtakım verilerdir. Biz tasarım veya inşa aşamasında bu verileri dikkate alarak ve onlardan faydalanarak enerji verimliliği sağlayabiliriz. Bir binada sağlanan enerji verimliliği binanın bulunduğu topografyaya, o yere hâkim olan rüzgârın yönüne ve şiddetine, iklimsel sıcaklıklara, güneşlenme süresine, yeşil bitki örtüsü gibi çevresel verilere bağlıdır. Bundan dolayı çevresel veriler yapıların çevreyle uyumunu ve enerji davranışlarını belirlemektedir [4].

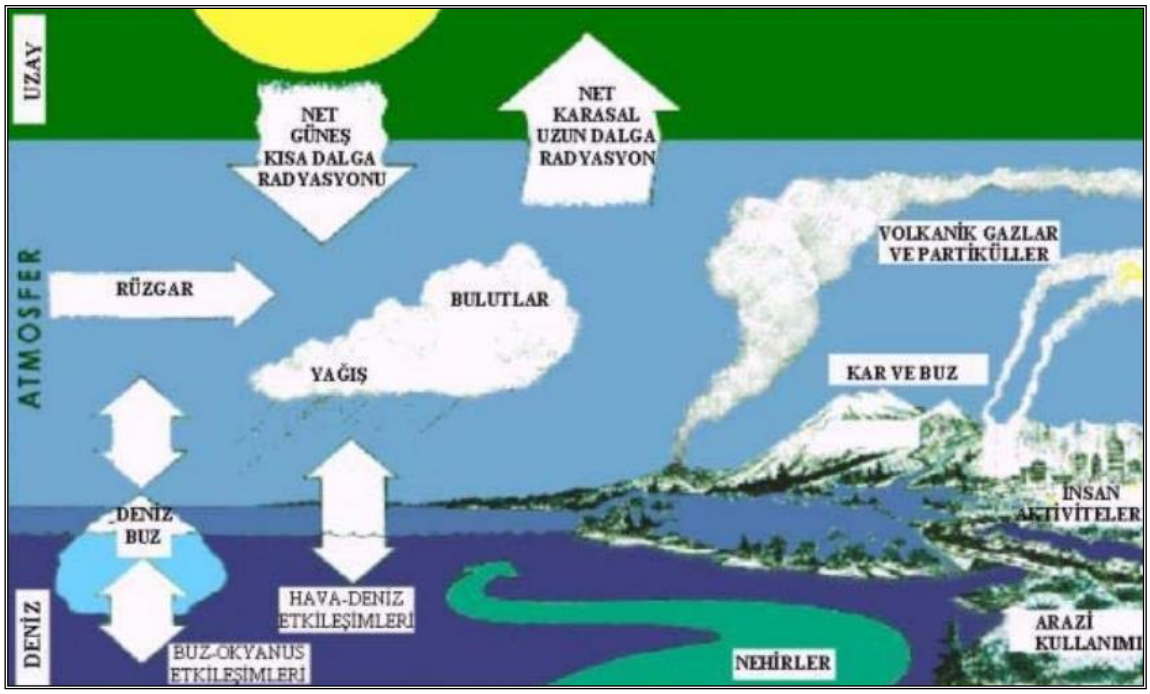
3.2.1.1. İklimsel Veriler

İklim, uzun bir zaman zarfında günlük olarak gerçekleşen hava olaylarının ortalaması ve toplamıdır. İklim, geniş bölgelerde ve çok uzun zaman için aynı kalan ortalama hava şartlarıdır ve bir bölgenin hava olayları bakımından karakterini tayin eder.

Genel özellikleri bakımından sınıflandırıldığında yeryüzünde hâkim olan başlıca iklim tipleri üçe ayrılır. Bunları sıcak iklimler, ılıman iklimler ve soğuk iklimler olarak sıralamak mümkündür. Bu iklimler, kendi içlerinde yağış miktarı ve rejimi, kış ılıklığı, yıllık sıcaklık ortalamaları gibi özellikler de dikkate alınarak alt iklim tiplerine ayrılır.

İklimi oluşturan koşulları sıcaklık, nem etkisi, güneş ışınımı, yağış miktarı ve rüzgâr yönü ve hızı olarak sıralayabiliriz. Binalarda enerji verimliliğini sağlarken binanın dış ortamını oluşturan bu iklimsel verileri yok sayamayız. Güneş ışınımı,

rüzgârlar, havadaki nem, dış ortam sıcaklığı olarak sayabileceğimiz bu parametreler bir binadaki enerji verimliliğini etkileyen iklimsel verilerdir.

Şekil 3. 1. İklim Sistemlerinin Temel Elementleri [68].

Sıcaklık: Dış hava sıcaklığı güneş ışınlarının geliş açısına ve atmosfer koşullarına bağlıdır. Dış hava sıcaklığı ve iç hava sıcaklığı yapı kabuğu ile etkileşim hâlindedir. Güneş geliş açısı aynı olan yerleşim alanlarında sıcaklık ortalamaları farklılık gösterir. Bu farklılık; zemin özellikleri, ışınım şiddeti, rüzgârlar ve deniz akıntılarının yön ve şiddeti gibi parametrelerden dolayı ortaya çıkar. Dış hava sıcaklığı 24 saatlik periyotlarla değişmektedir. Gün boyu sıcaklık değişimi bir sinüs eğrisi ile tarif edilebilir. Meteoroloji istasyonlarında dış hava sıcaklığı, kuru termometre ile birer saatlik aralıklar ile ölçülmektedir. Mimarlık çalışmalarında 10 yıllık ortalama dış hava sıcaklığı değerleri ele alınmaktadır. İç hava sıcaklığı ise kullanıcı konfor gereksinimlerine, mekân fonksiyonlarına bağlı olarak değişmektedir. Mekân fonksiyonlarına göre değişen, konfor koşullarını sağlayabilecek iç hava sıcaklığı için önerilen değerler Tablo 3.1. de gösterilmiştir [69].

Tablo 3. 1. İç mekân için önerilen sıcaklık değeri [69].

Mekân adı	İç Ortam Havası ^{O}C		Bağıl Nem %		Hava Hareketi En fazla m/s		İç Yüzey Sıcaklığı ^{O}C	
	Yaz	Kış	Yaz	Kış	Yaz	Kış	Yaz	Kış
Yaşama	22-25	19-22	40-60 arası	40-50 arası	0.2-0.4 arası	$\leq$ 0.2	Hava sıcaklığının 2-3 ^{O}C altında	Hava sıcaklığının 2-3 ^{O}C altında
Yatma	19-22	17-20						
Mutfak	20-22	18-20						
Banyo	22-25	20-23						
Wc	19-22	17-20						
Koridor	19-22	17-20						
Merdiven	18-20	16-18						
Çalışma odası	22-24	19-22						

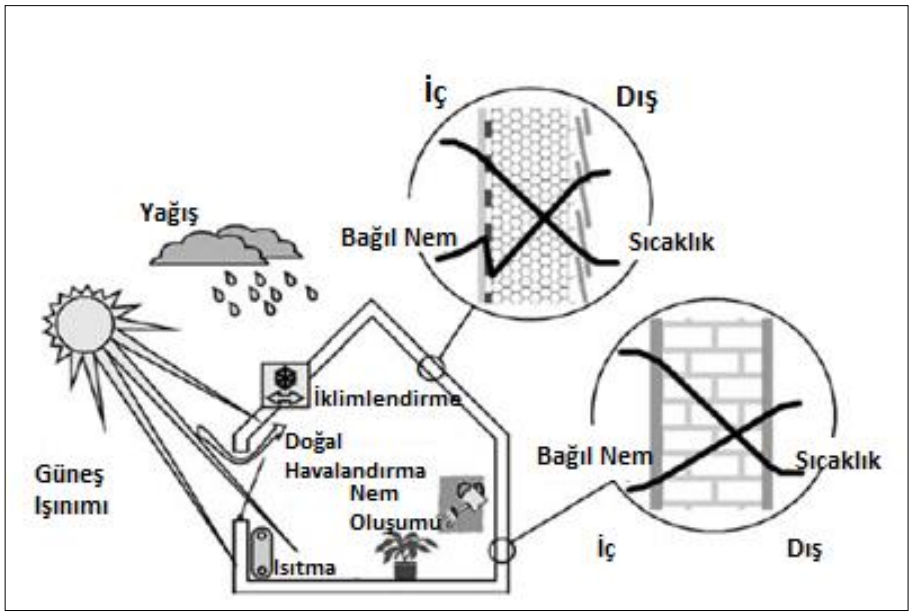
Nem Etkisi: Nem, havanın içinde buhar olarak bulunan suyun günlük hayattaki karşılığıdır. Nem üç safhada bulunur: gaz (buhar), sıvı ve katı (buz). Nem geçişi boyunca buharlaşma, yoğuşma, donma ve çözülme aşamaları gerçekleşmektedir [70].

Hava her sıcaklıkta belli bir miktar suyu buhar olarak bünyesinde tutabilir. Havadaki nem oranı doğada ortalama %50-75 arasındadır. Günümüzdeki yapılarda ise özellikle kış aylarında bina ısıtıldığında bu oran %15-30 arasına kadar düşer. İnsanlar için konfor şartlarını sağlayan nem oranı %50'dir. Dolayısıyla iç mekânlarda %40-70 arasındaki nem insanlar için idealdir.

Nem oranının yüksek olduğu bölgelerde güneş ışınımının su buharı ve bulutlar tarafından yutulması ve dağılması nedeniyle ışınım şiddeti azalmaktadır. Nem oranının düşük olduğu bölgelerde kuru hava sıcak günlere ve soğuk gecelere neden olmaktadır[4]. Havadaki nem oranına karşı tedbir almak insanın sağlığı açısından önemli olduğu kadar binaların sağlığı açısından da önemlidir. Yapı biyolojisi açısından neme karşı alınması gerekli olan önlemler alınmazsa nem binaların hastalanmasına sebep olabilir.

Nemin duvar bünyesine girmesi 5 işlem ile açıklanabilir [70]:

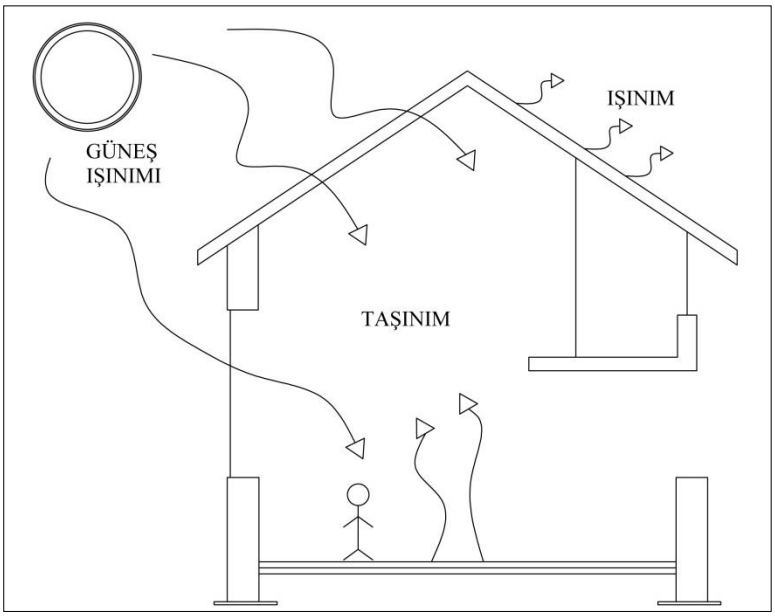
- İlk inşa nemi
- Buhar difüzyonu
- Sıvı difüzyonu
- Su sızıntısı
- Yapı kabuğu boyunca (soğuk iklimlerde daha önemli olan) iç ve dış nemli hava sızıntıları

Şekil 3. 2. Yapı Kabuğuna Etki Eden Çevresel Etkenler [71].

Nem; güneş ve rüzgâr etkenlerinin değişimine bağlı olarak farklılık gösterir. Ayrıca yeryüzü bitki örtüsüne, su yüzeylerine, topoğrafik duruma bağlı değişimler göstermektedir. Meteoroloji istasyonlarında saatlik bağıl nem ölçümleri yapılmaktadır. Yapı elemanlarında pratik nem (sürekli nem) ve yapı nemi (özgül nemlilik) olmak üzere iki tür nem bulunmaktadır. Yapı elemanındaki pratik nem, elemanın içinde bulunduğu çevre koşulları olan; hava sıcaklığı, coğrafi yön, bağıl nem gibi etkenlerden kaynaklanan ve bünyesinde sürekli barındırdığı nemdir. Yapı nemi ise uygulama aşamasında beton, harç gibi malzemelerin bünye suyu ve ıslatılmalarından kaynaklanan ilk inşa nemi olarak adlandırılan geçici nemidir [72].

Güneş ışınımı: Yapı kabuğunun opak yüzeylerini etkileyen güneş enerjisi fiziksel olarak radyan enerjidir. Radyan enerji kendisini yutan bir yüzeye çarptığı zaman ısı enerjisine dönüşebilen elektromanyetik dalgalardır. Farklı dalga boylarında ve farklı şiddettedir. Üç ayrı ışınım olarak binaların üzerinde etkili olmaktadır. Bir yapı yüzeyini etkileyen güneş ışınımı; doğrudan, yaygın ve yansıyan ışınım olmak üzere üç ayrı bileşenden oluşmaktadır [4].

Şekil 3. 3. Güneş Işınımı

Güneş ışınlarının aracısız olarak bina yüzeyine gelmesi, doğrudan ışınım veya direkt radyasyon olarak tanımlanmaktadır. Güneş ışınlarının her açıdan bina yüzeyine ulaştığı güneş ışınımı ise yaygın ışınım veya dağılmış radyasyondur. Yansıyan ışınım ise güneşten gelen ışınların yansıtıcı yüzeyler sayesinde yansıyarak binalara ulaşmasıdır. Yansıyan ışınımın şiddeti yüzeyin yansıtma derecesine göre değişim gösterir. Bu bağlamda binalarda enerji verimliliği elde ederken güneşten mümkün olduğunca faydalanabilmek önemlidir. Bu bağlamda binanın yer aldığı iklim kuşağı ve buna bağlı olan güneşlenme süresi, güneş ışınlarının aldığı eğim ve açısı önem kazanmaktadır. Bir bina yüzeyine gelen ışınımın şiddeti;

- atmosfer koşulları,
- bulunulan yerin denizden yüksekliği,
- güneşin yükseliş açısı,

- güneşin azimut açısı

gibi etkenlere bağlı olarak değişmektedir [4].

Güneş ışınımı binaları iki şekilde etkilemektedir. Kısa dalga boyunda olan güneş ışınımı binalardaki saydam yüzeylerden iç mekânlara girer ve bina içindeki yüzeyler tarafından yutularak uzun dalga boyunda olan ısıl ışınıma dönüşür. Binaların opak yüzeyine gelen güneş ışınımının bir kısmı masif kütlede yutularak depolanmadan evvel bir kısmı yansıtılır. Yansıma sonrası masif kütlede depolanmış olan enerji; taşınım, iletim ve ışınım ile iç ortama aktarılır. Yapı kabuğunun güneş ışınımına ilişkin yutuculuk, yansıtıcılık, geçirgenlik gibi optik, toplam ısı geçirgenlik katsayısı, ısı depolama kapasitesi, ısı yayınım katsayısı, faz kayması ve sönüm oranı gibi termofiziksel özellikleri güneş enerjisi kazancında belirleyici etkenlerdir [8].

Yağış Miktarı: Yağışlar; rüzgârın da etkisiyle yapı bileşenlerinin yüzeyine çarparak fiziksel aşınmaya, ıslatarak da kimyasal aşınmaya neden olmaktadır. Yapı bileşenlerinin bünyesine giren sular, taşıdıkları tuzların kristalleşmesi sonucu malzemede parçalanmalara yol açmaktadır. Yağış miktarı yapı kabuğunda su etkisi olarak görülmektedir. Kabuğu oluşturan malzemelerin su geçirgenlik, kılcal emicilik özellikleri oranında kabuğu etkilemektedir [73].

Rüzgâr Yönü ve Hızı: Rüzgâr, yeryüzündeki sıcaklık ve basınç farklılıklarından oluşan hava akımlarıdır. Bu hava hareketlerinin yeryüzüne yaklaştıkça zamana bağlı olarak hızı ve yönü değişim göstermektedir. Rüzgârı oluşturan bu basınç farklarına hava kütleleri arasındaki yoğunluk farkları, yoğunluk farklarına ise sıcaklık farkları yol açmaktadır. Hava akımlarının yönünü basınç bölgelerinin yeri, hızını ise basınç farkı miktarları belirlemektedir [74].

Enerji verimliliği bağlamında mevsimlere göre değişim gösteren rüzgârın yönü ve hızı önemli bir veridir. Rüzgâr yönü ve hızı, yapı kabuğunda meydana gelen ısı iletimini ve buhar basıncını etkilemektedir. Tasarımda yapı ve yerleşme ölçeğinde hâkim rüzgârın hızı ve esme sayısı gibi nicelikler ele alınmaktadır. Rüzgâr kontrol edilmesi zor olan bir tasarım girdisi olsa da dikkate alınıp bir tasarım girdisi olarak kullanıldığı takdirde iç ortam sıcaklığının serinletilmesi ve nemin azaltılması açısından faydalıdır.

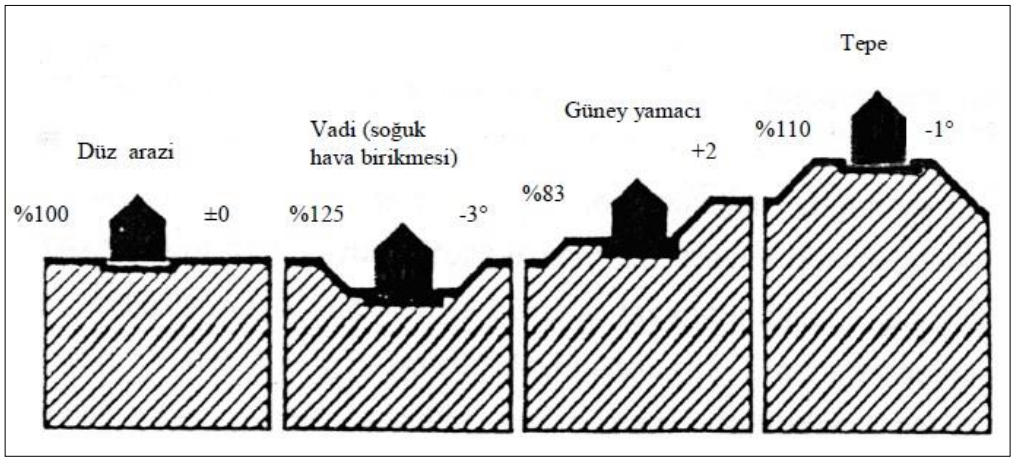
Soğuk iklim bölgelerinde rüzgârdan korunmak için yapının kısa kenarı hâkim rüzgâr yönüne yönlendirilip ısı kayıpları azaltılırken sıcak iklim bölgelerinde rüzgârın serinletici etkisinden yararlanmak için yapılar hâkim rüzgâr yönünde ve birbirlerinin rüzgârını kesmeyecek şekilde konumlandırılır [9]. Meteoroloji istasyonlarında esme yönü, esme sayısı ve hızı anemograflarla 2-10 m yükseklikte ölçülür ve kaydedilir. Bu değerler kullanılarak aylara göre rüzgârgülleri çizilir [75].

3.2.1.2. Topoğrafik Veriler

Binalarda enerji verimliliği sağlanırken binanın bulunduğu bölgenin topoğrafik özellikleri, tasarım açısından verilecek kararlarda belirleyici en temel unsurlardan biridir. İklimsel etkiler açısından her yamaç için yamacın en ılımlı özelliklerine sahip parçası termal kuşak şeklinde tanımlanmaktadır [76].

Bölgenin jeomorfolojik durumu ile beraber bulunduğu iklim kuşağının tipik özellikleri enerji verimliliği ile ilgili alınacak kararların şekillendirilmesinde önemlidir. Eğimli bir arazide güneş ışınımı ve geliş açısı eğim olmayan daha düz bir satıha göre farklı olacağından bu arazideki bir yapıda gün ışığından faydalanılma şiddeti ve süresi veya rüzgâr şiddetiyle beraber sıcaklığın derecesi veya doğal havalandırma olanakları değişiklik gösterecektir. Tüm bunların bir sonucu olarak da yapılarda sağlanacak enerji verimliliğinin farklı olması kaçınılmazdır. Yerleşilecek arazi eğimli ise yazın kazanılan güneş ışınım enerjisi azalır ve kışın kazanılacak güneş ışınım enerjisi çoğalır. Arazinin eğilimi, gelen güneş ışınımı miktarı ve arazinin enlemi bu konuda önemli etkenlerdendir [77].

Topoğrafik yapının bina üzerindeki dolaylı etkileri sonucu olarak binalardaki ısı kayıp ve kazançları da değişmektedir. Vadilerde oluşacak soğuk hava birikmesi sebebiyle vadi tabanına yerleşen binalar daha çok ısı enerjisi kaybedecek ve enerji verimliliği açısından olumsuz bir durum ortaya çıkacaktır. Güney yamaçlarda yer alan binalar güneş ışınımlarından daha fazla yararlanıp kuzey yönünden gelecek rüzgârlara daha az maruz kalacaktır. Böylelikle bu binalarda daha az ısı kaybı yaşanır ve bu durum enerji verimliliği açısından artı bir değer sayılır. Batı yamaçları ise öğleden sonraki zaman süresince daha yüksek ortalamadaki hava sıcaklığının ve güneş ışınımının etkilemesi sonucu doğu yamacından daha ılık olmaktadır [10]. Farklı topoğrafik yerleşimlerden kaynaklanan ısı kayıpları ve ortaya çıkan sıcaklık farklılıkları şekil 3.4.'te gösterilmiştir [78]

Şekil 3. 4. Farklı topoğrafik yerleşimlerinden kaynaklanan ısı kayıpları ve sıcaklık değişiklikleri [78].

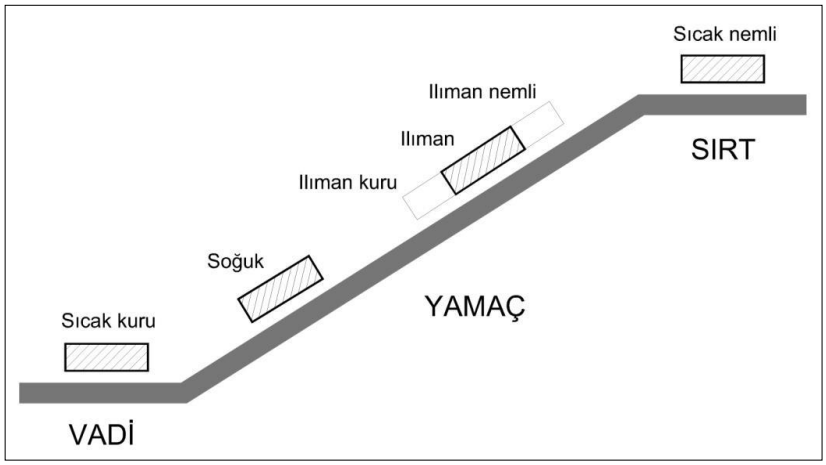
3.2.2. Binalara İlişkin Veriler

Kullanıcının ihtiyaç duyduğu konfor koşullarını en az enerjiyle sağlayan, ısı kayıplarının olmadığı, yenilenebilir kaynaklardan beslenebilen binalar enerji verimliliğinin sağlandığı binalardır. Bir binanın konumu, yerleşimi, geometrisi, mekân kurgusu, doğal aydınlatma ve havalandırma sistemi; binanın tasarım aşamasında karar verilen, kullanım aşamasında enerji verimliliğinin sağlanabilmesi için oldukça önemli olan kriterlerdir. Binaların bu kriterler ışığında doğru kararlar ile tasarlanmaları dış iklim koşullarının iç mekân konforu üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırarak binalarda enerji verimliliği elde etmemizi sağlamaktadır.

3.2.2.1. Binanın Konumu

Dış iklim koşulları bağlamında binaların konumu hava kirliliğinin önlenmesinde, enerji verimliliği sağlanmasında ve iklim şartlarının kontrolünde etkilidir. Binaların konumu değerlendirirken yerey parçasının baktığı yön, yerey parçasının eğimi, yerey parçasının konumu ve yerey parçasının örtüsü (veya güneş ışınımı yansıtma özelliği) gibi kriterler dikkate alınır. Bina yüzeyini etkileyen ortalama güneş ışınım miktarı ve süresi binanın konumuna dair önemli bir veridir. Bu değerin en az sıcak devrede artırılması ısıtma, en sıcak dönemde azaltılması soğutma enerji maliyetlerini azaltmaktadır [4]. Enerji maliyetlerinin azaltılması ise binalarda enerji verimliliği sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

İklimsel verilerden olan rüzgâr etkisi de binaların konumunu belirlerken dikkate alınan önemli bir faktördür. İlk olarak rüzgârın bina için yararlanılacak bir etmen mi yoksa korunulacak bir etmen mi olduğuna karar verildikten sonra binayı buna uygun bir konuma yerleştirmek; enerji korunumu sağlayarak binada enerji verimliliği elde edilmesini sağlar. Örneğin rüzgârdan yararlanmak istiyorsak tepelere, rüzgârdan korunmayı amaçlıyorsak ise yamaçların altlarına yerleşmek daha doğru bir karar olacaktır.

Şekil 3. 5. İklim Özelliklerine Uygun Topoğrafik Konumlar [9].

Yapıların kendi konumu kadar birbirlerine göre olan konumu da güneş ışınımından ve rüzgârın faydalı etkilerinden yararlanabilmeleri, bu sayede de enerji verimliliğinin sağlanabilmesi açısından önemlidir. Binayı etkileyen güneş ışınımı ve rüzgâr hızı; çevre binaların ve diğer engellerin söz konusu yapıdan uzaklığına, yüksekliğine ve bu binaya göre konumlandırılış durumuna göre değişkenlik gösterir. Eğer hedef güneş ışınımından fayda sağlamak ise bina aralıkları yakın çevredeki binaların en uzun gölge boyuna eşit veya ondan uzun olmalıdır [79]. İklimsel özelliklere göre değişim gösteren bu optimum bina aralıklarının ılıman iklim kuşağında yer alan binalar için güneş ışınımı açısından 2H – 3H, rüzgâra göre ise H – 5H değerleri arasında olması gerekir [80].

3.2.2.2. Binanın Yönlendirilişi

Dış iklim elemanlarından olan rüzgâr ve güneş ışınımının binaların üzerindeki etkisi yöne bağlı olarak değişiklik gösterir. Güneş ışınımının bina kabuğu üzerindeki

ısıtıcı etkisi, rüzgârın serinletici etkisi binanın yönlendirilişine göre değişir ve doğru bina yönlenmesi sayesinde istenen optimum fayda sağlanabilir.

Rüzgârın serinletici etkisinin daha öncelikli olduğu iklim bölgelerinde, hâkim rüzgâr yönü binanın yönlendiriliş durumu için temel alınır. Bu da genellikle binanın uzun cephesinin bu yöne bakacak şekilde konumlandırılmasını gerektirmektedir[6]. Bina için ihtiyaç duyulan serinletici etkinin bu şekilde sağlanması bina için fazladan bir enerji yükü getirmeyerek enerji verimliliğine katkı sağlar. Rüzgârdan faydalanırken şayet binanın güneş ışınımından korunması gerekiyorsa bu durumun güneşi kıran elemanlarla engellenmesi mümkündür.

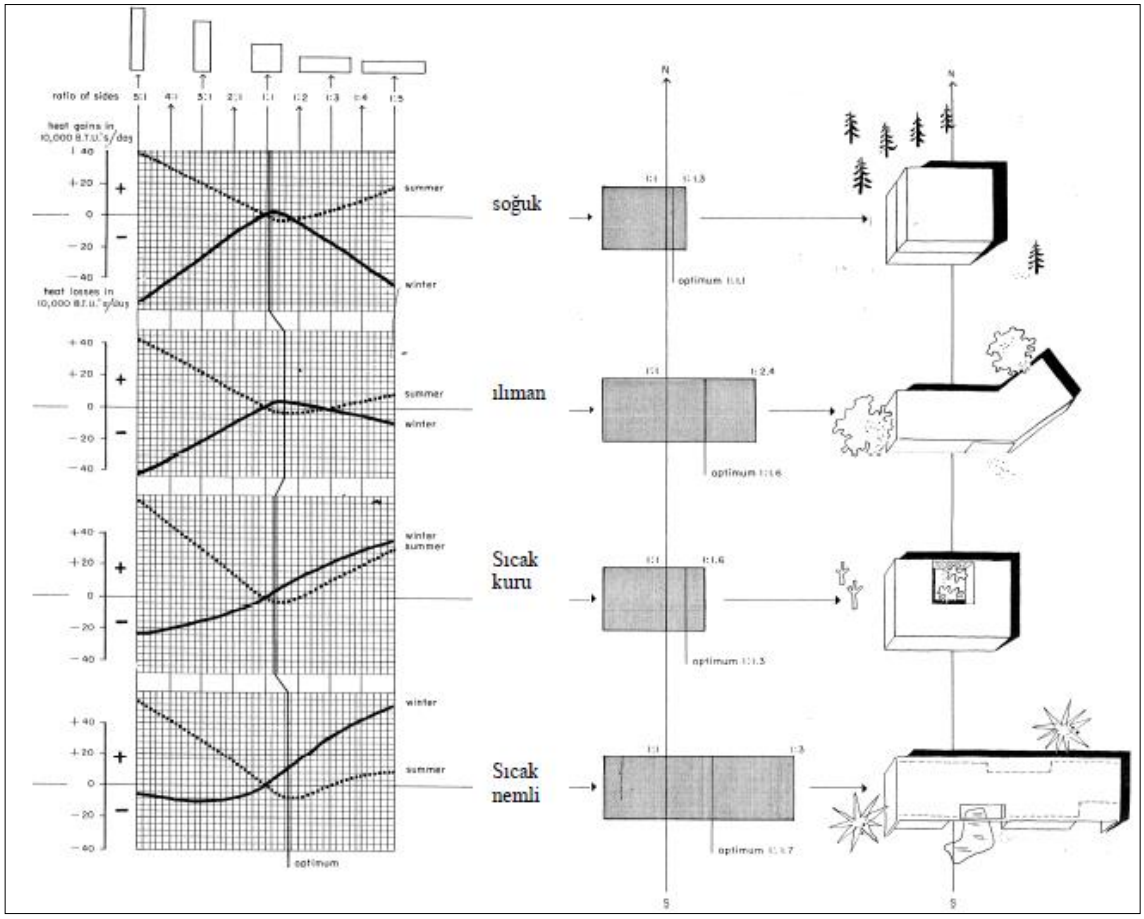
Bina yüzeyi üzerinde etkili olan güneş ışınım miktarı; enlem, eğim, yön ve mevsimler gibi birtakım değişkenlere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Böylece bina kabuğunun sıcaklığı değişmekte, bu da iç mekân sıcaklığını etkilemektedir. Rüzgârın serinletici etkisinden enerji korunumu bağlamında faydalanıldığı gibi güneş ışınımından da bu şekilde yararlanmak binalarda konfor sıcaklığını en az enerji tüketimiyle sağlayabilmek adına binanın yönlendirilişini önemli bir etmen yapar.

3.2.2.3. Binanın Geometrisi

Bina geometrisi ya da formu;

- Binanın çatısının türü,
- Binanın çatı eğimi,
- Bina yüksekliği,
- Biçim faktörü,
- Cephe eğimi gibi parametrelerle tanımlanabilir.

Binaların geometrisi, diğer fiziki etmenler gibi binanın dış iklim koşullarından faydalanma ya da korunma seviyesini etkilediği için binaların enerji verimliliği tespitinde önemli bir veridir. Bina formu, geometrik şekil, hacim yüzey alanı ilişkisi ve hacimlerin yan yana gelme şekillerine bağlı olarak ısı kayıp ve kazançlarında etkili olmaktadır [4].

Şekil 3. 6. İklim Bölgelerine Göre Optimum Bina Formları [77].

İklimsel özellikleri farklı olan yerlerde enerji kayıplarını en aza indirmek ve enerji verimliliği elde etmek için farklı formlar seçilmelidir. Soğuk iklim bölgelerinde enerji kaybeden yüzeyleri en aza indirmek için kompakt formlar tercih edilirken sıcak kuru iklim bölgelerinde ise serinletici etkiyi artırıp ısı kazançlarını düşürmek için kompakt ve avlulu formlar tercih edilir. Sıcak nemli iklim bölgelerinde uzun cephesi hâkim rüzgâr doğrultusunda yönlendirilmiş ince uzun formlar daha doğru bir tercih olurken ılımlı iklim bölgelerinde daha çok soğuk iklim bölgelerine nispeten daha esnek olan kompakt formlar enerji verimliliği açısından doğru tercihler olacaktır [5].

3.2.2.4. Binada Malzeme Seçimi

Binaların üretimindeki kilit taşlardan en önemlisi malzemedir. Binalarda kullanılan malzemeler, içinde yaşayanlara gereken konfor koşullarını sağlarken bir yandan da çevreye duyarlı, sürdürülebilir malzemeler olmak zorundadır. Gelişen teknoloji ile birlikte binalarda kullanılan malzemeler de gelişmektedir. Binalarda bazen

ileri teknoloji ürünü olan ancak yüksek enerji harcayan malzemeler tercih edilirken bazen de az enerji harcayan yerel kaynaklı malzemeler tercih edilebilir. Yerel kaynaklı malzemelere daha çok geleneksel yapılarda rastlamak mümkündür. Enerji etkin binalar elde etmeyi amaçladığımızda malzeme seçiminde iki temel etkenle karşılaşmaktayız. Birinci etken, yapının bulunduğu topoğrafyanın ekolojik yapısı içerisinde yer alması ve çevresine yabancı bir nesne değil, yerine ait olmasıdır. Yerinin malzemesiyle oluşan yapı ömrünü tamamladığında aynı yerde toprağa dönebilmeli ve bir çöp olmamalıdır. İkinci etken de yapı biyolojisi açısından yapının içinde barındırdığı insanın sağlığına olumsuz etki etmemesidir [7].

Binalarda kullanılan malzemenin enerji verimliliği açısından artı bir değer sağlaması için kendi yaşam döngüsünde de enerji etkin olması, enerjiyi verimli kullanması ve az enerji tüketmesi gerekmektedir. Binada kullanılan bir malzemenin hammaddesinin elde edilmesinden yok ediliş aşamasına geçen süre zarfında enerji etkin olan bir malzeme olması binadaki enerji verimliliğini artırmaktadır.

İlerleyen teknoloji ile beraber insanoğlunun kullanabileceği kaynakların azalması, çevresel kirliliğin artması, çevre kaynaklı sağlık sorunlarının ortaya çıkması gibi faktörler sebebiyle binalarda kullanılan yerel ve geleneksel malzemeye ilgi artmıştır. Yerel malzemelerin daha ekonomik olması, sağlık açısından sorun oluşturmaması, az enerji tüketerek ısıl performansının yüksek oluşu, çevreye duyarlı olması gibi sebepler bu tercihin doğru olduğunun en basit kanıtlarıdır.

Ekolojik yaklaşımlar ile üretilen yapılar incelendiğinde yerel malzeme olarak genellikle geleneksel malzemelerden kerpiç, alker, ahşap, taş, kireç sıva, cam ve bitkisel kökenli (saman, saz kamışı) malzemelerin kullanıldığı görülmektedir [7].

3.2.2.5. Binada Doğal Aydınlatma ve Havalandırma

Binalarda enerji verimliliğini sağlamak için enerji tüketimini en aza indirmek, yapılabilecek en önemli eylemdir. Binalarda her türlü konfordan tasarruf etsek dahi bir yapının ışıksız ve havasız olma durumu düşünülemez ve kabul edilemez. Gün ışığı mevcut iken bir yapının yenilenebilir bir enerji kaynağı olan gün ışığından doğru açıyla ve yeterli derecede yararlanması, gün ışığı varken yapıda ek bir enerji tüketimi olmasına engel olacaktır. Gün ışığından doğru şekilde yararlanabilmek için yapının pencere açıklıklarının boyutu, yerden yüksekliği ve yönü oldukça önemlidir. Ancak yapı yüzeyine gelen veya saydam yüzeylerden iç mekâna geçen doğrudan ve yaygın güneş

ışınımı, yapının –özellikle sıcak dönemde- fazladan ısınmasına sebep olacaktır. İç mekân konforu açısından istenmeyen bir durum olan böyle bir durumda binada kullanılacak gölgeleme araçlarıyla güneş ışınları kontrol altına alınabilir ve iç mekânın ısınmadan aydınlık olması sağlanabilir.

Sıcak dönemde ısınan yapıların soğutulması sadece mekanik çözümler uygulandığı takdirde yapıya oldukça fazla bir enerji tüketim yükü getirecektir. Mekanik çözümden çok yapıyı doğal havalandırma yöntemleri ile soğutmak enerji tüketimini düşürerek yapıda enerji verimliliği elde edilmesini sağlayacaktır. Yapılarda doğal havalandırma; pencere, kapı gibi yapıda bulunan açıklıklardan iç mekâna giren rüzgâr veya basınç farkı nedeni ile oluşur. Doğal havalandırmada açıklıkların hâkim rüzgâr doğrultusunda olup olmamaları, konumları ve boyutları iç mekânda oluşturulacak havalandırma potansiyelini belirlemektedir [4]. Yapılarda doğal havalandırma uygulamaları yaparken birtakım asgari şartlar göz önünde bulundurulmalıdır. Bu şartları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür [81]:

- Yerleşim düzeni ve yapı formu tasarımında hafif yaz rüzgârlarının avantajlarından yararlanmak.

- Yapıların yazın hâkim rüzgâr yönünden maksimum faydayı sağlayacak uygun yönlenmesini yapmak.

- Yapılar arasından hava geçişini kolaylaştırmak için hâkim rüzgâr yönü boyunca nispeten dar bir plan formu tasarlamak.

- Yapı kabuğundaki açıklıkları, yapı içinden hava geçişini kolaylaştıracak şekilde yapmak.

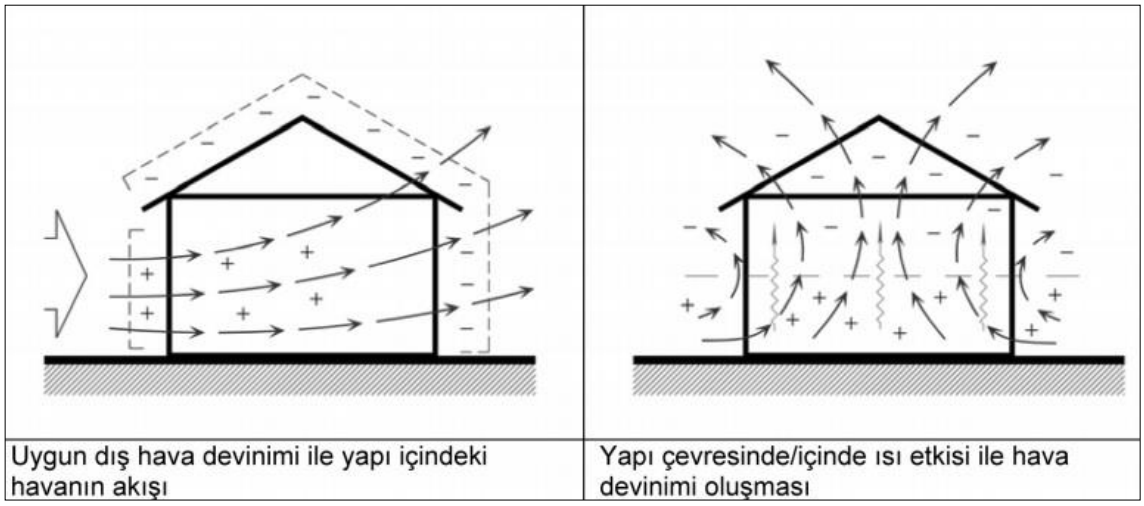
- Serinlik hissi oluşturmak için yapı içerisinde veya yakınında suyun özelliklerinden yararlanmak.

- Islak yüzeylerden gelen havayı geçirerek sıcak kuru iklimlerde pasif evaporatif soğutma yöntemlerini kullanmak.

- Havalandırmayı ve serin hava girişini arttırmak için dış rüzgâr yönünü modifiye etmede bitki örtüsü kullanmak.

• İklimlendirme cihazlarını kullanma ihtiyacını minimize etmek için tavan fanları kullanmak.

Yapıda etkin doğal havalandırma, yapının dış çevresinde ona etki eden uygun nitelikteki hava deviniminden yararlanılarak ya da yapının içerisinde veya çevresinde oluşan ısı etkisi ile hava devinimi oluşturularak gerçekleşebilir. Yapıda elde edilebilecek bu doğal havalandırma aşağıdaki şekilde gösterilmiştir [82].

Şekil 3. 7. Yapılarda Doğal Havalandırma [82].

Çalışmanın 4. Bölümünde 2. bölümde açıklanan, yapılarda enerji verimliliği sağlayan kriterler bağlamında Balkanlardaki en önemli Bektaşi yapılarından biri olan Harâbati Baba Dergâhı detaylı olarak incelenmiş ve dergâhın enerji verimliliği açısından analizi yapılmıştır.

BÖLÜM 4

UYGULAMA ÇALIŞMASI: HARABÂTİ BABA DERGÂHI

Bu tez çalışmasında Balkan coğrafyasında yer alan Bektaşi tekkeleri tespit edilerek ulaşılabilen ve ayakta kalan tekke yapıları ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. Bu tekkeler arasında günümüzde hâlen varlığını devam ettirmesi, Balkanlarda yer alan tekkelere nispeten oldukça büyük olması ve birçok farklı fonksiyona sahip yapıyı bir arada bulundurarak kompleks bir özellik taşıması nedeniyle Harabâti Baba Dergâhı uygulama alanı olarak ele alınmıştır. Bu bölümde Harabâti Baba Dergâhı'nın tarihçesi, mekânsal kurgusu ve yapısal özellikleri tanımlanarak, dergâhı oluşturan yapılar ayrı ayrı analiz edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda yapılar enerji verimliliği bağlamında değerlendirilmiştir.

Harabâti Dergâhı, Makedonya'nın Kalkandelen (Tetovo) şehrinde bulunmaktadır. Dergâhın kurucusu Sersem Ali Baba'dır. İstanbul'a çağrıldığı için Kalkandelen'de fazla bulunamamıştır. Dergâh, Sersem Ali Baba'dan daha sonraki yıllarda şeyhlik yapan Harabâti Baba adıyla bilinmektedir [63].

Dergâh, hem Harabâti Baba Tekkesi (Arabati Baba Tekija) hem de Sersem Ali Baba Tekkesi olarak isim yapmıştır. Ancak genel özellikleri bakımından yapı tekke değil dergâhtır. Sersem Ali Baba, dergâhın ilk banisi; Harabâti Baba da ikinci banisi olarak kabul edilmektedir.

4.1. Harabâti Baba Dergâhı'nın Tarihçesi

Harabâti Baba Dergâhı, Rumeli'de Bektaşiliğin en önemli merkezlerinden birisi olarak bilinmektedir. Günümüzde hâlâ ayakta ve aktif olan dergâh; Makedonya sınırları içinde Kalkandelen (Tetovo) şehrinde, şehrin güneybatısında yer alan Tekke Mahallesi'ndedir.

Şekil 4. 1. Kalkandelen Hava Fotoğrafı

Dergâhın kuruluş tarihi ile ilgili olarak farklı görüşler olmakla beraber 1538 (bazı rivayetler 1551) yılında Sersem Ali Baba veya Server Ali Baba adlarıyla anılan Bektaşi babası tarafından kurulmuş olduğu, 1799 yılında Vali Recep Paşa'nın kuruculuğunda vakıf hâline dönüştürüldüğü, Recep Paşa'nın dergâha büyük hizmetleri olduğu ve tekkenin Kalkandelen'den başka İstanbul, Tiran, Elbasan ve Selanik'te zengin vakıfları olduğu bilinmektedir [83].

Dergâhın kurucusu olan Server Ali Baba, Kalkandelen'e gelmeden önce Bektaşilik'te "dedebabalık" makamını kuran ve 1520'de ilk dedebaba olarak Hacıbektaş'taki dergâhta bu posta oturan kişidir. Server Ali Baba, Hacı Bektaş Dergâhı'na yerleşmeden önce devlet kademesinde beylerbeyi ve vezir seviyesine kadar yükselmiştir.

"Sersem" lakabını alışı ile ilgili olarak gördüğü bir rüya üzerine devlet işlerini bırakıp Hacı Bektaş Veli dergâhında dinî hayata geçmek için padişahtan izin istediği, bu kararına şaşıran Sultan Süleyman'ın kendisine: "Sen sersem mi oldun? Vezirlik bırakılır da orada dervişlik mi yapılır?" demesi üzerine: "Kabulümdür Sultânım, varsın bana sersem desinler." Dediği ve bunun üzerine sultanın Server Ali'ye izin verdiği rivayet edilmektedir [84]. Sadettin Nüzhet Ergun, Server Ali Baba'nın 1551 yılında Hacı

Bektaş Dergâhı babası olduğunu ve 1569 yılında muhtemelen Kalkandelen'de vefat ettiğini yazmaktadır [85].

Dergâhın ikinci banisi olarak gösterilen, dergâha ismini veren ve 1780 yılında vefat etmiş olan Harabâti Baba'nın dört arkadaşı ile Bektaşiliği yaymak için Rumeli'ye gelmiş olduğu, aslen Malatyalı olduğu, Kalkandelen'e geldiğinde dergâhta yanan bir kandil gördüğü, bunun Server Ali Baba'nın ruhu olduğunu söyleyerek buraya onun için bir türbe yaptırdığı rivayet edilmektedir [86].

Tekkenin kuruluşu ile ilgili olarak farklı görüşler de bulunmaktadır. Hasluck, Server Ali Baba'nın kabrinin Muharrem Baba tarafından keşfedildiğini ve onun tavsiyesiyle 1832 yılında Rıza Paşa tarafından yaptırıldığını söylerken Krum Tomovski ve Galaba Palikruâeva gibi araştırmacılar ise dergâhın 1799'da yaptırıldığı görüşündedir.

Ekrem Hakkı Ayverdi, dergâhın XVI. yüzyılın sonlarına doğru yaptırılmış olduğundan bahisle Harabâti Baba döneminde Recep Paşa tarafından da genişletilerek büyütüldüğünü yazmaktadır. Dönemin Kosova valisi olan Recep Paşa, dergâha 50 hektarlık arazi vakfedip yeniden yaptıran kişidir. Mezarı, dergâhın bahçesindedir [87].

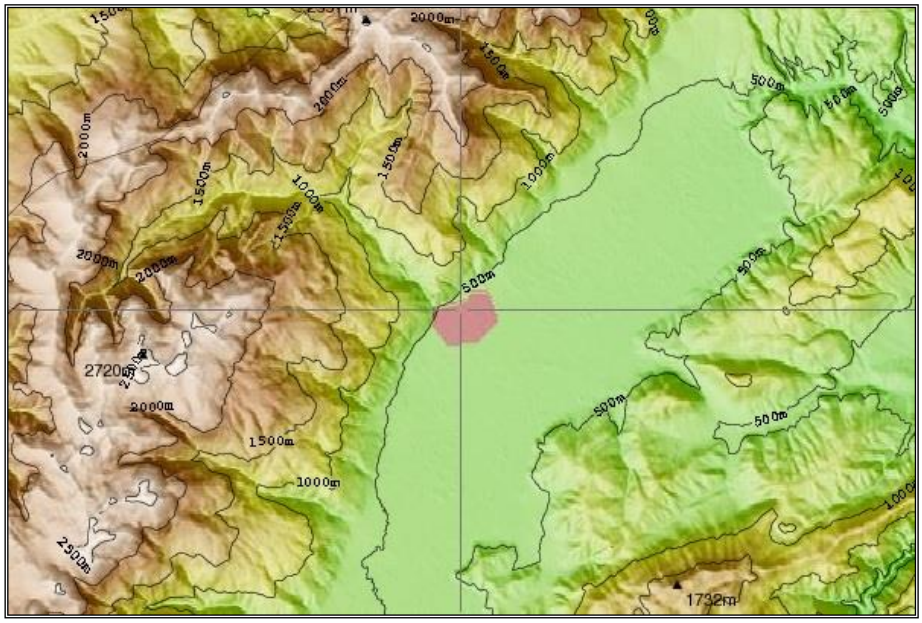
Dergâhın 1815 tarihli vakfiyesine göre dergâhta Harabâti Baba'dan sonra on bir şeyh görev yapmıştır. Kalkandelen ve çevresinde Bektaşiliğin yayılmasında büyük etkisi olan dergâh, uzun zaman bölgede önemli bir Bektaşi merkezi olarak faaliyet göstermiştir.

1912 yılına kadar aktif olarak faaliyetlerini sürdüren dergâh, bu tarihten sonra uzun bir süre terk edilmiş ve tekkenin büyük bir kısmı yıkılmıştır. 1945 yılında kapatılan tekke, 1946 yılında eşkıyalar tarafından yakılmıştır. Harabâti Baba Tekkesi, 1967 yılında restore edilmiş ve uzun müddet gerçek amacından uzak, turistik tesis olarak kullanılmıştır. 1992'de dergâhın Kışevi ve Meydanevi gibi bazı bölümleri yeniden açılmıştır. 2001'deki Ohri Çerçeve Antlaşması'ndan sonra turistik tesis olarak kullanılan bölümler kapatılmıştır [87].

4.2. Harabâti Baba Dergahı'nin İklimsel Özellikleri

Harabâti Baba Dergâhı Makedonya'nın Kalkandelen (Tetovo) şehrinde bulunmaktadır. Kalkandelen Makedonya'nın Porog bölgesinde, 42°00' K - 21.745275 D enlem ve boylamda yer almaktadır.

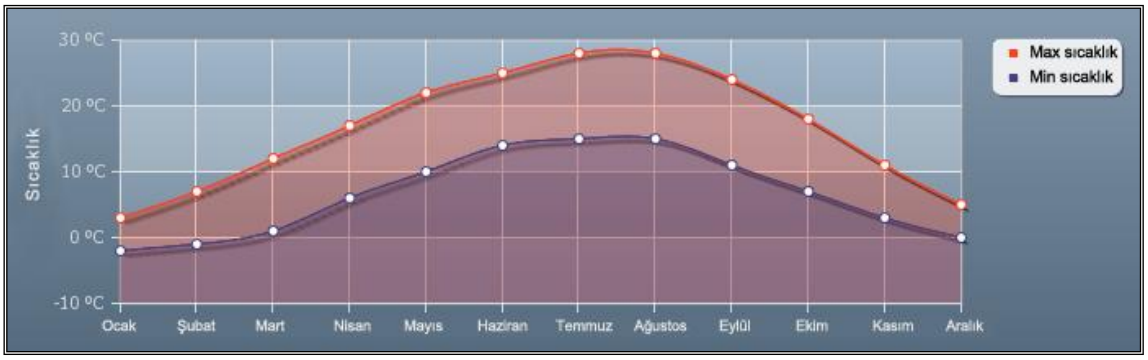
Topoğrafya olarak Harabâti Baba Dergâhı; batısında Şar Dağları'nın uzandığı, büyük kot farklılıkları olmayan düz bir satıhta kurulmuştur.

Şekil 4. 2. Kalkandelen'in Topoğrafik Haritası [88].

Makedonya, kurulduğu engebeli arazi ve onu çevreleyen dağların etkisi sonucu değişen Akdeniz iklimine ve karasal iklime sahiptir. Daha çok nehir kenarlarında ve Yunanistan sınırına yakın bölgelerde Akdeniz iklimi görülürken, ülkenin geniş bir kısmında karasal iklim özellikleri görülmektedir. Soğuk dönemin soğuk ve yağışlı geçerken, sıcak dönemin sıcak ve kuru geçtiği görülmektedir. Ayrıca dağlık bölgelerde dağ iklimi özelliklerine rastlanmakta, bu bölgelerde soğuk dönemler orta derecede nemli ve kar yağışlı, sıcak dönemler ise kısa ve soğuk geçmektedir.

Şar dağlarının çevrelediği bir ovada yer alan Harabâti Baba Dergâhı, Makedonya'nın Kalkandelen şehrinde yer almakta ve bölgede hakim olan iklim koşulları karasal iklim özellikleri ile örtüşmektedir. Bölgede sıcak dönemler nemli ve sıcak; soğuk dönemler soğuk ve kar yağışlıdır. İlkbahar ve sonbaharda sık sık yağışlar görülür. En yüksek sıcaklık Temmuz ve Ağustos aylarında 28/29°C, en düşük sıcaklık ise Ocak ayında -2/-3°C olarak elde edilmektedir (Şekil 4.4).

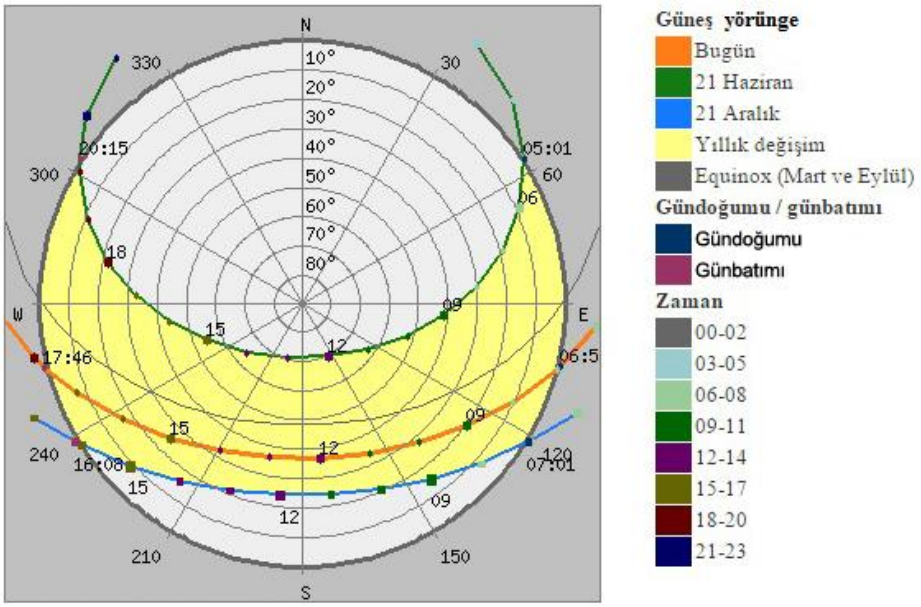
Şekil 4. 3. Kalkandelen Yıllık Ortalama Sıcaklık Grafiği [89].

Şekil 4.5. te Kalkandelen'e ait 24 saatlik periyotlarda aylara göre değişen güneş hareketleri ifade edilmiştir. Grafiğe göre Kalkandelen'de Temmuz ve Ağustos aylarında güneşlenme süresi 16 saatlere ulaşırken kış periyodunda 9 saate kadar düşmektedir.

Şekil 4. 4. Kalkandelen Güneş Hareketleri [90].

Şekil 4.5. de Kalkandelen'e ait güneş yörünge diyagramı görülmektedir. Güneşin açısını, yüksekliğine karşı gösteren diyagram, güneşin pozisyonunu yılın belli günlerinde bir zaman fonksiyonu gibi göstermektedir [90].

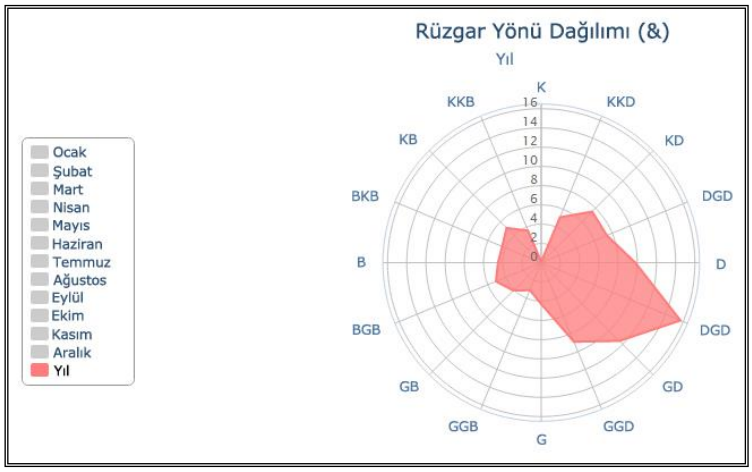
Şekil 4. 5. Kalkandelen Güneş Yörünge Diyagramı [90].

Şekil 4.6. da Kalkandelen'e ait yıllık güneşlenme, sıcaklık, rüzgar hızı değerleri ve yağış miktarı ve yağışlı geçen gün sayısı görülmektedir. Güneşlenme süresinin en yüksek Temmuz ayında görülmektedir. En sıcak ayın Ağustos ayı olduğu, rüzgâr hızının en yüksek hıza Şubat ayında ulaştığı görülmektedir. Yağış miktarı en fazla Kasım ayında düşerken, yıl içerisinde yağışlı gün sayısı ise en fazla Mayıs ayındadır.

Değişken	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Sıcaklık, kWh/m²/day	1.66	2.35	3.34	4.14	5.18	6.06	6.30	5.55	4.04	2.66	1.68	1.35
Sıcaklık derecesi, °C	-2.48	-0.75	3.72	8.98	14.55	18.29	20.86	20.97	16.18	10.32	3.77	-1.49
Rüzgar hızı, m/s	3.97	4.16	3.91	3.80	3.35	3.24	3.39	3.43	3.50	3.78	3.86	4.13
Yağış, mm	86	78	85	83	97	83	67	63	70	82	116	105
Yağmurlu gün, d	13.1	12.6	13.9	15.1	15.4	12.9	9.7	9.1	8.8	9.8	12.9	14.0

Şekil 4. 6. Kalkandelen Yüzey Meteorolojisi [90].

Bölgede hâkim rüzgâr yönü kuzeybatı rüzgârı olan karayeldir. Gündüzleri dağ dorukları, vadi ve ovalardan daha çabuk ısınır. Bu sebeple gündüzleri rüzgâr Harabâti Baba Dergâhı'ndan Şar Dağları'na doğru eser. Gece olduğuna ise bu durum tam tersidir. Vadi ve ovalar henüz sıcak ve nemli iken dağların dorukları daha çabuk soğur ve rüzgârlar dağlardan ovalara doğru eser.

Şekil 4. 7. Kalkandelen (Tetovo) Yıllık Rüzgâr Yönü Dağılımı[91].

4.3. Harabâti Baba Dergâhı'nın Mekânsal Kurgusu ve Yapısal Özellikleri

Harabâti Baba Dergâhı, 26.700 m²'lik bir alana kurulmuş olan ve çevresi 3 metre yüksekliğinde moloz taşlardan örülmüş, dört tarafında birer kapı olan, mazgallı duvarlarla çevrili büyük bir Bektaşi Dergâhıdır. Bir anlamda Bektaşi külliyesi olarak da kabul edilebilir. Bektaşi tekkelerinin genel olarak şehir dışında yapılması geleneğine uygun olarak Kalkandelen'in şehir merkezine uzak bir semtinde kurulmuştur [90].

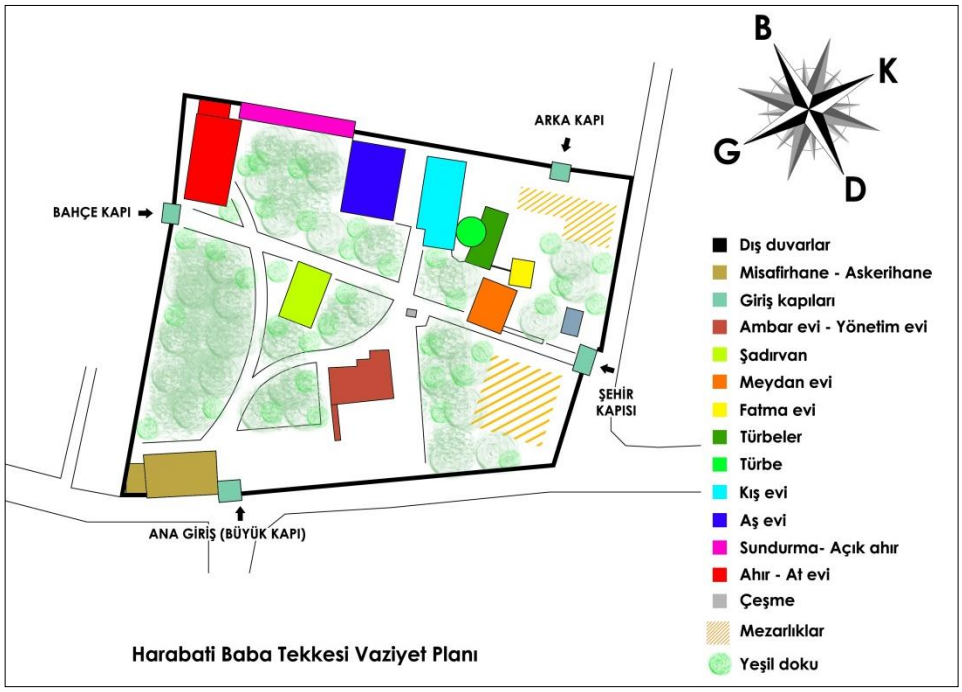
Dergâh farklı fonksiyonlara sahip birçok yapının bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Binalar farklı yıllarda pek çok kez tadilat geçirmiştir. İbrahim Hakkı Ayverdi[1] dergâh yapılarının Recep ve Abdurrahman Paşalar döneminde (1800-1820ler) tadilat geçirdiğini; son dönemlerinde de camekânlar, sundurmalar ilave edildiğini ve aslında ilk hâlinin tabiatla çok daha fazla iç içe olduğunu yazmıştır. Harabâti Baba Dergâhı'na bu tez çalışması için yapılan ziyarette de pek çok açık sundurmanın camekânlarla kapatıldığı, ilave katların yapıldığı tespit edilmiş ve fotoğraflanmıştır.

Dergâh içindeki bütün birimlerin konumları aşağıdaki vaziyet planında renkli lejant ile belirtilmiştir. Harabâti Baba Dergâhı'nı oluşturan yapılar içinde temel fonksiyonlara hizmet eden yapıların dışında yeşil doku, çeşme, türbe yapıları ve tekkeye hizmet edenlerin defnedildiği mezarlar da bulunmaktadır.

Bu çalışma kapsamında enerji verimliliği açısından yapılan değerlendirmeye tekkeyi oluşturan birimlerden içinde yaşamsal döngünün olduğu, bina olma özelliğini devam ettiren;

- Askerihane (Misafirhane)
- Ahır (Atevi)
- Aşevi
- Kışevi
- Fatmaevi
- Meydanevi
- Ambarevi (Konak) birimleri dahil edilmiştir.

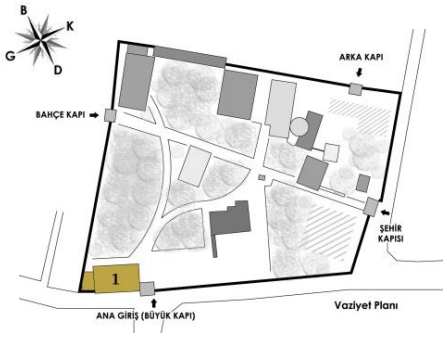
Dergâh yapılarından türbeler için ayrılmış olan yapılar içerisinde yaşamsal bir döngü olmaması, şadırvan yapısının ise sadece sıcak dönemde kullanılması sebebiyle çalışma kapsamında söz konusu yapılar enerji verimliliği açısından değerlendirme dışı bırakılmıştır.

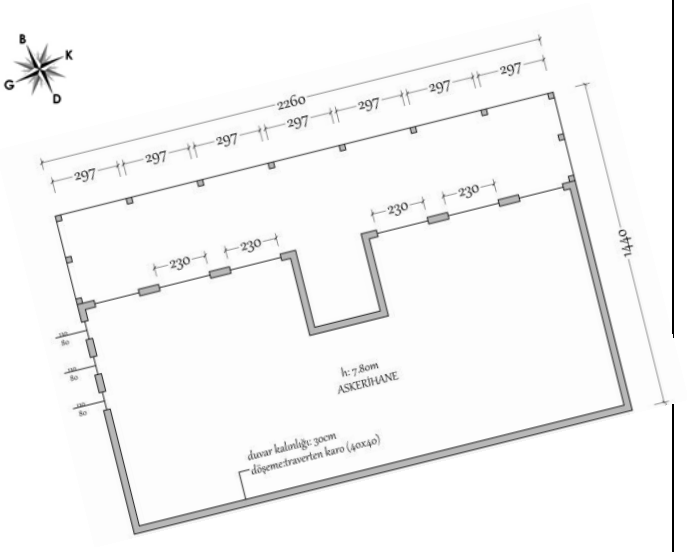
Şekil 4. 9. Harabâti Baba Dergâhı Vaziyet Planı

Harabâti Baba Dergâhı'nı oluşturan bu yapılar, fotoğraf ve plan şemalarıyla aşağıda daha detaylı anlatılmıştır. Birçok farklı dönemde tadilat ve değişikliğe uğramış olan yapılardan mümkün olduğu kadar kesin bilgi edinebilmek adına yerinde yapılan incelemelerde elde edilen çizim, kroki ve fotoğraflar yapılara ait analiz tabloları ile aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4. 1. Askerihane Analiz Tablosu

Vaziyet Planı

Plan Krokisi

Şekil a. Kuzey Cephesi

Harabâti Baba Dergâhı'nin günümüzde ana giriş kapısı olarak kullanılan büyük kapının hemen solunda yer alan yapı, askerihane – misafirhane olarak kullanılmıştır. Tekke ilk inşa edildiğinde tek katlı olan yapıya farklı otoriteler tarafından kullanıldığı dönemlerde ilave kat yapılmış ve bu katlar farklı amaçlarla kullanılmıştır. Mevcut durumda kapalı olan yapının üst katlarının da oldukça yıkılmış durumda olduğu görülmektedir.

Şekil b. Batı Cephesi

Şekil c. Doğu Cephesi

Dergâh yapılarından ilk olarak ele alınan bu yapı, şematik olarak kuzeydoğu-güneybatı yönünde dikdörtgen planlı olup 14.37 m x 22.60 m ölçülerindedir. Orijinalinde tek katlı olan yapının giriş katında batı cephesi (Şekil.b) boyunca saçak yüksekliği 310 cm olan, 297 cm aralıklarla sıralanan dikmelerle sınırlandırılmış bir sundurma mevcuttur. Günümüzde bu mekân, camekânlarla kapatılmıştır. Bu cephede dışarı açılan ancak mevcut durumda iç açıklık gibi davranan 230 cm genişliğinde tonoz pencereler bulunmaktadır. Yapının kuzey cephesinde (Şekil.a) ise 80 cm x 110 cm boyutlarında 3 adet pencere mevcuttur. Ayrıca bu cepheye bitişik olarak büyük kapının gözetleme alanına çıkışı sağlayan ahşap bir merdiven vardır. Yapının daha sonra ilave edilen ikinci

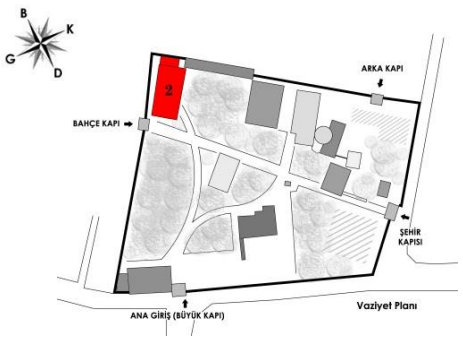
ve üçüncü katlarında da orijinaline benzer pencereler kullanılmıştır.
Kuzey cephesinde giriş katıyla aynı pencereler tekrar etmektedir. Batı cephesinde (Şekil.b) ise cephenin yarısına kadar daha sonra camekânla kapatıldığı düşünülen bir sundurma ve cephenin devamında 80 cm x 110 cm boyutlarında her katta 4'er pencere mevcuttur. Camekânın arkasında üst kata çıkışı sağlayan ahşap bir merdiven olduğu görülmektedir.
Askerihane binasının tekkenin dış duvarlarına dayalı olan doğu cephesinde bina ile duvar arasında bir döşeme oluşturarak yaklaşık 150 cm'lik bir teras elde edilmiş ve buraya açılan kapılar yapılmıştır. Bu kapıların ölçüleri 140 cm x 210 cm'dir. Kat yüksekliğinin 205 cm olduğu yapıda, yüksekliği 200 cm olan bir çatı arası piyesi elde edilmiştir. Sonradan ilave olarak yapılan katlarda duvar malzemesi olarak tuğla kullanılmıştır.

Şekil d. İç mekan

Şekil e. Kuzey cephesi

.

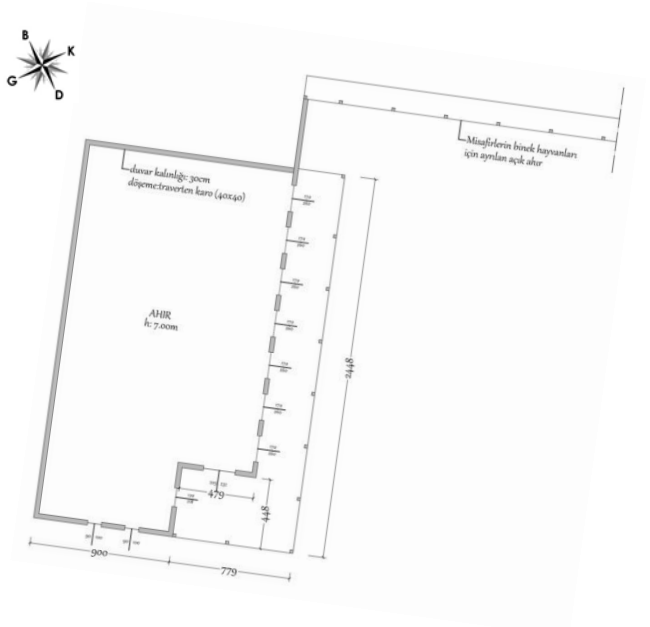
Tablo 4. 2. Ahır Analiz Tablosu

Vaziyet Planı

Şekil.a. Kuzey Cephesi

Plan Krokisi

Harabâti Baba Dergâhı'nın önemli yapılarından biri olan ahır yapısı, dergâhta ikamet eden dervişlerin veya erenlerin binek hayvanları için yapılmış bir birimdir. Ahır yapısının kuzey cephesindeki geniş kapılardan giriş-çıkış organize edilmiştir. Ahır yapısının kuzey cephesine dik olarak konumlanan sundurma ise tekkeye geçici olarak gelenlerin binekleri için ayrılan bir bölümdür.

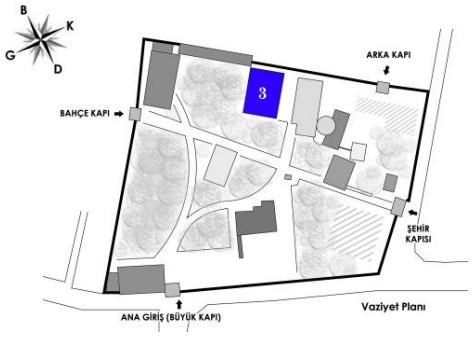
Şekil.b. Perspektif

Şekil.c. İç Mekan

Ahır yapısı, 20.22 m x 9.00 m ölçülerinde kuzeybatı-güneydoğu yönünde dikdörtgen planlıdır. Yapının duvarları 30 cm genişliğinde taş duvardır. Yapının su basman yüksekliği 48 cm'dir ve mevcut döşemesi 40 cmx40 cm traverten karodan oluşmaktadır. Yapının çatısı, kırma ahşap çatı ve kiremit örtüdür. Yapının kuzey cephesinde (Şekil 4.6.a), yüksekliği 2.60 m ve genişliği 1.70 m olan 7 adet kapı vardır. Kuzey cephesi boyunca 22.20 m x 3.32 m ölçülerinde yerden 48 cm yüksek bir sundurma bulunmaktadır. Bu mekânın tavan yüksekliği 3.47 m ve tavanı ahşaptır. Ahır yapısının tekkenin bir diğer birimi olan aşevi ile arasındaki mesafe, yaklaşık olarak 43m'dir.

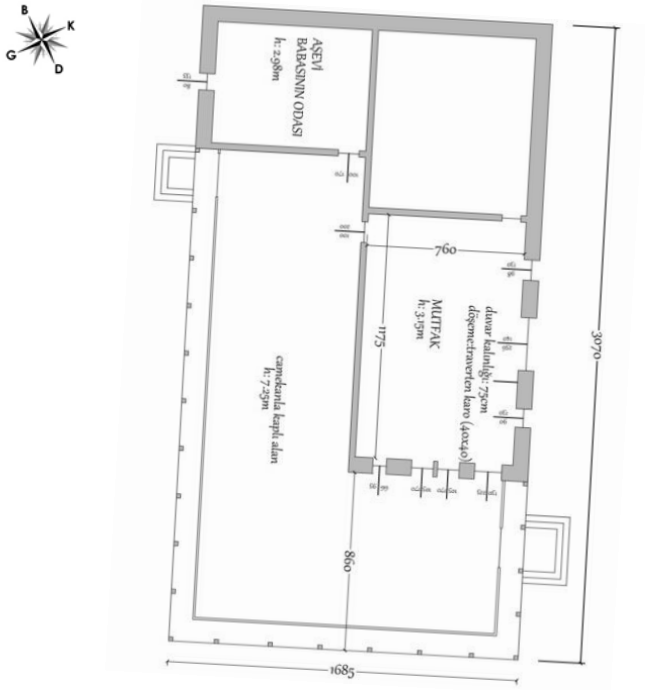
Tablo 4. 3. Aşevi Analiz Tablosu

Vaziyet Planı

Şekil.a. Kuzeydoğu Cephesi

Plan Krokisi

Dergâh yapılarından aşevi olarak hizmet veren bu yapı tekkede sürdürülen yaşam döngüsü içerisinde önemli bir yere sahiptir. İç içe konumlanan, biri büyük diğeri küçük iki mutfak ve önünde dikmelerle çevrelenmiş saçak altı bir mekândan oluşur. Mutfakta pişirilen yemekler, mutfak duvarında bulunan camlardan servis edilerek bu sundurmada yenmektedir. Aynı zamanda bu yapı içerisinde aşevindeki işleyişten sorumlu olan aşevi babasının kaldığı bir oda bulunmaktadır.

Şekil.b. Güneybatı Cephesi

Şekil.c. Güneydoğu Cephesi

Şekil.d. İç mekan

Yapı toplamda 16.85 m x 30.70 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Bu yapı 3 ayrı birim ve mutfak birimlerinin güneybatı (Şekil.b) ve güneydoğu (Şekil.c) cephesinde dikmelerle (20cmx20cm) sınırlanmış ve ahşap saçak ile örtülü bir sundurma bulunmaktadır. Mevcut durumda ise mutfak birimlerini çevreleyen açık sundurma dikmelerden 110 cm içeride kalacak şekilde camla kapatılmıştır. Aşevinin mutfağını oluşturan birimlerden kuzeydoğu (Şekil.a) cephesinde yer alan birimin ölçüleri 7.60 m x 11.75 m olup tavan yüksekliği 3.15 cm'dir. Aşevinin su basman seviyesi 68 cm'dir. Aşevinin duvar kalınlıkları yaklaşık 75 cm ve duvar malzemesi kerpiçtir. Tekke yapılarından aşevi olarak hizmet veren bu birim, 7.25 m mahya yüksekliğine sahip kırma beşik çatı ve kiremit ile örtülüdür.

Mutfağın güneydoğu cephesinde 3 adet pencere ve 1 kapı bulunmaktadır. Bu pencerelerin boyutları, 66 cm x 95 cm ve 105 cm x 170 cm'dir. Kapı ise 130 cm x 225 cm ölçülerindedir. Bu mekânın kuzeydoğu (Şekil.a) cephesinde ise farklı boyutlarda 3 pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin boyutları 90 cm x 130 cm, 256 cm x 140 cm, 98 cm x 130 cm'dir. Güney cephesinde 100 cm x 200 cm boyutlarında bir kapı bulunmaktadır. Mutfaktan iç duvarla ayrılan 1035 cm x1685 cm boyutlarında küçük bir oda bulunmaktadır. Aşevi babasının kaldığı düşünülen bir diğer oda ise 585 cm x 720 cm boyutlarındadır ve 100 cm x 170 cm ölçülerinde bir kapı ve 80 cm x 135 cm boyutlarında bir penceresi bulunmaktadır (Şekil.b). Cephelerde yer alan bu kapı ve pencereler şu anki mevcut durumda iç kapı ve pencere olsa da orijinalinde dışarıya açılan açıklıklardır.

Aşevinin dergâhın bir diğer birimi olan kışevi ile arasındaki mesafe yaklaşık olarak 11 m'dir.

Şekil.e. İç mekan

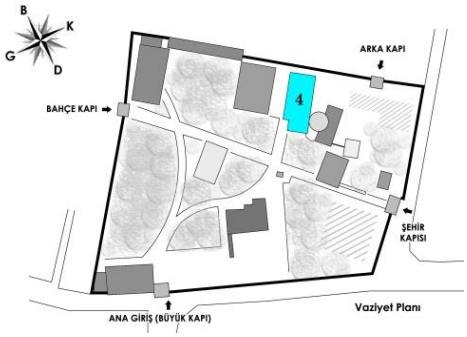

Şekil.f. İç mekan

Şekil.g. İç mekan

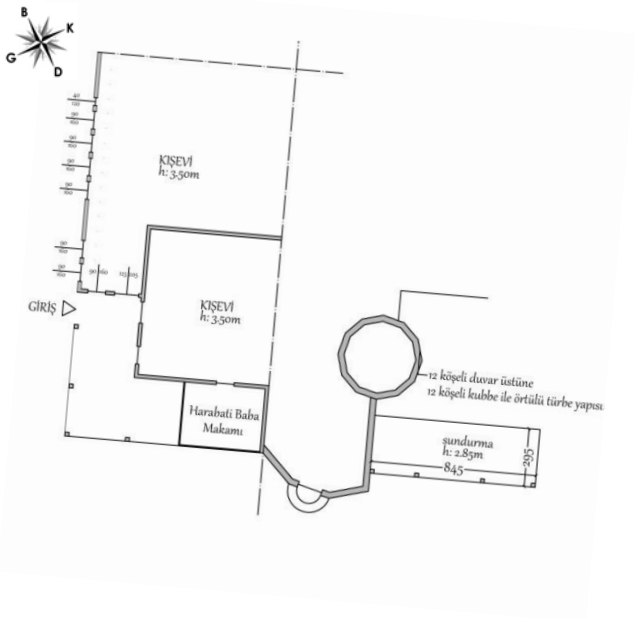
Tablo 4. 4. Kışevi Analiz Tablosu

Vaziyet Planı

Şekil.a.Güneybatı Cephesi

Plan Krokisi

Dergâhta yaşayan veya hizmet eden dervişlerin kış aylarında kaldığı ve ibadet ettiği bir birim olan kışevi, şu an oldukça yıkık durumdadır. Sadece dış duvarlarının ayakta kaldığı gözlenen yapıda iç duvarlar büyük bir çoğunlukla yıkılmıştır ve içeri girilmez hâldedir. Ekrem Hakkı Ayverdi[1], kitabında bu yapının bir dönem müze olarak kullanıldığını belirtmiştir.

Şekil.b.Güneydoğu Cephesi

Şekil.c. Perspektif

Şekil.d. Güneybatı Cephesi

Kışevinin güneybatı cephesinde (Şekil a.) 90 cm x 160 cm boyutlarında 6 adet ve 40 cm x 120 cm boyutunda 1 adet pencere bulunmaktadır. Yapının yıkıntı hâlinde olan iç duvarlarında kalınlık yaklaşık 30 cm olarak ölçülmüş, mevcut dış duvar kalınlıkları ise 18 cm olarak tespit edilmiştir. Genel olarak tekkenin bütün yapılarında tespit edilen duvar kalınlıkları göz önünde bulundurulduğunda bu yapıdaki duvar kalınlıklarının geçirdiği tamiratlar sonrasında değiştiği düşünülmektedir. Yapının yüksekliği ise 3.50 m'dir.

Yapının girişinin olduğu güneydoğu cephesinde (Şekil b.) 3.27 m genişliğinde, 15cm x 15cm'lik kolonlarla çevrili olan tabi zeminden yaklaşık 40 cm yükseklikte terası bulunmaktadır. Kışevine bitişik olan hazirede tekkeye hizmet etmiş ve ismini vermiş olan Harabâti Baba medfun bulunmaktadır. Yapının terasa açılan 90 cm x 160 cm boyutlarında 3 penceresi ve 110 cm x 180 cm ölçülerinde 1 kapısı bulunmaktadır.

Şekil.e. İç mekan

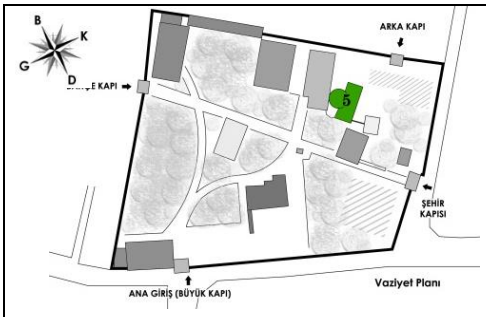
Şekil.f. Çatı strüktürü

Şekil.g. Perspektif

.

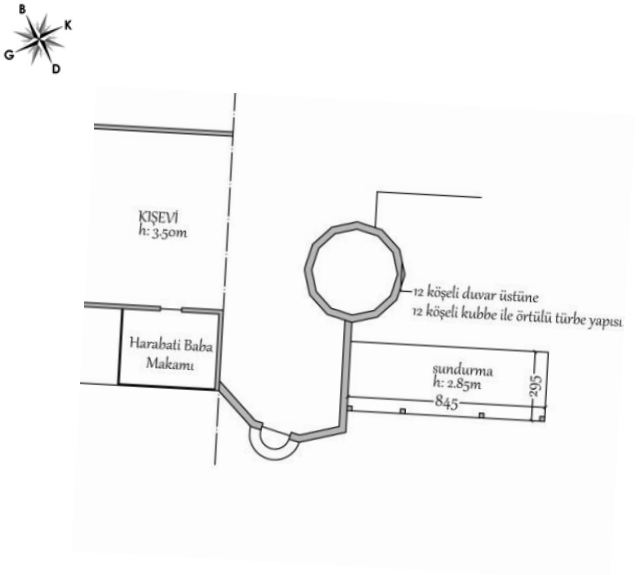
Tablo 4. 5. Türbeler Analiz Tablosu

Vaziyet Planı

Şekil a. Server Ali Baba türbesi

Plan Krokisi

Dergâhta kalmış, görev yapmış, çeşitli hizmetlerde bulunmuş olan dervişlerin mezarlarının yer aldığı türbeler yapısı kışevinin yanında yer almaktadır.

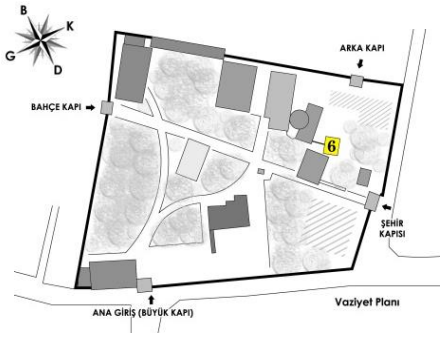
Şekil b. Derviş kabirleri

Şekil c. Harabati Baba türbesi

Dergâhın asıl kurucusu olan Server Ali Baba'nın türbesi (Şekil a.) 12 köşeli bir gövdenin üzerine 12 dilimli kubbe ile örtülüdür[1]. Bu yapının önünde de 2.95 m x 8.45 m boyutlarında, 2.85 m yüksekliğe sahip, saçak altında kalan, yerden yüksekliği 40 cm olan bir sundurma bulunmaktadır. Server Ali Baba'nın türbesinin arka tarafında kalan dikdörtgen planlı yapı içerisinde Recep Paşa da dahil olmak üzere 11 zatın kabri vardır (Şekil b.). Tekke yapılarından kışevine bitişik olarak bulunan, demir parmaklıklarla çevrili türbe ise tekkeye bugünkü ismini veren Harabâti Baba'ya aittir (Şekil c.).

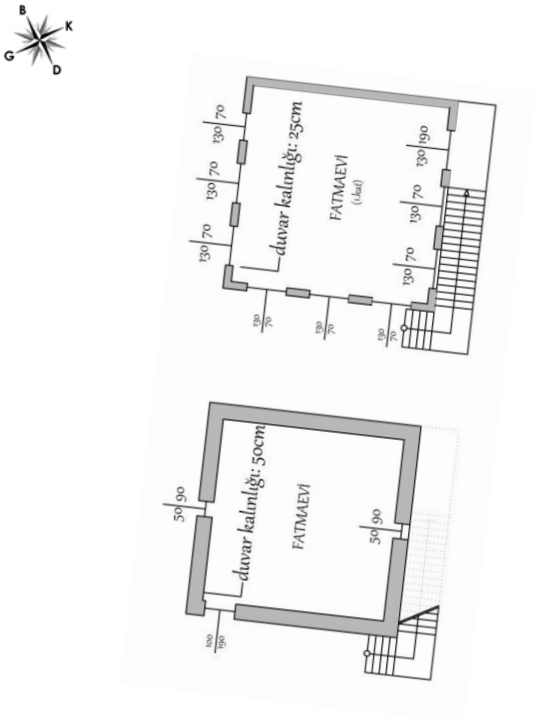
Tablo 4. 6. Fatmaevi Analiz Tablosu

Vaziyet Planı

Şekil a. Güneybatı cephesi

Plan Krokisi

Dergâha şehir kapısından girildiğinde sağ tarafta kalan, tekkeyi yaptıran Recep Paşa'nı hasta kızı Fatma için yaptırdığı, yüksek, küçük bir konaktır. Bu yapı, Hakkı Ayverdi'nin kitabında Abdurrahman Paşa'nın harem dairesi olarak kayıtlara geçmiştir[1]. Tekkenin dervişleri tarafından Fatmaevi olarak adlandırılan yapı, daha sonra kadınların meydanevine geçişini sağlayarak farklı bir fonksiyon kazanmıştır.

Şekil b. Kuzeydoğu ve güneydoğu cephesi

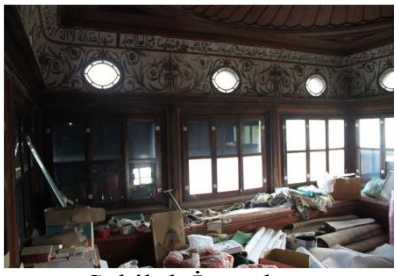

Şekil c. Kuzeybatı cephesi

Fatmaevi; dergâh yapılarından daha yüksek, alt katında yaşam odalarının üst katında ise bir seyir salonunun bulunduğu yapıdır. Plan olarak 7.00 m x 7.00 m ölçülerinde kare planlıdır. İki katlı olan yapının dışarıdan işleyen ahşap bir merdiveni mevcuttur (Şekil.b).

Yapının kuzeybatı cephesi (Şekil.c.) tamamen sağır bir cephe özelliğindeyken diğer üç

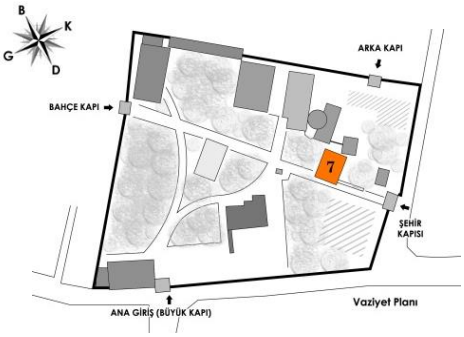
cephe boyunca pencereler bulunmaktadır (Şekil.a ve Şekil.b). Bu pencereler, ahşap panjurlarla örtülerek yapının sıcak dönemde aşırı ısınması engellenmiştir.
Pencere açıklıklarının olduğu bu üç cephede ayrıca saçak altında elips sabit camlar bulunmaktadır.
Yapının alt kat ile bağlantısını sağlayan ahşap merdiven ve üst katın kapısı kuzeydoğu cephesinde (Şekil.b) iken alt katın giriş kapısı güneydoğu cephesinde yer almaktadır. Yerinde yapılan incelemede yapının alt katına girilemediği için alt katı fotoğraflanamamıştır.
Tavanlarının oldukça süslemeli olduğu görülen yapının üst katında tavan yüksekliği 2.45 m'dir. Yapının çatı strüktürü ve tipi, ahşap kırma çatıdır; üst örtüsü kiremittir.
Yapının alt katındaki duvar kalınlığı yaklaşık 50cm, üst katında ise yaklaşık 25 cm'dir.

Şekil d. İç mekan

Şekil e. Perspektif

Şekil f. Panjurlar

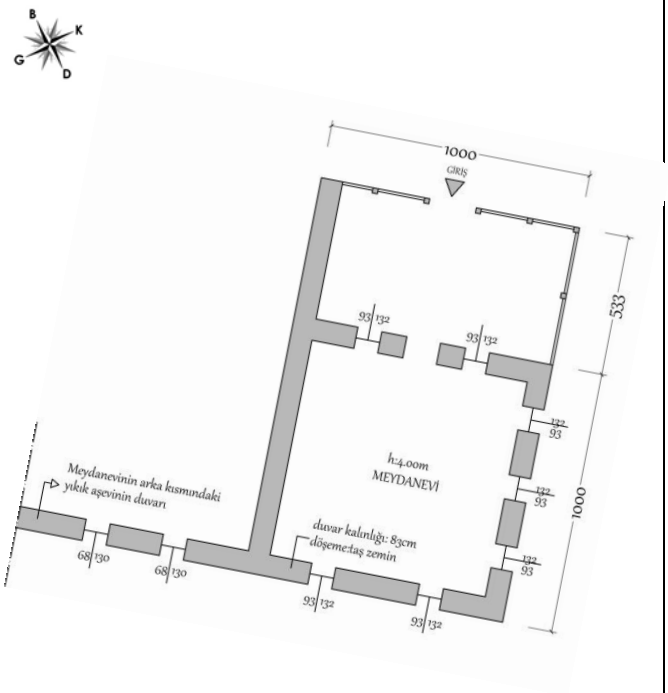
Tablo 4. 7. Meydanevi Analiz Tablosu

Vaziyet Planı

Şekil a. Kuzeybatı cephesi

Plan Krokisi

Dergâhın şehir kapısından girildiğinde karşımıza çıkan aksın üzerindeki bu yapı, Bektaşilik eğitiminin ve ibadetlerinin yerine getirildiği, nasip alma ritüellerinin gerçekleştirildiği birimdir. Ekrem Hakkı Ayverdi'ye göre arka tarafında daha önceleri yine dervişlere hizmet veren kubbeli bir matbah bulunmaktadır [1]. Ancak şu anki mevcut durumda burası bina olarak ayakta değildir. Binanın yalnızca doğu cephe duvarı ayakta kalmıştır. Meydanevi, günümüzde mescit olarak hizmet vermektedir.

Şekil b. Meydanevi tavan

Şekil c. Güneydoğu cephesi

Dergâh yapılarından meydanevi olarak adlandırılan bu yapı, 15.33 m x 10.00 m boyutlarında dikdörtgen planlı bir yapıdır. Kuzeybatı cephesinde (Şekil a.) 5.33 m genişliğinde 20 cm x 20 cm kolonlarla çevrili bir sundurma bulunmaktadır. Şu anki mevcut durumda bu mekân, camekânlarla kapatılmıştır.
İç mekânın üstü içeride 12 köşeli bir kubbe etkisi yapan bir tavan süslemesiyle örtülü

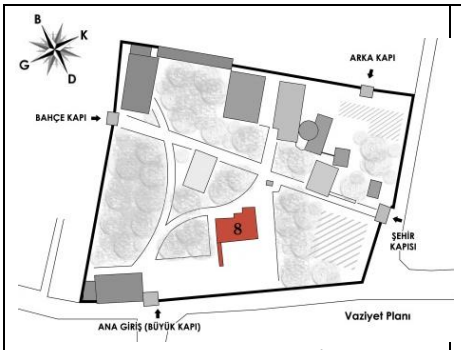
iken dışı kiremitle kaplıdır (Şekil b.).
Kuzeydoğu cephesinde 93 cm x 132 cm ölçülerinde 3 adet, güneydoğu cephesinde (Şekil c.) 93 cm x 132 cm ölçülerinde 2 adet pencere bulunmaktadır. Yapının duvar kalınlığı 83 cm olarak ölçülmüştür.

Şekil d. Sundurma

Şekil e. Pencere

Şekil f. Giriş kapısı

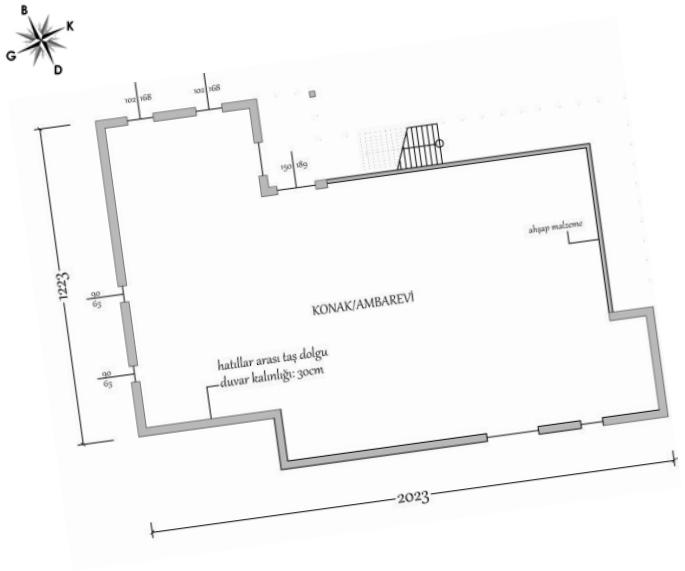
Tablo 4. 8. Ambarevi (Konak) Analiz Tablosu

Vaziyet Planı

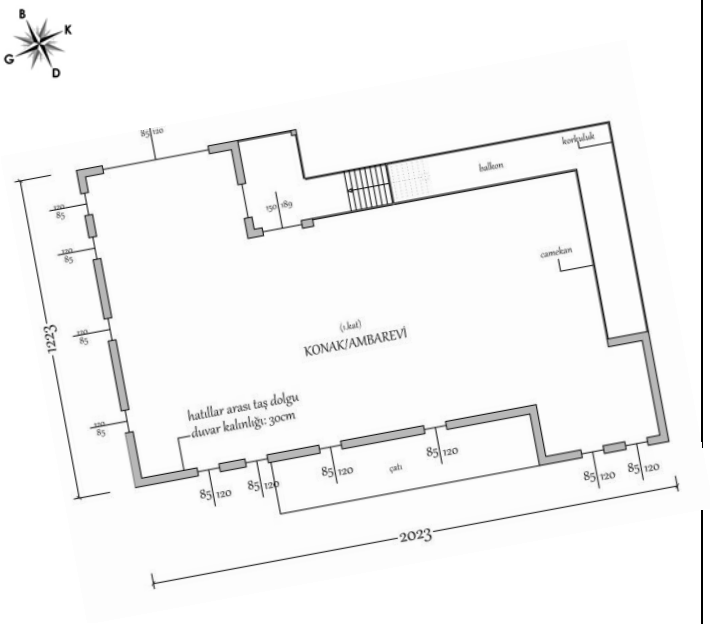
Şekil a. Batı Cephesi

Zemin Kat Plan Krokisi

Şekil b. Güney Cephesi

1. Kat Plan Krokisi

Şekil c. Kuzey Cephesi

Dergâh yapılarından bir diğeri olan bu yapı, yerinde yapılan araştırma gezisinde dergâh yetkililerinden alınan bilgiye göre ambarevi ve yönetimevi olarak kullanılmış olan bir yapıdır. Ekrem Hakkı Ayverdi'ye göre ise Abdurrahman Paşa Konağı olarak kayıtlara geçmiştir[1].

Şekil d. Doğu Cephesi

Şekil e. Perspektif

Şekil f. Perspektif

Kuzey–güney doğrultusunda uzanan yapının batı cephesinde (Şekil a) 1.55 m genişliğinde, yerden yüksekliği 2.70 m olan bir balkon ve buraya sirkülasyonu sağlayan açık bir merdiven bulunmaktadır. Üst katın büyük bir bölümü camekânlarla kapatılmış olduğundan ilk inşa edildiğinde buranın teras olma ihtimali oldukça yüksektir.
Geleneksel bir mimariye sahip olan bu yapıda doğal malzemelerin ön planda olduğu görülmektedir. Sadece batı cephesinde (Şekil e) sıva bulunan yapı ahşap hatıllar (17 cm) arası yığma taş tekniği ile yapılmıştır (Şekil g).
Binanın giriş katında batı cephesinde (Şekil a) 102 cm x 168 cm ölçülerinde 2 adet pencere, kuzey cephesinde (Şekil c) ise 65cm x 90 cm ölçülerinde 2 adet pencere bulunmakta ve diğer cepheler sağır duvarlardan oluşmaktadır. Üst katta ise batı ve güney cephesi (Şekil a ve Şekil b) boyunca uzanan balkon, doğu cephesinde (Şekil d) 102 cm x 168 cm ölçülerinde 6 adet pencere, kuzey cephesinde (Şekil c) ise 86 cm x 120 cm ölçülerinde 4 adet pencere bulunmaktadır. Zeminden üst kat pencere altı hizası 2.50 m olarak, saçak altı ise 6.00 m olarak ölçülmüştür.
Çatı örtüsü olarak kiremit, strüktürel olarak da ahşap kullanıldığı görülmektedir. Yapıya bitişik olarak ambarla alakalı olarak birtakım eklentiler mevcuttur.

Şekil e. Batı cephesi

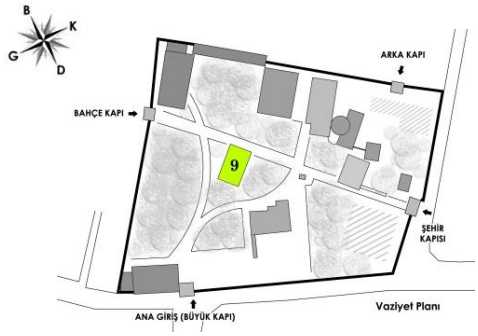

Şekil f. Balkon

Şekil g. Duvar tekniği

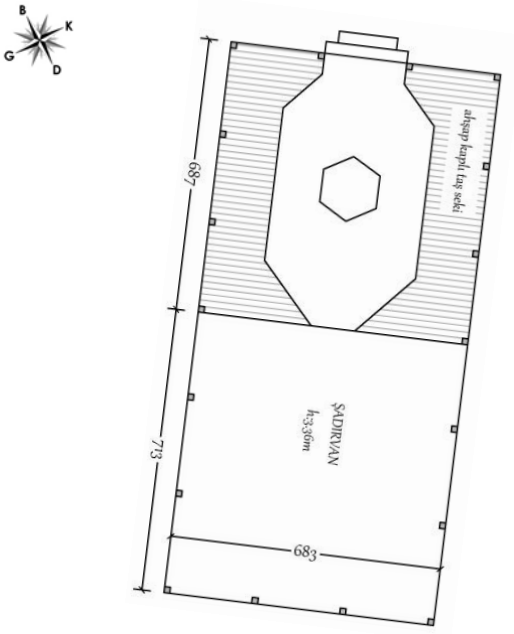
Tablo 4. 9. Şadırvan Analiz Tablosu

Vaziyet Planı

Şekil.a. Kuzeydoğu Cephesi

Plan Krokisi

Dergâhın büyük kapısından girildiğinde karşımıza çıkan bu yapı, üstü kapalı bir şadırvandır. Yeşil alanın ortasında konumlanmış olan yapı, sıcak mevsimlerde yazlık köşk olarak kullanılmıştır.

Şekil.b. Perspektif

Şekil.c. Şadırvan kapısı

Sıcak mevsimlerde yazlık köşk olarak da kullanılan şadırvan, 6.83 m x 14.00 m ölçülerinde dikdörtgen planlı olup iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım, 6.87 m x 6.83 m ölçülerindedir. Bu kısmın ortasında su yapısı ve onu çevreleyen yaklaşık 90 cm yüksekliğinde taş üstüne ahşap kaplı sekiler mevcuttur. İkinci kısım 7.13 m x 6.83 m ölçülerindedir ve zemini taştır. İki bölüm arasında oldukça süslemeli ahşap bir kapı mevcuttur.

Şadırvan yapısı 15 cm x 15 cm boyutlarında dikmelerle çevrilmiştir ve tavan süslemesi oldukça detaylı olan ahşap bir kırma çatı ile örtülüdür. Çatı örtüsü diğer yapılarda olduğu gibi şadırvanda da kiremittir. Şadırvan yapısının su basman seviyesi ortalama 109 cm civarındadır.

4.4. Harabâti Baba Dergâhının Mimari Yapılarının Enerji Verimliliği Açısından Analizi

Harabâti Baba Dergâhı Makedonya'nın en önemli ve merkezî Bektaşi dergâhı olma özelliğinden dolayı çalışma konusu olarak ele alınmıştır. Farklı fonksiyonları olan yapıların bir araya gelmesi ile kompleks bir yapı sayılabilecek

Harabâti Baba Dergâhı'nin bulunduğu bölgenin iklimsel özellikleri dolayısıyla Harabâti Baba Dergâhı'nda en çok enerji kaybının ısınmak için harcandığı düşünülebilir.

Vaziyet planındaki yaklaşıma bakıldığında dergâh yapılarının güneyde seyrek olarak konumlandığı, kuzeyde ise birbirine daha yakın aralıklarla yapıldığı ve hâkim olan rüzgâr yönü doğrultusunda bir duvar etkisi oluşturduğu görülmektedir.

Harabâti Baba Dergâhı'nın yapılarından enerji verimliliği kriterlerine göre değerlendirilen Askerihane (Misafirhane) yapısı, arazinin batı cephesine paralel ve dikdörtgen planlı olup arazinin güneyinde konumlanmıştır. Aynı zamanda bir giriş yapısı olarak da hizmet veren bu yapı, diğer yapılardan oldukça uzak bir konumdadır ve diğer yapılara göre hâkim rüzgârlardan kısmen daha az etkilenmektedir. Bu durum, yapının Şar Dağları'ndan esen soğuk rüzgârlardan daha az etkilenmesini sağlasa da yapının pencere açıklıklarının ve girişinin batı cephesinde olması, enerji verimliliği açısından olumsuz bir durum teşkil etmektedir. Aynı zamanda yapının batı cephesinde kısmen de olsa bu durumu nötralize edebilecek camekânlar bulunmaktadır. Yapının kuzey cephesinde daha küçük ve az sayıda pencere bulunması da enerji korunumu açısından olumlu bir yaklaşımdır.

Yapının batı cephesinde yer alan sundurmaların sıcak dönemde güneşin yapı üzerindeki ısıtıcı etkisinden korunmak amacıyla yapıldığı düşünülmektedir. Yapıda malzeme olarak yerel bir malzeme olan doğal taş malzemesi kullanılmıştır. Yapı yüzeyinde herhangi bir yalıtım uygulamasına rastlanmamıştır.

Dergâh yapılarından bir diğeri olan ahır yapısı, arazinin batı köşesinde yer almaktadır. Şar Dağları'ndan gelecek olan soğuk rüzgârlara karşı yapının batı cephesi sağır olarak inşa edilmiştir. Hâkim rüzgâr yönüne paralel olarak konumlandırılan yapının rüzgârlardan daha az etkilenmesi sağlanmıştır. Kuzey cephesinde fonksiyonu itibariyle büyük kapılar bulunması, enerji korunumu açısından olumsuz bir durumdur.

Yapının kuzeydoğu cephesinde bulunan sundurmanın gölgeleme elemanı olarak davrandığı ve sıcak dönemde aşırı ısınmayı önlediği düşünülmektedir.

Ahır yapısının ona en yakın birim olan aşevi ile arasındaki mesafenin güneş ışınımı açısından (kuzey-güney doğrultusunda) en az mesafenin 6.30 m ila 9.45 m arasında olması gerekirken 43 m olması bu bağlamda güneş ışınımından faydalanabilmesi için yararlı bir uzaklıktır. Böylece aşevi, ahır yapısının soğuk dönemde güneşten yeteri derece yararlanmasına engel teşkil etmeyerek enerji korunumuna katkı sağlayacaktır.

Dergâh yapılarından bir diğeri olan aşevi yapısı, arazinin kuzeybatı yönünde yer almaktadır. Şar Dağları'ndan gelecek olan soğuk rüzgârlara karşı yapının batı cephesi sağırdır. Konumu itibarıyla yapı hâkim rüzgâr yönüne paraleldir ve bu sayede rüzgârlardan daha az etkilenmektedir. Aşevi orijinalinde üç kapalı mekândan ve güney cephesi boyunca uzanan bir sundurmadan oluşmaktadır. Enerji verimliliği açısından değerlendirme yapılırken orijinal plana göre hareket edilmiş ve günümüzde iç pencere olarak kalan açıklıkların dışarıya açıldığı varsayılmıştır. Bu noktadan hareketle yapı girişinin ve 3 adet pencerenin güneydoğu cephesinde yer alması enerji korunumu açısından avantaj sağlamaktadır. Yapıda diğer pencere açıklıkları kuzey ve doğu cephesinde bulunmaktadır. Kuzey cephesinin büyük oranda sağır olması ve sadece 3 adet pencere açıklığı bulunması enerji verimliliği açısından bir denge sağlamaktadır. Yapının güney cephesinde bulunan sundurmalar güneşin ısıtıcı etkisine karşı bir gölgeleme elemanı olarak davranmaktadır. Günümüzde ise bu sundurmaların cam ile kapatılmış olması yapıya doğal ışığın içeri girebildiği bir mekân kazandırmıştır. Duvar malzemesi olarak doğal taş tercih edilmiştir. Kuzey cephesindeki duvar kalınlığı 75 cm'dir ve bu durum, enerji verimliliği bağlamında olumlu bir yaklaşımdır.

Aşevinin güneş ışınımından fayda sağlayabilmesi için yakın çevresinde yer alan kışevi yapısıyla arasındaki mesafenin yaklaşık 7.00 m ila 10.50 m arasında olması gerekmektedir. Bu yapıların arasındaki mesafe 11.00 m'dir ve bu durum, enerji korunumundan olumlu sonuçlar elde etmemizi sağlar.

Dergâh yapılarından bir diğeri olan kışevi, arazinin kuzeybatı yönünde yer almaktadır. Hâkim rüzgâr yönü açısından değerlendirildiğinde olumlu bir konumda olduğu düşünülmüştür. Mevcut durumda güney cepheleri ayakta kalmıştır. İç duvarları

ile diğer cepheleri yıkıktır ve içeri girilmez bir hâldedir. Eldeki verilerle sağlıklı bir değerlendirme yapmak mümkün değildir.

Dergâh yapılarından bir diğeri olan Fatmaevi yapısı, arazinin kuzey yönünde yer almaktadır. Dergâh yapıları arasında en yüksek yapı Fatmaevi'dir. İki kattan oluşan yapının her iki katında da hâkim rüzgâr yönünde bulunan cepheleri sağırdır. Zemin katta, kuzey cephesinde yalnız 1 adet pencere olması, giriş kapısının güneydoğu cephesinde yer alması ve alt kata ait diğer pencerenin ise güney cephesinde olması enerji korunumu açısından oldukça önemli ve faydalıdır. Yapının üst katında ise kuzeybatı cephesi hariç diğer üç cephe boyunca pencere açıklıkları olduğu görülmektedir. Bu durum, ısı geçişi açısından olumsuz bir durum oluştururken güneş ışınımlarından faydalanmak açısından olumlu bir yaklaşımdır. Sıcak dönemde ise şeffaf yüzeylerin opak yüzeylere oranla fazlalığının enerji korunumu açısından yaratacağı olumsuz etki pencerelerde kullanılan ahşap gölgeleme (panjur) elemanlarıyla dengelenmeye çalışılmıştır.

Dergâh yapılarından bir diğeri olan meydanevi yapısı, arazinin doğu yönünde yer almaktadır. Hâkim rüzgâr yönü doğrultusunda konumlanan yapı, Şar Dağları'ndan gelen soğuk rüzgârlardan hem konumu hem de diğer yapıların varlığı sayesinde daha az etkilenmektedir. Diğer yandan da meydanevinin yakın çevresinde bulunan Fatmaevi ve türbe yapıları ile olan uzaklığı soğuk devrede güneş ışınımından yeterli derecede faydalanmasına olanak sağlamaktadır. Yapının pencere açıklıkları güney ve doğu cephesinde yer almaktadır ve bu durum enerji korunumu açısından olumlu bir sonuç teşkil etmektedir. Kuzeybatı cephesinde bulunan sundurma, soğuk devrede güneş ışınımından faydalanmak için bir engel teşkil etmezken aynı zamanda bu sundurma günümüzde camekânla kapatılmıştır ve bu sayede yapı üzerinde kış bahçesi uygulamasına benzer bir etki yaratmaktadır. Yapının 83 cm'lik taş duvarları enerji verimliliğine katkı sağlamaktadır.

Dergâh yapılarından bir diğeri olan ambarevi (konak) yapısı, arazinin güneydoğu yönünde yer almaktadır. Yapı konumu itibariyle Şar Dağları'ndan esen soğuk rüzgârlara cephe vermektedir. Bu durum, enerji korunumu açısından olumsuz bir durumdur. Yapının yakın çevresinde soğuk dönemde faydalı olabilecek güneş ışınımına engel teşkil edecek başka bir yapı mevcut değildir. Yapının ilk katında pencere açıklıklarının batı ve kuzey cephesinde olması, enerji korunumu açısından elverişsiz bir

durumdur. Üst katta ise pencereler doğu cephesinde daha fazla olmak kaydıyla kuzey cephede de bulunmaktadır. Yapının üst katında batı cephesinde bulunan camekânlı mekânın sonradan ilave edildiği ve buranın orijinalinde açık bir teras olduğu düşünüldüğünde bu durum enerji korunumu açısından olumsuz bir uygulama olmuştur. Günümüzde eklenen camekânlarla ise burası yapı üzerinde bir kış bahçesi etkisine sahiptir ve enerji verimliliği açısından bu eklenti faydalı olmuştur.

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bireysel bir tasavvufi hareket olmaktan çıkıp belli bir coğrafyayı etkisi altına alan Bektaşilik, Balkanlar'da çeşitli faktörlerin de yardımıyla derin etkiler bırakarak insanların yaşamını şekillendirmiştir. Bu tasavvufi hareket içerisinde ki insanların ihtiyaçlarına yönelik bir takım yapılar inşa edilmiştir. Bu yapıların bir kısmı çeşitli sebeplerle yıkılmış, tahrip edilmiş, bir kısmı onarımlar ve ilaveler yapılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Bir kısım yapı sadece ziyaret amaçlı olarak ayakta kalırken bir kısmı da hala insanların içinden gelip geçtiği, günlük yaşam çerçevesinde uğrak yerler haline gelen yapılar olmaya devam etmiştir.

İnsanların günümüzde ki yaşam konforlarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duydukları enerjinin de devamlılığının sürmesi gerekmektedir. Bu bağlamda enerjinin verimli olarak kullanılması, sürdürülebilir kaynaklardan daha fazla yararlanılması, sahip olduğumuz doğal çevrenin gelecek nesillere aktarılabilmesi insanlar için en önemli amaçlardan biri haline gelmiştir.

Bu bağlamda incelenen Harabati Baba Dergâhı örneğinde; enerji verimliliği kriterlerinden hâkim rüzgâr yönü açısından alınan önlemlerin ön planda olduğu, bölgenin iklimsel özellikleri sonucunda, soğuk dönemden korunma önlemi olarak duvar kalınlıklarının arttırıldığı, şeffaf yüzey alanlarının sınırlandırıldığı görülmektedir.

Ayrıca yapının orijinalindeki sundurmalar yaz konforu açısından olumlu etkiler sağlarken, sonradan eklenen camekânlarla kış konforuna da katkı sağlanmıştır.

Bina yönlendirilişi açısından bakıldığında, hâkim rüzgâr yönü ve güneş yönünün dikkate alındığı, bina aralıklarının güneşlenmeye izin verecek uzaklıkta olduğu tespit edilmiştir.

Bina geometrisi açısından bakıldığında, dergâh yapıları genelde dikdörtgen planlı kompakt formda olup, hâkim rüzgârdan korunmaya yönelik planlanmıştır. Tüm yapılar beşik çatı biçiminde, yüksek eğime sahiptir. Bu yaklaşım da iklimsel verilerin

etkili olduğu ve kar yüküne karşı önlem alındığını göstermektedir. Aynı zamanda çatıdan ısı korunumu sağlanması açısından olumlu görülmektedir.

Binada malzeme seçimi açısından bakıldığında, dergâh yapıları yerel malzeme olan doğal taş ile yığma tekniğinde yapılmıştır. Enerji korunumu açısından önlem olarak duvar kalınlıklarının yeterli kalınlıkta yapıldığı izlenmiştir. Ayrıca bu yaklaşım yeniden gündeme gelen yerel malzeme kullanımı ile üretim ve nakliye nedeni ile ortaya çıkabilecek enerji sarfiyatını önleme açısından da önemlidir.

Binalarda doğal aydınlatma ve havalandırma açısından bakıldığında, her bir yapının ve bu yapılara ait mekânların doğal ışığı içine aldığı ve gün ışığından yeterli seviyede yararlandığı tespit edilmiştir. Doğal havalandırma açısından da dergâh yapılarının hâkim rüzgâr yönünde açıklıklarının yeterli sayıda ve boyutta olduğu gözlenmiştir.

Sonuç olarak Harabati Baba Dergâhı, konumu itibariyle en önemli iklimsel veri olan hâkim rüzgar etkisine karşı önlemlerin alındığı, ısı kayıplarının engellenmeye çalışıldığı, doğal aydınlatma ve havalandırmadan yararlanarak yapıya yük olacak ek bir enerji tüketiminin olmadığı bir yapı olarak varlığını devam ettirmektedir.

Enerji verimliliğinin dikkat çekici bir konu olarak karşımıza çıktığı günümüzde, geçmişten gelen bir yapıda bu önlemlere rastlamak bu alanda farkındalık oluşturabilmek adına kıymetli ve önemli bir durumdur. Böylelikle enerji verimliliği kavramının günümüzün bir icadı olmadığı, aslında en başından beri yapısal arşivimizde ve gündelik hayatımızda yer aldığı, yer alması gerektiği, söylenebilir.

Bilimsel veriler ışığında kültürümüzün birer parçası olan geçmişten günümüze varlığını sürdüren yapılarda bu tür çalışmaların yapılması hem günümüzün önemli yaklaşımlarından biri olan enerji verimliliğine katkıda bulunmak hem de kültürel mirasımızın sürekliliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu tür çalışmalar desteklenmeli ve özellikle yapılacak onarım çalışmalarında dikkate alınmalıdır.

EK

EK : Harabâti Baba Dergâhı Yapıları Analiz Tablosu.

	KONUM	BİNANIN YÖNLENDİRİLİŞİ	BİNANIN GEOMETRİSİ	BİNALAR ARSI MESAFE	RÜZGAR	GÜNEŞLENME	GÖLGELENME
ASKERİHANE							
AHIR							
AŞEVİ							
KIŞ EVİ							
FATMA EVİ							
MEYDAN EVİ							
AMBAR EVİ							

KAYNAKLAR

[1] Ekrem Hakkı AYVERDİ, ***Avrupa'da Osmanlı Mîmârî Eserleri, Yugoslavya III***, (A. Yüksel, G. Ertürk, İ. Numan ile),İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1981.

[2] F. W. HASLUCK, ***Christianity And İslam Under The Sultans***, Oxford, 1976.

[3] Irêne MÊLİKOFF, ***Uyur İdik Uyardılar***,(çev. Turan Alptekin), Demos Yayınları, İstanbul,2009.

[4] Pınar KISA OVALI, ***Türkiye İklim Bölgeleri Bağlamında Ekolojik Tasarım Ölçütleri Sistematiğinin Oluşturulması "Kayaköy Yerleşmesinde Örneklenmesi",*** Trakya Ünivesitesi, Doktora Tezi, Edirne, 2009.

[5] Zerrin YILMAZ, ***Akıllı Binalar ve Yenilenebilir Enerji***, Tesisat Mühendisliği Dergisi, Sayı 91, 2006.

[6] Ayça GAZİOĞLU, ***Enerji Etkin Bina Tasarımında Isıtma Enerjisi Harcamalarını Azaltmaya Yönelik Bir İyileştirme Çalışması***, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.

[7] Çiğdem TEKİN, ***Enerji Etkin Yapılarda Malzeme Kullanımı***, TTMD Dergisi, Mayıs- Haziran 2012.

[8] Semiha KARTAL, ***Güneş Mimarisi Elemanlarının Isıl Verimlerinin Türkiye İklim Şartları ve Yapı Konstrüksiyonları İçin Hesaplanması***, Trakya Ünivesitesi, Doktora Tezi, Edirne, 2009.

[9] Ayşe DEMİRTAŞ, ***Farklı İklim Bölgelerinde Otel Yapılarının Isıtma ve Soğutma Yükleri Açısından Karşılaştırılması***, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

[10] Seval SOYSAL, ***Konut Binalarında Tasarım Parametreleri ile Enerji Tüketimi İlişkisi***, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

[11] Kevser YEŞİLTAŞ, ***Işık Eri Hacı Bektaş Veli***, Sınırötesi Yayınları, İstanbul, 2011.

[12] Hasan KALESHİ, ***"Legjendat Shqiptare Per Sari Salltukun, Perparımı, Reviste Kulturore e Shkencore"***, Prishtine, (1967).

[13] Michael KİEL, ***"Sarı Saltık ve Erken Bektâşilik Üzerine Notlar"***, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, yıl 2, II, 19, (1980).

[14] Yusuf HAMZAOĞLU, ***Balkan Türklüğü***, c.1, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 466, Ankara, 2000.

[15] John Kingsley BİRGE, ***Bektaşilik Tarihi***, (çev. Reha Çamuroğlu), Ant Yayınevi, İstanbul, 1991.

[16] Kadir ÖZKÖSE, ***Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufi Akım ve Zümrelerin Rolü***, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.VII., Sivas, 2003.

[17] Mehmed Fuad KÖPRÜLÜ, ***Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu***, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

[18] Cemal CANPOLAT, ***Osmanlı'nın Manevi Temelini Oluşturan Gerçek***, Markiz Yayınları, İstanbul, 2012.

[19] Zeki TEKİN, ***Kapatılan Bazı Bektaşi Tekkelerinin Mal Varlıkları Üzerine Bir Değerlendirme,*** Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, C. I, No: 2, s. 74-75, Karabük, 2012.

[20] Süleyman ATEŞ, ***Sülemî ve Tasavvufî Tefsiri***, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1969.

[21] Mustafa AKDAĞ, ***Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi***, Cem Yayınevi, İstanbul, 1977.

[22] Zafer ERGİNLİ, ***Türkler***, Yeni Türkiye Yayınları, C. 9, s. 111-112, Ankara, 2002.

[23] Mehmet Zeki PAKALIN, ***Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü***, C.3,Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2004.

[24] Ahmet Yaşar OCAK, ***Zaviyeler***, Vakıflar Dergisi, C. XII, s. 247-265, Ankara, 1978.

[25] Esin Demirel İŞLİ, ***İstanbul Tekkeleri Mimari Eklentileri ve Restorasyonu***, Doktora Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1998.

[26] Celal ES'AD, ***Türk Sanatı,*** Akşam Matbaası, İstanbul, 1928.

[27] Pınar AKSOY, ***Çamlıcalı Mehmed Efendi Tekkesi ve Restorasyon Projesi, Yüksek Lisans Tezi***, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007.

[28] Nejat BİRDOĞAN, ***Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşkesi Ocaklar Dedeler Soyağaçları,*** Mozaik Yayınları, İstanbul, 1995.

[29] Ömer Lütfi BARKAN, ***Kolonizatör Türk Dervişleri***, İstanbul, 1995.

[30] Ömer Lütfi BARKAN, ***İstila Devri Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler***, Vakıflar Dergisi, sayı: II, sayfa: 279-304,1942.

[31] Ömer Lütfi BARKAN, ***Osmanlı İmparatorluğu'nda bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler***, Vakıflar Dergisi, sayı:II, 1974.

[32] John Kingsley BİRGE, ***The Bektashi Order of Dervishes***, London, 1965.

[33] Fatmire MUSAJ, ***"Organizmi Institucıonal I Sektit Bektashian Ne Shqiperi ne vıtet 1920-1939***, Feja, Kultura Dhe Tradita İslame Nder Shqiptaret, (Uluslararası Sempozyum Bildirileri) Pristine, 1995.

[34] Evliya ÇELEBİ, ***Seyâhatnâme***, Zuhuri Danışman, I-XV, İstanbul, (1969-1971).

[35] Baba Ali TURABİU, ***Turabiu, Historia e Pergjıthshme e Bektashınjevet***, Tirane, (1929).

[36] Peter BARTL, ***Millî Bağımsızlık Hareketleri Esnâsında Arnavutluk Müslümanları (1878-1912)***,(çev. Ali Taner), İstanbul, (1998).

[37] REXHEPİ BABA, ***Mistiçizma İslame dhe Bektashizma***, Tirana, (1995).

[38] Sami ŞEMSEDDDİN, ***Kamûsu'l-Âlâm***, VI,4580.

[39] www.culture.gouv.fr (Erişim Tarihi:27/04/2013)

[40] www.cemvakfi.com.tr (Erişim Tarihi:27/04/2013)

[41] Aleksandre POPOVİÇ, ***Balkanlarda İslam***, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.

[42] Evliya ÇELEBİ, ***Seyâhatnâme***, (haz. Y. Yoldaş DEMİRCANOĞLU), İstanbul, 1989.

[43] http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vrelo_Bune_i_tekija.jpg (Erişim Tarihi: 31/08/2014).

[44] Nedim BAKIRCI, Hüseyin KÜRŞAT TÜRKAN, ***Tekke ve Zaviyelerin Balkanlardaki Rolü ve Önemi***, *Türk Dili Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:1, Sayı: 1, s. 145-160, 2013.

[45] Nurcan ŞENUÇAK, Sevim KARABELA, ***Bektaşilik Araştırmaları II***, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi, sayı 6, s. 127-140, 1998

[46] Mümin ÇEVİK, ***Evliya Çelebi Tam Metin Seyahatname,*** C: 2/3, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1996.

[47] Bedri NOYAN, ***Demir Baba Vilâyetnamesi***, Can Yayınları, İstanbul, 1976.

[48] www.panoramio.com/photo/41277638. (Erişim Tarihi:27/04/2013)

[49] Yusuf Ziya YÖRÜKAN, ***Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar***, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998.

[50] Ahmet HEZARFEN, ***"Reşit Paşa'nın Deliorman Köylülerine Zulmü!"*** Cem Dergisi, Sayı: 85. İstanbul, (1998).

[51] Evliya ÇELEBİ, ***Putopis, Odlomci o Jugoslovenskim zemljama***, (haz. Hazim Şabanoviç) Sarajevo, (1984).

[52] Evliya ÇELEBİ, ***Seyâhatnâme***, (1938), I-X, İstanbul 1314 (1896).

[53] Macida BEÇİRBEGOVİÇ,***"Prosvetni objekti islâmske arhitekture na Kosovu"*** Starine Kosova, VI-VII, Prishtina, (1972-73).

[54] Nimetulah HAFIZ, ***"Yugoslavya'da Bektaşi Tekkeleri"***, Prishtina, (1996).

[55] www.islamicpluralism.org (Erişim Tarihi:21/04/2013).

[56] Hasan KALESHİ, ***Albanska alamiado knjizevnost, Prilozi za orijentalnu filologiju***, XVI-XVII, Sarajevo, (1970).

[57] www.commons.wikimedia.org/wiki/File:IdriszBaba (Erişim Tarihi:27/04/2013).

[58] www.commons.wikimedia.org/wiki/File:Gul_Baba (Erişim Tarihi:14/05/2013).

[59] www.budapesteturu.com/gul-baba-turbesi (Erişim Tarihi:22/05/2013).

[60] Metin İZETİ, ***Makedonya'da Bektaşilik***, (basılmamış yüksek lisasn tezi), İzmir, (1998).

[61] Ali VİSHKO, ***Harabâti Teqe e Tetoves Dhe Veprimtaria Ne Te Ne Periudhen e Kaluar***, Tetove, (1997).

[62] Ali Duran GÜLÇİÇEK, ***Anadolu ve Balkanlardaki Alevi Bektaşi Dergâhları (Tekke, Zaviye ve Türbeler)***, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi, Sayı 16, Sf:212-217, Ankara, 2000

[63] Altan ARASLI, ***Avrupa'da Türk İzleri***, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2009.

[64] http://ercaninal.blogspot.com.tr (Erişim Tarihi:01/07/2014).

[65] Radmila TRİÇKOVİÇ,***Promene u varosi poslije 1740 godine***, İstorija Beograda, (1940).

[66] www.mfa.gov.tr/dafault.tr.mfa (Erişim Tarihi:01/03/2013).

[67] www.wowturkey.com/forum (Erişim Tarihi:07/04/2013).

[68] http://www.solcomhouse.com/climatechange.htm (Erişim Tarihi:21/06/2014).

[69] Turan GÖKSAL, K. ÜLGEN, Ülgen, K., ***'Güneş ve Mimari Bağlamında Enerji Korunumlu Cephe Kuruluşlarında Isıl Davranışların Deneysel Araştırılması'***, Araştırma Projesi, Proje No: 980 207, Anadolu Üniversitesi Araştırma Fonu, 2000 Eskişehir.

[70] A. KARAGİOZİS, M. SALONVAARA, ***Hygrothermal system-performance of a whole building***, Building and Environment, no:36, s. 779–787, 2001.

[71] H.M. KÜNZEL, A. HOLM, D. ZİRKELBACH, A.N. KARAGİOZİS, ***Simulation of indoor temperature and humidity conditions including hygrothermal interactions with the building envelope*** , Solar Energy no:78, p.554–561, 2005.

[72] Erkan AVLAR, ***Yapılarda Su ve Nem Korunumu***, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

[73] Filiz UMAROĞULLARI, ***Betonarme düşey yapı kabuğunda yalıtımın yerinin ve kalınlığının, nem denetimi açısından deneysel ve sayısal değerlendirmesi,*** Trakya Ünivesitesi, Doktora Tezi, Edirne, 2011.

[74] A.B. KARAGÖZLÜ, ***Konutlarda Enerji Giderlerinin Azaltılmasına Yönelik Bir Çalışma,*** İTÜ Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.

[75] Gülay ZORER GEDİK, ***Binalarda Yapı Fiziği Etkenleri***, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Ders Notları, İstanbul, 2005.

[76] E. BERKÖZ, ve diğerleri, ***Enerji Etkin Konut ve Yerleşme Tasarımı***, Araştırma Projesi, TÜBİTAK, 1995.

[77] Victor Olgyay, ***Design With Climate-Bioclimatic Approch To Architectural Regionalism,*** Princeton University Press, New Jersey 1969.

[78] H. Dörter, 1994, **"Konutlarda Isıtma Enerjisi Korunumu Amaçlı Mimari Tasarıma Yön Verici İlkelerin ve Çözümlerin Belirlenmesinde Bir Yaklaşım Araştırması"**, İTÜ Fen Bil. Enst., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, s: 31-38.

[79] Gülten MANİOĞLU, ***Enerji Etkin Tasarım ve Yenileme Çalışmalarının Örneklerle Değerlendirilmesi,*** Tesisat Mühendisliği Dergisi, Sayı 126 - Kasım/Aralık 2011

[80] İ ORHON, M. Ş KÜÇÜKDOĞU, Vildan OK, ***Doğal İklimlendirme,*** Toplu Konut İşletmesi Proje Planlama Tasarım El Kitabı, TUBİTAK YAE, Ankara 1988.

[81] R. AYNSLEY, "**Natural Ventilation in Passive Design**", BEDP Environment Design Guide, Mayıs 2007.

[82] Polat DARÇIN, Ayşe BALANLI, ***Yapılarda Doğal Havalandırmanın Sağlanmasına Yönelik İlkeler***, Tesisat Mühendisliği Dergisi, Sayı 128, 2012.

[83] SummaryDžemal ĆEHAJİĆ, ***Social, Political, Religious, Literary And Other Aspects Of The Dervish Orders İn Yugoslav Lands***, Contributions to Oriental Philology / Revue de Philologie Orientale, Sarajevo 2000.

[84] Yaşar KALAFAT, ***Bedri Noyan Dedebaba ve Balkanlarda Bektaşilik***, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, Sayı 6, 1998.

[85] Muhammed ARUÇİ, ***Harabâti Baba Tekkesi***, Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi, Cilt:16, s:69-71, 1997.

[86] Devrim SEVİMAY, ***Merhaba Rumeli Yazı Dizisi 4***, Milliyet Gazetesi, 24.09.2009.

[87] Övgün Ahmet ERCAN, ***Kalkandelen ile Bektaşi Dergâhından Çıkarılan Ders***, http://www.ahmetercan.net,20.11.2010. (Erişim Tarihi:22/08/2014).

[88] http://www.weather-forecast.com/locations/Tetovo (Erişim Tarihi:21/05/2014).

[89] http://www.weather-and-climate.com/average-monthly-Rainfall-Temperature-Sunshine,tetovo,Macedonia (Erişim Tarihi:21/05/2014).

[90] http://www.gaisma.com/en/location/tetovo.html (Erişim Tarihi:21/05/2014).

[91] http://www.windfinder.com/windstatistics/tetovo (Erişim Tarihi:28/08/2014).

ÖZGEÇMİŞ

Tuba Hatipler Çibik, 1984 yılında Bursa'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Edirne'de, lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 2011 yılında Beykent Üniversitesi Mühendislik – Mimarlık Fakültesi / Mimarlık bölümünden mezun oldu. 2011 yılı Mart ayında Edirne'de Atlas Mimarlık Bürosunu kurarak serbest mimarlık yapmaya başladı. Halen serbest mimarlığa devam etmektedir.

25-26 Nisan 2013 tarihlerinde düzenlenen 8.Uluslararası Sinan Sempozyumu'na sayın Yrd. Doç. Dr. Esma Mıhlayanlar, sayın Yrd. Doç. Dr. Tülay. Canıtez ve sayın Yrd. Doç. Dr. Seyhan Yardımlı ile beraber sundukları "Edirne Saray Hamamının Isı Kayıpları Problemlerinin Ve Duvarlarda Yüzey Sertliğinin İncelenmesi" başlıklı bildiri ile katılmıştır.